Kultuurileht

Hind 4 krooni | Number 15(2534) | Reede, 20. mai 1994

Tallinn oli korraks laulukunsti maailmalinn

Guido Päevatalu kerge ja särav bariton ning Jaakko Ryhäneni suur ja soe bass võlusid nii omaette kui ansamblis.

Georg Otsa muusikapäevad

Bukletis paistsid tänavused, VIII Georg Otsa muusikapäevad tagasihoidlikumad kui varasemad: ei lauljate ega laulude võistlust, seminare ega näidistunde. Ometi tõstis läinud nädalalõpp Tallinna vähemalt korraks laulukunsti maailmalinnaks. Kõigepealt tänu imetlusväärsele Irina Arhipovale, kelle kunsti vastu isegi aastad ei saa: maestra häälel on endiselt sära ja sügavust. Nii nagu enamasti tema õpilastelgi. Seekord esitles Arhipova Narvas ja Tallinnas kolme suurepärast noort — sopran Marina Lapinat, bariton Sergei Murzajevit ja bass Askar Abdrazakovit —, keda kõiki siin veel kuulda loodaks.

Kui Irina Arhipova pärast pühapäevast kaunist "Ave Mariade" kontserti Nigulistest rongile kiirustas, algas Estonia Kontserdisaalis Verdi "Don Carlose" kontsertettekanne Estonia Teatri koorilt ja orkestrilt, omadelt ja külalissolistidelt Arvo Volmeri juhatusel. Publik võis juba ette loota mõjusat elamust Susanna Martirosjani (Elisabeth) ja Jaakko Ryhäneni (Philipp) esinemisest või oodata põnevusega, mida pakub eesti verd taanlane Guido Päevatalu (de Posa), kuid vapustav tervikmulje pidi olema üllatus. Nii nagu kuulsaid külalisi, tänas publik vaimustusega ka nende võrdväärseid estoonlastest partnereid — Leili Tammelit (Eboli), Teo Maistet (Suurinkvisiitor) — kõiki, kes laval. Ainukordseks see hetk jäigi — ei helilinti ega telesalvestust, vaid rõõm osasaanute hinges.

Estonia Teatri kehvast akustikast pääsenud estoonlased musitseerisid Arvo Volmeri kindla ja täpse käe all innukalt. Fotod: Kalju Suur

Tartus toimus 13.—15. maini festival "Draama '94"

Valitud kilde festivalimängust pakub lugejale Pille-Riin Purje: "Vaataja saab aimu, et festival tuleb sajapalgne ja ta ise peaks olema sajajalgne, et võimalikult vilkalt ühest saalist teise sibada. Festival on avatud. Muide, lõpetamist ei tulegi. Õige kah, sest draama '94 on elus ju vähemasti aasta lõpuni, aga tõenäoliselt ikka kauemgi. Kolm päeva on selle kõrval täpes!

"Williamile" päevasele etendusele oli saalis kaasaelajaid vähevõitu, sestap mängki hillitsetum ja laulud vaiksemahäälsed.

"Filosoofipäeva" lõppedes loodab Roman Baskin (Professor) näidendi autori lavale plaksutada.

"Iwona, Burgundia printsessiga" antakse hea, särav festivalietendus.

"Nukkude akadeemiat" mängitakse "Vanemuise" suurel laval, kus istub ka publik.

"Lõppmängus" on laval neli tegelast, saalis aga kuus vaatajat. "Tartuffe'i" etenduse fee on Anu Lambi Dorine.

Lavastuses "Tule eile meile" teeb "Kaelapuu" teatrimänguselts jämedakoelist rahvanalja.

"Tuhkatriinumängu" häll on "Vanemuises".

"Carmen" on pidu minus eneses."

Vt. 11. lk.

Ilmar Taska Cannes'i festivalilt telefoni teel: "Festivali keskmine tase on hea, kuid puuduvad tipud."

Vt. 12. lk.

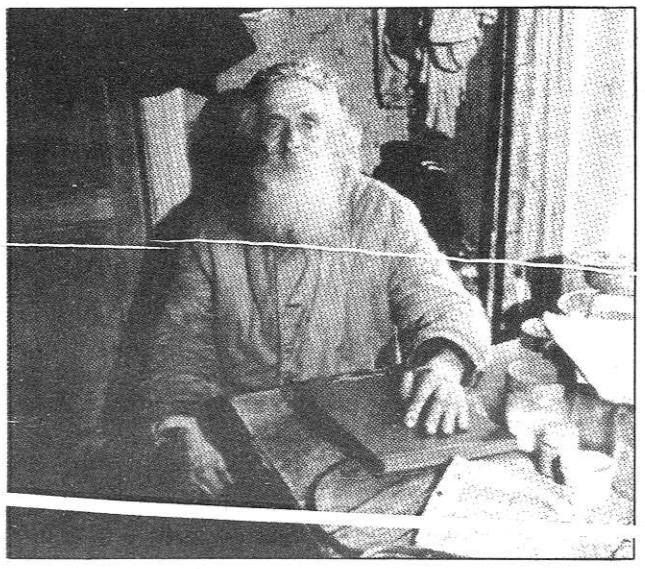

"Emil" — Peep Puksi dokumentaalfilm külafilosoof Emil Paesüllast avas Bornholmi rahvusvahelise filmi- ja televisioonifestivali Taanis.

Peeter Toominga kiri Bornholmi festivalilt: "Žüriiliikme Henrikas Sablevičiuse sõnul ei tekkinud Leedus küsimustki, kas ringvaadet toetada või mitte — seda lihtsalt subsideeriti ja kõik."

Vt. 12. lk.

Kas Kunstiülikoolil on ülikoolina tulevikku?

Riigikogus on esimesel lugemisel olnud kõrgkooliseaduse eelnõu. Selle seaduse järgi tahetakse Tallinna Kunstiülikool muuta rakenduskõrgkooliks. Seaduseelnõust, sellega seonduvatest valupunktidest, aga ka Kunstiülikooli üliõpilasvalitsuse tegevusest vestles Katrin Kivimaa Kunstiülikooli üliõpilasvalitsuse vanema Mare Tralla ja salanõunik Marko Laimrega. "Õigusliku järjepidevuse alusel on Kunstiülikool mitte rakenduskõrgkool, vaid ülikool koos Tartu Ülikooli, Tallinna Tehnikaülikooli ja Muusikaakadeemiaga."

"Nii eelarve määramise kui seaduseelnõu koostamise varal on näha, et mõnest koolist soovitakse vabaneda."

"Me näeme selle seaduseelnõu taga teatavat suundumust ja hoiakut kõigi poliitiliste nüanssidega."

Nii suhtuvad seaduseelnõusse Kunstiülikooli üliõpilasvalitsuse liikmed.

Vt. 7. lk.

- ***14. mail toimus Eesti Keele Instituudis Rein Kruusi mälestuskonverents. Konverentsil peetud ettekannetest annab ülevaate Kalju Arsin 19. leheküljel.***
- ***Eestis viibinud soomerootsi kirjanduse** grand old lady'st **Solveig von Schoultzist ja soomerootsi kirjanike aktiivsusest kirjutab Peeter Künstler.** Vt. 20. lk.*
- ***Ilukirjandusest võib lugeda Talvo Pabuti miniatuurtraktaate. Vt. 22. lk.***

TALLINNA ÜLIKOOL Akadeemiline Raamatukogu

Kultuurileht

Mateeria aeg

ÜLO MATTHEUS,
raadio
"Vaba Euroopa"

13. mail oli Eesti Kirjanike Liidu ja Eesti Kirjandusfondi ühine aastakoosolek. Põhjuseks oli vajadus määratleda muutunud ajas nende organisatsioonide funktsioon. Seni tegutses Eesti Kirjandusfond eraldi organisatsioonina, olles sisuliselt Kirjanike Liidust sõltumatu, kuigi tegeles Kirjanike Liidu majandusasjadega. Nüüd allutati Kirjandusfond Kirjanike Liidule ja sellega sai viimasest põhimõtteliselt ka ise oma majandusasjade üle otsustaja.

Seda, et on saabunud n.-ö. mateeria aeg, millal domineerivad majandusprobleemid, näitas Eesti Kirjanike Liidu ja Kirjandusfondi ühiskoosolek selgesti. Ent silmas pidades, et alles hiljuti leidis aset ka proosa ja luule ülevaatekoosolek, kus tegeldi vaimsete küsimustega, võib niisuguse utilitaarsuse ju ka andeks anda. Kui nüüd täpsemalt püüda vastata küsimusele, miks pidi Kirjandusfond astuma Kirjanike Liidu alluvusse, siis põhjus on väga lihtne: Kirjandusfond lihtsalt ei täitnud enam oma rolli kirjanike majandusliku olukorra toetamisel ja parandamisel. Eelkõige on see tingitud mõistagi muutunud majandusolukorrast kogu riigis ja mõistagi muutunud seadusandlusest.

Oleme ju üle läinud turumajandusele. Probleem on eriti terav näiteks vabakutselistel kirjanikel, keda olemasolevas seadusandluses käsitatakse kui eraettevõtjaid, mis tähendab, et kui näiteks nn. eraettevõtjast kirjanik tahab saada tulevikus pensioni või kohe praegu arstiabi, peab ta maksma vastavalt eraldi sotsiaalfondi või teatud summa haigekassasse, mis on kindlaks määratud eraettevõtluse raamide järgi, ning lõppkokkuvõttes tähendab seda, et oma tööle niigi peale maksev kirjanik on selles küsimuses maksujõuetu. Oma nn. eraettevõtlusest ta paraku tulu ei saa, raamatute honorarid on peaaegu olematud.

Siin on selle küsimuse lahendamiseks kaks võimalust: kas riik jätkab endiste aegade moel (oma rahaliste eraldiste kaudu Kirjanike Liidule) teatud hulga kirjanike ülalpidamist või on kirjanik sunnitud leidma n.-ö. mingi põhitöökoha. Ent probleem on siin selles, et kui kirjanik näiteks teeb leivatööna ka ajakirjanikutööd vabakutselise staatuses (mis ei ole sugugi haruldane juhtum), ei maksa tema eest ikkagi keegi ei haigekassamakse ega muid sotsiaaleraldisi, kuigi vabakutselisena tuleb ta niigi hädavaevalt toime või on pigem näiteks üürivõlglane oma korteri tasumisel.

Riiklik ülalpidamine on mõistagi sotsialistlik igand, kuid teiselt poolt pole veel ka kõikmõeldavad fondid piisava intensiivsusega tööle asunud, Kultuurkapitali seadus on aga alles riigikogus töös.

Ja et ülalpidamise näol on tegemist igandiga, seda tõestas riik ka veenvalt, vähendades otsustavalt Kirjanike Liidu eelarvet ja eraldades sellesse käesolevaks aastaks vaid 50 tuhat Eesti krooni. Kitsikusest tuli Kirjanike Liit välja nõnda — ja seda Kirjandusfondi abil —, et üüris välja enamiku Kirjanike Liidu kasutuses olevaid ruume Tallinnas Harju tänavas. See kõik on tore. Kirjanike Liit tõestas, et suudab end ise majandada. Kuid veider on siin see (ja nüüd läheb asi teravaks), et Kirjanike Liidu asju ajav Kirjandusfond (uue juhataja Jüri Ojamaa näol) ei olnud valmis ega võimeline oma majandustegevusest aru andma ja seda, vaatamata koosoleku juhataja Toivo Tasa ja ka saali korduvatele nõudmistele. Kuid oletuste kohaselt küünib Kirjanike Liidu aastane üüritulu ühe miljoni krooni ringi: välja on üüritud ruume kolmele kauplusele (Tallinna kõige paremas ärirajoonis), kohvikule "Pegasus" ja Soome Instituudile. Olgu märgitud, et Kirjandusfondi eelmine juhataja Laine Gross vabastati ametist usalduse kaotamise tõttu.

Ja edasi. Praegu ehitab rühm kirjanikke endale elumaja Kadriorus, ja nagu oli ühel Kirjanike Liidu juhatuse viimasel koosolekul jutuks, soovivad need korteriehitajad võtta osa Harju tänava maja üüri tuludest. Juttu oli poolest miljonist kroonist. Tegemist on umbes kahekümne kirjanikuga, kes on Kirjandusfondi vahendeid kasutanud ka varem, kuivõrd maja ehitamist alustatigi Kirjandusfondi kapitaliga. Muuseas, korterisaajate hulka kuuluvad ka Kirjanike Liidu esimees Vladimir Beekman ja teisi juhatuse liikmeid. Näib, nagu oleks Kirjandusfond praegu suunatud tegutsema vaid mõnekümne kirjaniku erahuvide teostamiseks.

Samal ajal on hädas paljud kirjanikest pensionärid või paljulapselised kirjanikeperekonnad. Tähelepanuväärne on seegi, et usalduse kaotanud endine Kirjandusfondi direktor Laine Gross on võetud uue lepinguga Kirjandusfondi teenistusse ajama sedasama Kadrioru maja ehitamise asja, selle asemel et algatada tema võimaliku seaduserikkumise kohta kriminaalasi, kuivõrd tema tegevuse tõttu tekkinud kahju oli siiski märkimisväärne, nagu koosolekul osutati (A. Lõhmus). Tsiviliseeritud käitumine eeldaks, et niisugust n.-ö. kinnimätsimist siiski ei toimuks, seda just Kirjanike Liidus, missugune organisatsioon võiks ju ometi olla eetilise käitumise etaloniks.

Praegu tehakse Kirjandusfondi tegevuse uurimiseks eraldi revisjoni ja kavas on palgata erapooletu audiitor. Tulemused teatatakse Kirjanike Liidu järjekordsel, erakorralisel koosolekul 10. septembril. Siis peaks olema valmis ka Kirjandusfondi uue põhikirja projekt, millega Kirjandusfondi alluvus Kirjanike Liidule täpsemalt paika pannakse. Igal juhul on seda, mida tuleb muuta Kirjanike Liidu ja Kirjandusfondi juhatuse töös, veel palju.

Kaitseta prominendid

Ühel päeval tuli mulle vastu vana sõber ja hõikas: "Oled sa "Magneeti" juba lugenud? Noh, seda Viidingute pere lugu?" Sõber pole kultuuriprominentide eraelust oluliselt informeeritud, aga jälgib neist kirjutatavat, kõneldavat ja näidatavat seda suurema uudishimuga.

Ta jätkas õhinal: "Näe, mina arvasin ikka, et Juhan on nende pesamuna, aga nüüd sain teada, et kõige noorem on hoopis Anni! Kuule, kas nad kasvasid ilma emata või? Ja isa suri nii vara ära! Ta oli kõva kommunist, eks ju?!"

Ehmusin. Tunnen Viidinguid lapsest saati. Kas jutt on ikka Paul Viidingu perest, tahtsin teada. Midagi siin ei klapi.

Sellestsamast jah, kinnitas sõber ja tõttas edasi, et teistelegi uudiseid jagada.

Muretsesin 29.aprilli "Eesti Ekspressi" kaasandena ilmunud "Magneedi". Tõepoolest, seal oli üle kahe lehekülge "Pere" rubriigis kirjutis "Paul, Juhan, Elo ja teised Viidingud". Näopiltidega ja puha. Loo läbi lugenud, tundsin end isiklikult solvatuna. Pahameel oli suur, oleksin kohe tahtnud üllitise autoriga rääkida. Aga tema nime loo all polnud. Põhjaliku uurimistöö tagajärjel leidsin sisukorrast selle siiski — Krister Kivi.

Kes ta on? Ajakirjandustudeng, kirjandusloolane, mulle tundmatu ajakirjanik? Noor või vana? Õppinu või isehakanu? Mida portreteeritavad ise asjast arvavad? Küsimused keerlesid peas. Mida arvab lugeja, millise ettekujutuse perekonnast tema saab?

Hakkasin vähehaaval oma küsimustele vastama.

Küllap väga noor algaja ajakirjanik, kogenematu, asjatundmatu, vähese vastutustundega, lohakavõitu, pealiskaudne. Ei tea (veel) midagi ajakirjaniku eetikast või ei hooli sellest. Pole vaevunud pere, õigemini suguvõsa (tegemist on ju kolme põlvkonna esindajatega) minevikku ja olevikku süüvima, tausta uurima, kultuuriajalugu tundma õppima. Valinud suvaliselt perekonnast "prominentsemad", üldtuntumad, annab ta nende kohta kesisevõitu teavet, seejuures faktides nii rumalalt eksides, et lausa piinlik lugeda.

Tean Viidinguid kui tarku, lahedaid ja üpris intelligentseid inimesi, keda selline reklaam sügavalt ebameeldivalt puudutab, kuid kes ei hakka ajakirjanduses õiendama ega autorit mustama-häbistama. Seda enam, et nii prominentide vahtulöömine kui ka hilisem musta pesu avalik pesemine on tüütavalt igapäine nähtus, mis annab alust põnevateks kuulujuttudeks tänavanurkadel ja kohvikutes. Kes tahaks olla teenimatult avaliku arvamuse hammaste vahel?

Üle poole sajandi Viidinguid tundnud, nende perega mitukümmend aastat ühes majas elanud, tüdrukutega koos koolis käinud, pesamuna koerustükke näinud, nende emalt imeuhkeid vanu laule õppinud ja ülitagasihoidlikku isa austusega mäletava inimesena pean enda kohuseks vigade parandus kirja panna. Kuigi — kahjuks paljud "Magneedi"-fännid "Kultuurilehte" arvatavasti ei loe. Kas loeb autorgi? Aga Madis Jürgen, toimetaja, loeb kindlasti. Ise presidendist köitva loo kirjutanud, oskab ta ehk edaspidi kaastöötajaid valides ettevaatlikum olla.

Niisiis, mis kirjutisel viga?

Keda ühest suurest perest tutvustamiseks valida, on muidugi kirjutaja otsustada. Aga on siiski kummaline, et ema poleks nagu üldse olnudki. Ometi Linda Viiding tunneb praegugi elavat huvi maailma asjade ja oma laste ning nende laste töö ja saatuse vastu. Temagi osa eesti kultuuriloos on märkimisväärne. Pealegi poleks portreteeritavaid temata ilmas olemaski.

Ei jäeta mainimata, et isa kuulus kommunistlikku parteisse, seda fakti isegi kommenteeritakse. On ju see ikka veel kõige magusam leid eelmisi põlvkondi lahates. Aga millist moraalset kahju pidi pere kannatama 1950. aastatel isa kodanlikuks natsionalistiks kuulutamisel ja kuidas ära elati, sellest ei märkigi. Peres oli **neli** last, kolm tütart: Reet, Mari ja Anni, ning poeg Juhan, see noorim, raskel ajal sündinu ja kasvanu.

Reet, konservatooriumiharidusega viiuldaja, mängis "Estonia" teatri orkestris. Ta suri noorelt, kuid on samuti pere liige, nagu ka tema mees, laulja Henno Sein ja kaks tütart, kes nüüd juba täisealised. Kolmest **tütrest** noorim, Anni, on noorimast lapsest Juhanist paraku kuus aastat vanem, nagu näitavad ka aastaarvud fotode all. Nii temal kui keskmisel õel Maril on peale portreteeritud poegade veel teinegi poeg. Tõsi küll, kolmandas põlves on Viidinguna sündinud vaid üks, Elo, ja nii ei saa pahaks panna, et Krister Kivi on põhitähelepanu pööranud talle. Ehkki teda tuntakse laiemalt Elo Vee, mitte sünninime järgi.

Tunnustavalt mainin seda, et autor ei ole oma ohvreid läbi lukuaugu piilunud. Aga ahtake on ta vaatepilt ometigi.

Pole ega vist tehtagi seadust, mis inimesi nende propageerimise eest kaitseks, ükskõik mis moel ja millistele teadmistele tuginedes seda ka ei tehtaks. Ometi arvan, et kellestki kirjutades või rääkides — ka küsitlusel tema oma sõnu ehedalt kirja pannes — oleks eetiline pakkuda talle tulemus enne ilmutamist läbi vaadata. Vähemalt rumalad faktivead jääksid siis olemata.

Paul Viiding saaks 22. mail 90-aastaseks, kui ta veel meie ja oma perekonna keskel elaks. Isana ja vanaisana on ta andnud meile suure hulga väärt inimesi — aitäh talle ja Linda Viidingule selle eest!

MALL JOHANSON

See ei ole päriselt nii

"Kultuurilehes" avaldatud "Eesti kultuuripoliitika kontseptsioon" on kutsunud välja õigustatud kriitikatule. Eelviimases "Kultuurilehes" jätkab Jaak Allik asjalikus toonis kultuuriametnike hurjutamist. Tõepoolest, ülearu kiiresti asjad ei liigu. Ometi tahaks üht-teist Alliku kirjutises klaarida. Kui võimulolev valitsuskoalitsioon kipub varasematest deklaratsioonidest hoolimata sotsialistlikku tsentraliseeritud ühiskonda kantima ülalt-poolt juhitavaks haldusriigiks, siis on just "...kultuuripoliitika kontseptsioonis" märgata püüet tuua otsuste tegemine inimestele lähemale. Iseasi on see, et seda tahetakse teha ilma selge arusaamiseta, kuidas asi raha, see tähendab tõelise poliitika poolest välja näeb.

Jaak Alliku jutust tuleb justkui välja, et kui näiteks teatri arengut puudutavaid otsuseid langetatakse võimalikult palju võimalikult kõrgel, siis see ongi hea. Tõepoolest, teatriloos on olnud hetki, kus isegi ühe või teise näitemängu ettekandmine on sõltunud mõne monarhi isiklikust suvast. Nii peaks Alliku järgi ka kultuuriminister tegelema sellise kahtlemata tähtsa asjaga nagu eesti algupärase näitekirjanduse tellimine ja honoreerimine.

Teatrilugu räägib veel, et võimalikest viperustest hoolimata oli monarhistlik riigikorraldus ütlemata soodus teatritegemiseks. Ka meie sotsialistlik lähiminevik oli üldiselt teatrikunstile helde aeg. Arvan siiski, et ei tohiks ühiskonnakorraldust sättida mingi malli järgi, mis meeldib eelkõige selle pärast, et on teatri- või kunstisoodus. See toob kahju just kunstile endale.

TMK nr. 4 kirjutab Linnar Priimägi väga veenvalt, et teatud kunstiliikidele on see pärisdemokraatia eriti raske aeg. Mis me teeme? Anname lisahoogu Eestis niigi kasvavale diktatuurilembusele? Ehk on siiski võimalik kuidagi teisiti kanaliseerida veendumust, et ka demokraatia ei ole iseenesest teab kui ilus asi?

Samas tuleb tunnistada, et Jaak Alliku kirjutises kumav tsentarliseeritud kunstisõbraliku ühiskonnakorralduse nostalgia ei mõju sugugi küüniliselt, sest tema taustaks jäävad ideaalid, lubadused ja veendumused, mis seostuvad meie praeguste tegevpoliitikute ja eriti nende igapäevase käitumisega.

ANDRES LAASIK

Eesti Rahva Muuseumil oli sünnipäev

Eesti Rahva Muuseumi 85. aastapäevaks avatud näitusemaja pidulikul päeval, 14. mail 1994.

Foto: Malle Antson

Eelmise nädala lõpul tähistati suurejooneliselt Eesti Rahva Muuseumi 85. aastapäeva. Reedel toimus muuseumi XXXVI teaduskonverents, laupäeva hommikupoolikul peeti pidulik tähtpäevakoosolek Tartu Ülikooli aulas, kus asutati ka Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Selts.

Seltsi asutajaliikmete hulgas on Eesti Vabariigi peaminister Mart Laar, kultuuri- ja haridusminister Paul-Eerik Rummo, TÜ rektor Peeter Tulviste ning teisi prominente.

Laupäeval kell 15 avas Eesti Vabariigi president Lennart Meri pärast rohkeid tervituskõnesid Eesti Rahva Muuseumi näitusemaja, mis asub endises raudteeklubis. Korralikult remonditud ja sisearhitekt Uko Künnapi projekti järgi põhjalikult ümber ehitatud saalis on nüüd ERM-i püsinäitus eesti etnograafiast. Näituse on koostanud eesti etnoloogia osakonna juhataja Vaike Reemann ja see koosneb neljast osast: "Talupojakultuur kui elulaad", "Mulgi pulmad", "Paikkondlikud eripärad" ning "Mõjud ja muutused".

Näitust saab vaadata viiel nädalapäeval, uksed on kinni esmaspäeval ja teisipäeval.

RAUL PÕDRA

LÜHIDALT

● **21. mail kell 12 algab Tartu Ülikooli aulas juubelikonverents "40 aastat akadeemilist ajakirjandusharidust Eestis".** Konverentsil esinevad ettekannetega **Juhan Peegel** "Ajakirjanik kui kultuurikandja", **Epp Lauk** "Ajakirjandushariduse arengust maailmas ja Eestis", **Sulev Uus** "Ajakirjanduse eriharu sünniloost ja algusaastatest", **Peeter Vihalemm** "Ajakirjandusosakonna tänapäev ja perspektiivid", **Marju Lauristin** "Ajakirjanduse hiilgus ja viletsus", **Jüri Luik** "Eesti ajakirjandus ja Eesti poliitika", **Tiit Matsulevitš** "Eesti ajakirjandus välisvaates", **Peeter Olesk** "Juhan Peegel ja rahvuslik kestvus".

● **Kaplinna Eesti Selts annetas Eesti Rahvuskultuuri Fondile 550 USA dollarit ja 96 senti ning soovis edu ja õnne rahvuskultuuri edendamiseks.**

● **20. ja 21. mail tähistab Tallinna Bakalaureuse Kool oma kolmandat aastapäeva.** Täna kell 13 avatakse pidulikult uus maja Siili tänav 14 ja homme kell 10 toimub teaduslik konverents teemal **"Euroopa ja kaasaja Eesti ühiskond".** Konverentsil esinevad ettekannetega **Ene Grauberg** "Uuest ratsionaalsusest Euroopa kultuuris", **Ülo Vooglaid** "Mida me rajame?" ja **Tõnis-Martin Kons** "Eesti viimase aasta arenguideoloogia probleeme".

● **11. mail avas Mustpeade Maja keldrisaalis uksed Tallinna** *jazz***klubi.** Esinesid Helmut Aniko kvartett ja "Kuninglik Kvintett".

● **11. mail allakirjutatud lepinguga sai juubeliüldlaulupeo 22. sponsoriks AS Eesti Fakta.** Firma tegevdirektori Avo Antoni sõnul on äsjailmunud "Ärikataloog 1994" toode, millest laekunud summad kantakse üle Eesti Üldlaulupeo Direktsioonile. Üldse on eeloleval peol praeguseks kaheksa kuld-, kaks hõbe- ja 12 pronkssponsorit.

● **13. mail oli Tallinnas Norra segakoor "Kongberg Kantori".** Koos Estonia Teatri solistide ja orkestriga kanti Reidar Hauge juhatusel Mustpeade Majas ette Mozarti Reekviem.

● **Eesti Kontsert ja Tallinna Linna** Kultuuriamet korraldasid 15. mail Estonia Kontserdisaalis **kevadkontserdi rahvusvahelise perepäeva tähistamiseks.** Kontserti juhtis onu Raivo, Tallinna laululapsi saatis instrumentaalansambel Aldo Meristo (klaver), Toivo Unt (basskitarr) ja Tanel Rubel (löökpillid).

● **28. mai hommikul kell 10 algab Pärnu Kultuurikeskuses "Chaplin" Pärnu Ooperi infopäev. Selgitatakse selle organisatsiooni struktuuri, valgustatakse tema plaane, otsitakse oma kohta Pärnu ja Eesti kultuuripildis. Kohapeal saab veel registreeruda Pärnu Ooperi asutajaks ja osta juba ka pileteid suvistele etendustele ("Figaro pulm" 9., 11. ja 12. augustil).**

● **Võtame vastu ettepanekuid Anna Raudkatsi nimelise rahvatantsuauhinna määramiseks. Ettepanekud palume esitada kirjalikult 10. juuniks Eesti Üldlaulupeo Direktsioonile EE0001, Tallinn, Väike-Karja 12.**

● **21. mail peavad sünnipäevapidu "Leigarid".** Kell 13.30 algab Vabaõhumuuseumis Sassi-Jaani talu õuel kontsert "Leigarid 25". Vabaõhumuuseumisse saab liinibussidega nr. 21 (Balti jaamast) ja nr. 45 (Tallinna Postimaja kõrvalt).

● **Tuglase Selts on korraldanud Eesti kunstiinimeste esinemisi Helsingis ja mujal Soomes. 9. mail toimus Helsingis Tuglase Seltsis animafilmi režissööri Kalju Kivi filmide õhtu.** Kohal oli Kalju Kivi, näidati tema filme "Paberileht", "Sõlm", "Klaasikillumäng", "Miks puud enam ei kõnele" ja "Sokk". 10. ja 11. mail esitasid lavakunstikateedri tudengid *Kulttuuritalo* väikeses saalis oma etenduse "Põud ja vihm Põlva kihelkonnan..." 9. mail esines trubaduur Priit Pedajas Lappeenrantas.

● **21. mail avatakse Kadrinas emakeelesammas.** Kell 11 algab emakeelekonverents ja kell 14 avatakse emakeelesammas, aga kell 15 mälestustahvel Aino Undla-Põldmäele ja Rudolf Põldmäele.

● **16. mail peeti Viljandis Eesti Lugemise Ühingu aastakoosolek.** Päevakohaste ettekannetega esinesid ühingu liikmed **Maila Jürgenson** ("Lugemishuvi muutumine alg- ja keskastmes") ja **Irina Kortšinskaja** ("Laste lugemine, perekond ja televisioon"). Eesti Lugemise Ühingu president, Tallinna Pedagoogikaülikooli raamatukogunduse õppetooli dotsent **Aira Lepik** tegi ülevaate ühingu teisest tegevusaastast ja senistest ettevõtmistest.

● **9. mail avati Kohtla-Järve Põlevkivimuuseumis koolinoorte kevadnäitus '94.** Oma loomingut tutvustavad Kohtla-Järve [illegible]

Järelkajad Kanada muusikapäevadele Eestis

Robert Mulderil valmis videofilm Kanada muusikapäevadest Eestis. Filmi raskuspunkt lasub ERSO-l, kelle esituses (dirgient Y. Meyrowitz) kõlavad O. Danieli, K. Alliku, T. Dawsoni ja K. Raidi helitööd. Kõrva rõõmustab väga hea digitaalne stereoheli.

Oma intervjuudes räägivad kanada muusikud meie orkestrist väga tunnustavalt. Esimene kanada muusikat tutvustav festival Põhjamaades ja Baltimaades tunnistati üksmeelselt igati kordaläinuks. Muusikale ja intervjuudele vahelduseks näeme värske pilguga nähtud Tallinna ja Viljandi vaateid.

Kanada heliloojate loomingut Tallinna Kvarteti esituses kõlas raadiojaamas *CIRT*. Tallinna Kvartetiga tahetakse välja anda ka CD.

Soovist edaspidi koostööd jätkata räägib ka fakt, et festivali kunstiline juht helilooja Ted Dawson saatis Arvo Volmerle tutvumiseks oma 1. sümfoonia partituuri.

SIRJE NORMET

Klavessiinimuusika festival Tallinnas

Slaavi Haridus- ja Heategevusühingute Liit Eestis korraldas Eesti Maapanga toetusel Tallinnas terve klavessiinimuusika festivali.

Õieti sai üritus alguse 7. ja 8. mail Narvas klavessiininäituse ja -kontsertidega, et jätkuda 9.—15. maini Tallinnas.

Ettevõtmise telg ja põhiesineja oli tallinlanna Tatjana Loginova ning teine põhiesineja Fred Bettenhaussen Hollandist.

Tatjana Loginova sai Leningradi konservatooriumis pianistidiplomi, kuid keskendus 1988. aastal klavessiinimängule, mida on õppinud Lätis, Ungaris, Venemaal ja viimati Itaalias. 1992. aastal pälvis ta diplomi IX Bachi-nimelisel konkursil Leipzigis.

Neile kogemustele tuginedes oli muusikul nüüd välja pakkuda mitmekesine kava: 10. mail mängiti raekojas prantsuse ja hispaania õukonnamuusikat, järgmisel õhtul Mustpeade Majas koos Vanalinna Barokkorkestriga klavessiinikontserti ja ülejärgmisel Nigulistes Bachi loomingut.

Festival lõpetati 15. mail "Astorias" programmiga "Prantsuse kired".

Tatjana Loginova.

Väikelinnade kunstipäevad Viljandis

Viljandi Kunstnike Ühenduse (VKÜ) korraldamisel toimuvad Viljandis 27.—29. mail teist korda kunstipäevad "Kiriküüt 94", mille alapealkirjaks on "Väikelinnade kunstipäevad".

Eelmised kunstipäevad toimusid 1993.a. maikuu esimestel päevadel ning siis osalesid neil ainult Viljandimaa kunstnikud. Et üritus tookord õnnestus, [illegible] tõestab VKÜ-le nende päevade korraldamise eest antud maakonna kultuuripreemia.

Tänavu otsustas VKÜ teha need päevad juba üle-eestilistena, kutsudes osalema ka teiste väikelinnade kunstnikke. Väikelinnadeks peetakse seejuures kõiki Eesti linnu peale Tallinna. On ju kunstielu valdavalt Tallinna-keskne, ning miks mitte korraldada kunstiüritusi pealinna poolt vaadates n.-ö. perifeerias. Seekord võtavad Viljandimaa oma kunstnike kõrval kunstipäevadest osa kunstnikud Kohtla-Järvelt, Pärnust, Kuressaarest, Valgast, Tõrvast, Kohilast, Elvast ja Tartu Supilinnast. Kutsed olid saadetud kõikidele maakondade kultuuriametitele palvega informeerida üritusest oma maakonna kunstnikke. Ju neid kunsti tegijaid väljapoole pealinna just palju enam jäänud ei ole. Välisesinejatest tuleb kindlasti kohale Viljandi sõpruslinna Härnösandi (Rootsi Kuningriik) rohkearvuline kunstnike seltskond. Pole ka ime, sest eelmistel päevadel külalisena viibinud Härnösandi kunstnike ühenduse juhatus oli üritusest vaimustuses.

"Kiriküüt '94" hõlmab kõikvõimalikke kujutava kunsti liike ja vorme. Näitusepaikadeks on Viljandi kunstisaal, kunstigalerii ja teater "Ugala". Võimalik, et [illegible]

Kunstipäevade avatseremoonia on 27. mail "Ugala" juures paisjärve kaldal. Seejärel avatakse järjestikku näitused ning õhtu lõpeb osavõtjate ja külaliste koosviibimisega.

28. mail toimub väljasõit Loodi, kus osavõtjatel on võimalus tegelda kunstiloominguga looduskaunis kohas, osaleda *workshop*'is, vahetada muljeid ning arvamusi kunsti ja elu üle.

"Kiriküüt '94" lõpeb pühapäeval, 29. mail. Siis peetakse eri kunstikoolkondade esindajatest moodustatud võistkondade vahel triatlon, pressikonverents ning loomulikult lõputseremoonia.

Et nii ulatuslikust kunstiüritusest ei jääks ainult osavõtjatele kaunis mälestus, on korraldajail kindel plaan koostada kunstipäevadel eksponeeritud taiestest kataloog, mis oleks järjeks eelmisel aastal koostatule. Need kataloogid on aga tükike ajalugu, sest kuipalju seda väikelinnade kunstnike loomingut siis ikka kaante vahele kogutud on.

Aitäh Avatud Eesti Fondile, kes trükise jaoks vajaminevast rahast suure osa VKÜ-le annetas.

VKÜ juhatuse nimel
KALEV RATTUS

Toetage Milvi Laidi heliplaadi väljaandmist

Legendaarsel Estonia operetiprimadonnal Milvi Laidil oli suure ulatusega ja täiusliku vokaaltehnikaga hääl ning erakordselt kaunis lavavälimus. Iga tema esinemine jäi meelde läbi aegade. Milvi Laid kujundas eesti opereti 1930. aastate kõrgtaset. Saksa ja Austria operetiteatrid pakkusid talle hooajalisi lepinguid, teda võrreldi selliste omaaegsete filmi- ning operetitähtedega nagu Janette MacDonald ning Gitta Alpar. Tema heliplaadi väljaandmine on eesti kultuuri hoidmine.

Kes toetab?

JÜRI KUUS
(kontakttelefon 44 15 19)
EESTI TEATRILIIT

PALUME VABANDUST

Möödunud reedeses "Kultuurilehes" avaldasime Raivo Sillasoo foto, millel märgiti olevat filmirežissöör ja produtsent Bengt von zur Mühlen. Kogemata kombel jõudis trükki ainult see pool pildist, millel oli [illegible] Konstantin von zur Mühlen. Avaldame nüüd Bengt von zur Mühleni [illegible]

Ado Lille abstraktsioonid Kunstimuuseumis

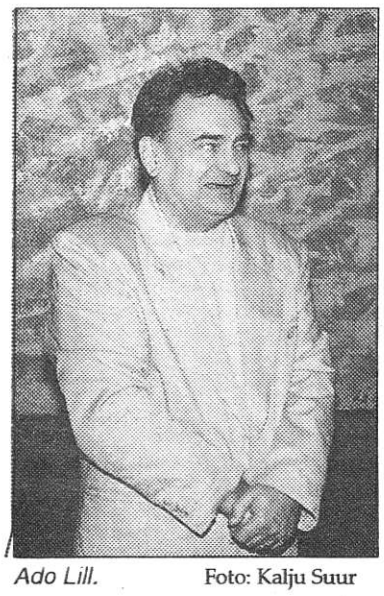

Ado Lill. Foto: Kalju Suur

13. mail avati Eesti Kunstimuuseumi Rüütelkonna hoones (Kiriku plats 1) näitus "Ado Lille maalid".

Järjekindlalt abstraktsele maalile keskendunud kunstnik Ado Lill (1932) alustas maalimist 1960. aastatel oma põhitöö kõrval ning debüteeris personaalnäitusega 1976. aastal.

Eesti Kunstimuuseumis avatud ülevaatenäitusel Ado Lille loomingust näeme kunstniku väljendussüsteemi arengut, suhestudes eri suundumustega abstraktse maali vallas. Visuaalse mõjuvuse ja tugeva esteetilise laenguga väljendusrikkuse annab tema töödele erakordselt peene tajuga koloriidi kasutamine.

Kunstnik on oma loomingut tutvustanud paljudel isik- ja ülevaatenäitustel nii kodu- kui ka välismaal. Tema töid on peale Eesti Kunstimuuseumi ja Tartu Kunstimuuseumi kollektsioonide ka mitmes erakogus.

Alates 1988. aastast on Ado Lill vabakutseline kunstnik.

Jüri Okas. Foto: Kalju Suur

Jüri Okase graafika "Decos"

11. mail avati "Deco" galeriis Jüri Okase graafika näitus, kus kunstnik eksponeerib viimase aasta loomingut.

Olles erialalt arhitekt on Okas oma graafikasse toonud fragmendid arhitektuursest ja tööstuslikust keskkonnast. Näitus jääb avatuks 27. maini.

Norra maalid Tervishoiumuuseumis

18. mail avati Tervishoiumuuseumis Aksel Eisti näitus "Norra maalid".

Eelmisel suvel viibis kunstnik Norras, kus ta maalis nii puht looduspilte kui ka Norra külamaastikke. Oma tuntud pehmes meeleolukas stiilis esitab kunstnik meile tüüpilist Norra maastikku. Näitus jääb avatuks kuuks ajaks.

Kersti Rattuse groteskid "Tokkos & Arrakus"

Galeriis "Tokko & Arrak" on avatud Viljandi kunstniku Kersti Rattuse (1952) akrüülmaalide näitus.

Käesolev väljapanek on endisele "Ugala" kunstnikule 20. personaalnäitus. Rattuse pilte läbiv temaatika on humoorikad ja allegoorilised "Kahekõned" naiste ja kasside vahel. Omamoodi groteskne esitusviis vihjab Rattuse kunsti seostele karikatuuridega; tegelaste, põhiliselt naine ja kass, tähenduslikkus toob sisse aga allegoorilise tasandi.

Näitus jääb avatuks 27. maini.

Kersti Rattuse näituse avamisel. Foto: Kalju Suur

Kolmteist kultuuriinimest on portreedes jäädvustatud

Aapo Puki portreteeritud kultuuriinimesed Tallinna raekoja keldris näituse pidulikul avamisel.

Foto: Peeter Langovits

Tallinnas raekoja keldris on 7. juunini ETV saatesarjas "Mõttemaal" kahe hooaja jooksul Aapo Puki molbertil valminud portreed Eesti tuntud kultuuritegelastest. Nende seas on Salme Reek, Jüri Järvet, Kaie Kõrb, Tõnu Kark, Katrin Karisma jt. Samas on soovijail võimalik ka teda huvitavat saadet videos vaadata.

Kust tuli mõte hakata portreedes kultuuriinimesi jäädvustama?

Aapo Pukk: "Kui hakkasin üldse inimestest portreid tegema, eksis nende sekka ka tuntud kultuuriinimesi. Kõigi inimeste jutud olid portree valmimise ajal nii huvitavad, et leidsin — mind üksi on kuulajaks liiga vähe. Need jutud on elav ajalugu, mis lihtsalt kaotsi läheb.

Samas tuleb vestlus hoopis erisugune, kui vahel on molbert. Tekib kolm aspekti: inimene tahab olla ise kaunis ja hästi maali peale jääda; tahab, et tema jutt oleks huvitav ja lõpuks ka teleekraanil hästi mõjuda. Aga kaamera unustab portreteeritav tavaliselt esimesena ära. Ja lõpuks unustab ka maalimisprotsessi ning jääb ainult tema sisemine mina."

Arvate, et ta unustab tõesti kõik?

"On proffe, kes ei unusta. Aga kui sa ikka vaevad teda neli-viis tundi, siis inimene väsib ja ebaoluline langeb lihtsalt kõrvale."

Mille alusel te saadetesse olete isiksusi valinud?

"Selle alusel, kes on mulle huvi pakkunud. Samas, kui Eestis on paarkümmend tuntud persooni, kes loksutatakse läbi igast aastavahetuse saatest, tahtsin, et nende nimedega minu saade väga kokku ei langeks."

Kas paljud kultuuriinimesed on saates osalemisest ka ära öelnud?

"Mõned poevad töö taha, kuigi enne lahkesti lubavad."

On keegi saadetes portreeritutest kunstniku lootusi mingil moel petnud?

"Kindlasti ei, sest ma ei tundnud kedagi neist enne väga palju. See saade andis aga mullegi inimesest rohkem kui eelnev aasta-kahene tutvus. Kuigi paljud mulle ütlevad, et olen portreteeritavaid liiga heas valguses näinud, neid ilustanud.

Ju ma siis näen neid nii. Kui ma ka näen, et võiks inimest solvata või haavata, ma ei tee seda kunagi."

Teid on ju nii palju solvatud ja küllap haavatudki. Kas ei teki tahtmine vastu solvata?

"Küll see tuleb. Kui ikka üks inimene mind kümme aastat järjest solvab, küll ma siis lõpuks ikka ära ütlen."

Kõik saadetes valminud portreed kingite raamituna portreteeritavatele. Millisena näete oma rolli meie kultuurielus?

"Ma ei tea. Ühtpidi olen ju aferist, kes teeb kõik selleks, et pääseda avalikkuse ette, ja selle süsteemi sees olles oma asju toimetada. Teisalt leian, et tõeliselt hea portree maalimiseks on vaja suuremat eeltööd ja kusagil jään ma ehk liiga pinnapealseks. Kuid kõik kokku on minu jaoks oluliste persoonide jäädvustamine nii, nagu mina seda oskan ja õigeks pean."

Sügisel jätkub ka "Mõttemaali" saade, küll teise nime all, ning portreid hakkab valmima peale Tallinnas elavate kultuuriinimeste ka olulistest persoonidest üle Eesti.

Fotokeldris "Lee" on hologrammid loomadest

Tallinna Raevangla fotokeldris "Lee" on avatud näitus "Hologrammid loomadest".

Tegu on meie tuntud hologrammimeistrite **Boris Grimitlichti** ja **Madis Proso** teise personaalnäitusega selles galeriis. Kõik need "imefotod" on pildistatud impulsslaseril töötava aparatuuriga, mille nad on konstrueerinud ja valmistanud ise koos Peterburi teadlastega. Aparaadi mõõtmed on niivõrd väikesed (1,7x1,2x0,75 m, 200 kg), et teda on kerge lahti monteerida ning ükskõik millisesse uude paika (või riiki!) viia ja seal mõne tunniga üles seada.

Niimoodi toimitigi läinud suvel Tallinna Loomaaia väikeloomi pildistades: aparaat pandi üles otse loomaaias ning kilpkonnade, ahvide, madude ja hüäänipoegade portreteerimine toimus nende oma kodus.

Pildistamise tulemusena saadakse 30x40 cm hologrammnegatiiv (mida vaadatakse laseri abil), millest aga vastava aparatuuri abil kopeeritakse Peterburis uus hologramm (Eestis veel niisugust kopeerimisvõimalust ei ole). Tulemus on vaadeldav päevavalguses või hööglambi abil ning just säärased pildid ongi eksponeeritud praegusel näitusel.

Fotokeldris "Lee" on näha pilte leemurist, šimpansist, konnast, maost, hüäänipojast ja mitmest teisest loomaaia asukast. Kuidas fotograafid nad oma kaamera ette istuma said, jäägu nende saladuseks, näidatavad loomaportreed aga on ilmekad ja huvipakkuvad.

Grimitlichti ja Proso hologrammide näitus on olnud ka Soomes (*Zebra*-galeriis Karjaas, 1993) ning peab ütlema, et seal tekitas väljapanek suurt elevust.

Kui Grimitlichti ja Proso hologramme näidati USA-s, oli reageeringutest selge, et selles riigis oleks meie meestel tööpõld lai.

Loomulikult on Eesti hologrammimeistrid huvitatud kõikvõimalikest kontaktidest professionaalsete hologrammiasjatundjatega kogu maailmas nii loomingulisel kui ka kommertseesmärgil, kuid tegelikult oleks mehed valmis tegema koostööd hoopis mõne kodumaise ettevõtjaga. Ideid ja oskusi meestel jätkub, vaja oleks leida väljund ning turg mujal maailmas. Sest hologramm kui niisugune on rikaste maailm.

Tegelikult on praegune näitus üheaegselt nii pidulik kui ka kurb sündmus. Sest praegusel hetkel ei tea keegi, mis sellest hologrammindusest edasi saab. Tehas "Pioneer", kus mehed seni töötasid, on reorganiseeritud ning hologrammile seal kohta enam ei nähta. Mõlemad mehed koos maailmagi ulatuses unikaalse aparatuuriga on n.-ö. tuule peal. Nii et võib-olla on praegune näitus viimane võimalus näha eesti meeste hologramme. Asja kunagi uuesti alustada on keeruline ja aeganõudev. Loomulikult veelgi kallim kui juba alustatu jätkamine praegu.

Muidugi pole pill veel põõsasse visatud ning Proso ja Grimitlicht on valmis tegema hologramme nii teie lemmikloomast kui teist endastki. Tuleb vaid "Leesse" sisse astuda ning meistritega pildistamisaja suhtes kokku leppida. Endast tehtud portreehologrammiga kodus toaseinal saavutate efekti iga külalise ees.

Näitus "Hologramme loomadest" jääb üles kuni 28. juunini fotokeldris "Lee" (Raevanglas, otse Tallinna raekoja taga) ning seal ootavad autorid ka kõikvõimalikke koostööettepanekuid, kui neid kellelgi peaks tekkima.

PEETER TOOMING

Neljanda ARS FENNICA pälvis Läti kunstnik

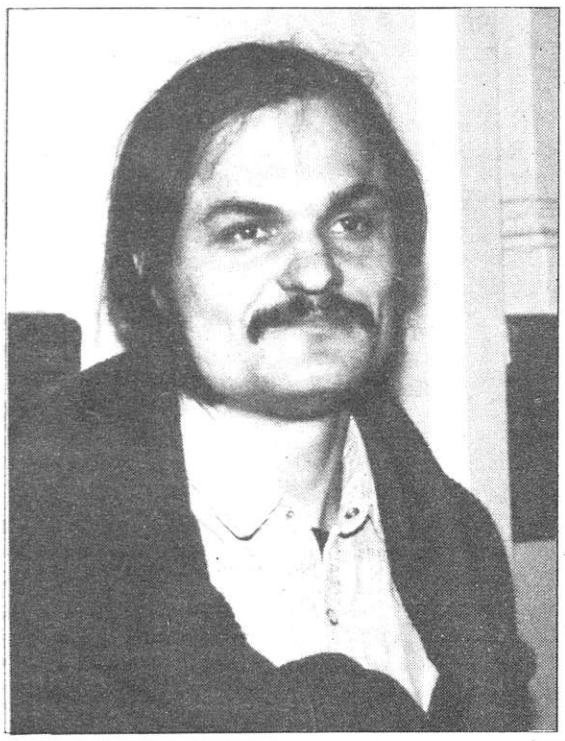

Läti kunstnik Olegs Tillbergs sai sel aastal Soome rahvusvahelise ARS FENNICA omanikuks.

Maikuu alguses anti Soomes neljandat korda kätte *ARS FENNICA* kunstiauhind eelmise aasta loomingu eest.

ARS FENNICA saaja valis kandidaatide seast välja Amsterdami Stedelijk-muuseumi direktor **Rudi Fuchs** ning selleks osutus Läti kunstnik **Olegs Tillbergs.**

"*ARS FENNICA* sihiks on kujutava kunsti edendamine, kunstnike rahvusvaheliste sidemete toetamine, kunstnike innustamine nende loomingus ning publiku huvi äratamine kunsti vastu üldse," ütles autasu pidulikul kätteandmisel Henna ja Pertti Niemistö Kunstifondi nõukogu liige Jaakko Numminen Haridusministeeriumist. Teist aastat on see auhind rahvusvaheline, eelmisel aastal kandideerisid soomlastega kõrvuti teiste Põhjamaade kunstnikud ja *ARS FENNICA* võitis taanlane Per Kirkeby. Auhinna suuruseks on 200 000 marka, lisaks veel näitusevõimalused võitjale.

Tänavused kümme kandidaati valiti Soomest, Baltimaadest ja Peterburist: **Kristaps Gelzis** ja **Olegs Tillbergs** Lätist, **Reijo Hukkanen** ja **Nina Roos** Soomest, **Andrei Hlobõstin** ja **Timur Novikov** Peterburist, **Leonhard Lapin** ja **Jüri Okas** Eestist ning **Deimantas Narkevičius** ja **Gediminas Urbonas** Leedust. Kandidaadid valis vastav toimkond, kuhu kuulusid muuseumidirektor **Tuula Arkio**, skulptor **Harry Kivijärvi**, maalikunstnik **Juhani Linnovaara** ja magister **Henna Niemistö**.

"Külastades viiel maal kümne kunstniku ateljeesid, mõjus mulle kõige rohkem kõigi nende nii erinevate kunstnike tõsidus ja andumus oma tööle," ütles Rudi Fuchs otsust välja kuulutades. "Just seetõttu oligi nii raske üht nendest välja valida *ARS FENNICA* laureaadiks. Jõudsin seisukohale, et mul tuleb otsus teha kõige pühendunumalt mõjuva kunstniku kasuks. Ja just seetõttu langeski mu valik Olegs Tillbergsile, kelle tööd on fantaasiarikkad, põnevad ja samas kartmatud."

Olegs Tillbergs on sündinud 1956. aastal Riia lähedal Saulkrasti linnakeses. Aastast 1981 õppis ta Läti Kunstiakadeemias, mille lõpetas sisearhitektina 1986. aastal, töötas seejärel mõned aastad oma erialal ning alates 1989. aastast tegutseb vabakutselise kunstnikuna. Olegs Tillbergsi väljendusvahendite hulka kuuluvad enamõike installatsioon, kuid selle kõrval ka maal, skulptuur, video ja foto. Oma installatsioonides on ta kasutanud eriti omapäraseid materjale ning sügava tähendussisuga esemeid. Ka on ta korraldanud suurt tähelepanu äratanud *performance*'eid.

Esimest korda esines Olegs Tillbergs avalikkuse ees 1986. aastal Riias Püha Peetri katedraalis rühmanäitusel "Telpa un mes" ("Ruum ja meie"), kus oli väljas tema installatsioon "Tort". 1988. a. võttis ta osa Riias ja Saksamaal Läti avangardi esitlenud rändnäitusest. Esimesed isiknäitused olid Tillbergsil Berliinis 1989.aastal ja Riias aastal 1991. Viimati võttis ta käesoleva aasta algul osa Sorosi Läti Nüüdiskunsti Keskuse esimesest aastanäitusest "Zoom faktors" ning esitas Riia vanalinnas asuvas M16-galeriis installatsiooni "Uputus", mis koosnes lugematust hulgast vanadest ämbritest ning valgest riidekangast.

Soomes esitas Olegs Tillbergs oma installatsioone esmakordselt 1990. aastal ning osales ka 1992. aastal Pori kunstimuuseumis toimunud Läti nüüdiskunsti näitusel "Põlvkond". Tema töid on väljas olnud teisteski Põhjamaades, Poolas, Ungaris ja eriti rohkesti Saksamaal. 1990. ja 1992.a. esines Olegs Tillbergs ka Tallinnas. Tänavu on ta kutsutud São Paulo biennaalile Brasiilias, kuhu tema kavandatud teose "Mesilastaru" olulisim või vähemalt suurim üksikosa on hävituslennuk "Mig".

Enne *ARS FENNICA*t on Olegs Tillbergs saanud Sorosi Läti Nüüdiskunsti Keskuse I aastanäituse auhinna installatsiooni eest "Berliini rongi ootamas".

Kellel on andmeid apostliku õigeusu vaimulike kohta

Stockholmi Eesti Apostliku Õigeusu Kiriku Sinod kogub juba palju aastaid andmeid ja ülesvõtteid kiriku preestritest. Nüüd on see kogumistöö lõpule jõudmas.

Peatselt antakse välja biograafiline raamat, mis hõlmab kõiki diakoneid, preestreid ja piiskoppe, kelle kohta on olnud võimalik andmeid hankida. Puuduvad aga lähemad andmed näiteks neist preestritest, kes on õppinud Pihkva ja Petseri vaimulikus seminaris, ja neist, kes said mujal väljaõppe. Paljudest vanema põlve preestritest on teada vaid nimi.

Vajaksime ühte fotot, kas näopilti või perekonnaülesvõtet, samuti täpsemaid andmeid: sünni- ja surmaaeg ja -koht, vanemate nimed (isa elukutse), hariduskäik, diakoni- ja preestripühitsus (kus ja millal, kes pühitses, kus teenis). Muu tööelu, ülesanded väljaspool vaimulikku tegevust. Millal ja kus suri (surma põhjus). Abieluaeg ja -koht, **abikaasa nimi** (ka tema vanemate nimed), sünni- ja surmaaeg, koht. Abikaasa hariduskäik ja kas oli kiriku- või muul alal tegev. **Laste nimed**, sünniaeg ja -koht, samuti surmaaeg ja -koht. Hariduskäik, elukutse.

Oleme tänulikud ka mõne üksiku teate või andme eest. Kõik fotod ja originaaldokumendid tagastame soovi korral saatjale.

Fil.dr. David Papp, Rigagatan 2-II, S—115 27 Stockholm, Sverige. Võib ka kirjutada aadressil: David Papp, Saaremaa Muuseum, Lossihoov, 3300 Kuressaare.

Paremal seisab ülempreester Joann Podekrat (1878—1937) perekonnaga. Vasakul istub ülempreester Vassili Ristkok.

(Foto Erik Maasepalt, Austraalia)

KALENDER

24. mai

450 aastat tagasi (1544) sündis inglise arst ja füüsik **William Gilbert** (Gylberde), kes oli Elizabeth I õukonnaarst. Uurinud elektrilisi nähtusi ja magnetismi, võttis esimesena kasutusele sõna "elekter" ning tegi kindlaks, et magnetil on alati kaks poolust — põhja- ja lõunapoolus — ja et erinimelised poolused tõmbuvad, ühenimelised aga tõukuvad. Käsitles maakera suure magnetina. Suri 10. dets. 1603.

85 aastat tagasi (1909) sündis Tallinnas laulja (sopran) **Linda Sellistemägi** (Moor). 1938—1940 õppis Tallinna konservatooriumis ning oli 1942—1972 "Estonia" ooperi- ja operetisolist. Osi: Mimi (Puccini "Boheemis"), Tamara (Rubinsteini "Deemonis"), Tatjana (Tšaikovski "Jevgeni Oneginis"), Elvira (Mozarti "Don Juanis"). Suri 20. apr. 1981 Tallinnas.

80 aastat tagasi (1914) sündis Paides maalikunstnik **Oskar Raunam**, kes 1941.a. lõpetas Riigi Kõrgema Kunstikooli. Oli a-st 1946 õppejõud Eesti Riiklikus Kunstiinstituudis ja 1970—1977 Tallinna Pedagoogilises Instituudis ning 1978—1992 Tallinna Kunstiülikooli üldmaali kateedri juhataja. Viljeles figuraalkompositsiooni, portreemaali ja akvarelli. Sai 1937.a. *grand prix* Pariisi maailmanäituse Balti riikide paviljoni kujunduse eest. Koostas 1961.a. "Joonistamise ja maalimise õpiku". Suri 24. jaan. 1992 Tallinnas.

25. mai

90 aastat tagasi (1904) sündis Jamburgi maakonnas Simititsa asunduses kirjanik **Ain Rannaleet** (kodanikunimega Rudolf Laurent). Töötas a-st 1925 õpetajana Leningradis. Avaldas poeemi "Veli", jutustuse "Nõgisalu turbalõikajad", luulekogu "Õhtused külad" jm. Oli 1926 Eesti Proletaarsete Kirjanike Assotsiatsiooni asutajaid. Arreteeriti 1937 ja suri 13. sept. 1943 vangilaagris.

27. mai

80 aastat tagasi (1914) sündis Tomski kubermangus Mariinski maakonnas arhitekt, akvarellist ja kunstiteadlane, kunstiteaduse doktor **Karl Tihase**. 1945.a. lõpetas ta Novosibirski ehitusinstituudi. Oli 1948—1988 TPI õppejõud, a-st 1952 graafikakateedri juhataja. Tunnustatud taluarhitektuuri uurijana, kellena on tal suured teened Vabaõhumuuseumi asutamisel ja kujundamisel. Avaldanud monograafia "Eesti talurahvaarhitektuur" (1974), oli "Eesti arhitektuuri ajaloo" kaasautoreid.

29. mai

200 aastat tagasi (1794) sündis Berliinis saksa astronoom ja meteoroloog **Johann Heinrich Mädler**, kes oli 1840—1865 Tartu Ülikooli professor ja tähetorni direktor. Mädler on stellaardünaamika ja teadusliku kosmoloogia rajajaid. Koostanud Kuu atlase (1836). Tema nime kannavad üks Kuu ja üks Marsi kraater. Suri 14. märtsil 1874 Hannoveris.

100 aastat tagasi (1894) sündis austria päritolu ameerika filmilavastaja **Josef von Sternberg** (Joe Stern), kelle esimesed filmid valmisid 1920. a-il Hollywoodis. Tuntuim film on aga vaieldamatult 1930.a. Saksamaal lavastatud esimene helifilm "Sinine ingel", milles naispeaosa mängis Marlene Dietrich. Hiljem lavastas ta filme taas Hollywoodis, mitmes neist oli peaosatäitja Dietrich ("Maroko", "Blond Venus", "Šanghai ekspress"). Suri 22. dets. 1969.

90 aastat tagasi (1904) sündis Helsingis trompetist **Vootele Tamm**, kes 1934—1964 oli ERSO trompetist. Mängis 1951—1976 ansamblis "Pasunapoisid" ning juhatas 1964—1974 kondiitritoodete vabriku "Kalev" puhkpilliorkestrit. Suri 3. aug. 1981 Tallinnas.

VÄLISMAA

Oxfordi uueks luuleprofessoriks valiti ajakirjanik

London, 17. mai. Sõjakorrespondent ja ajakirjanik James Fenton valiti laupäeval Oxfordi ülikooli uueks poeesiaprofessoriks.

45-aastane Fenton, Inglise ajalehe "Independent" ajakirjanik, võitis valimistel kolm ülejäänud kandidaati, saavutades seega peamiselt tseremoniaalse ametikoha, mis on olemas olnud juba 300 aastat.

Viimati oli sel auväärsel kohal Iiri poeet Seamus Heaney ja aegade jooksul ka sellised kuulsused nagu Matthew Arnold, C. Day Lewis, W. H. Auden ja Robert Graves.

Viieaastase ametikohaga kaasneb 4059 naela suurune aastapalk. Professorilt oodatakse kolme loengu pidamist aasta jooksul, luulevõistluste žüriides osalemist ning tänukõne pidamist ülikooli heategijate auks.

Fenton on lõpetanud Oxfordi Magdalena kolledži. Ta on kirjutanud ka populaarse muusikali "Les Miserables" värsid.

New Yorgi kunstioksjonid ei toonud loodetud pööret

New York, 17. mai. Kauaoodatud kevadine kunstioksjon ei toonud kunstiturule loodetud pööret. Loiud väljamüügid hämmastasid kunstieksperte.

Christie'l, mis on Sothebyst järgmine tähtsam kunstimüügifoorum, jäid sel aastal müümata pooled impressionistlikud ja nüüdisaegsed teosed, mis on viimase 13 aasta halvim tulemus.

Ega kõik just lausa ebaõnnestunud ka olnud — ametnike südant soojendas mõne omalaadse ja eripärase töö ootamatu menu, sealhulgas kõik rekordid purustanud 11,6-miljoniline ost — Austria ekspressionisti Gustav Klimti portree.

Samas aga jäid müümata või müüdi kaugelt alla loodetud hinna Jasper Johnsi, Constantin Brâncusi, Pablo Picasso ja Claude Monet' tööd.

"Tänapäeval on raske mis tahes hinnaga kunstiteoseid müüa," õhkas New Yorgi erakunstikaupmees Armand Bartos. "Praegu eelistavad jõukad inimesed osta seljakoti ja minna eksootilistesse paikadesse matkama. Maalide omamine ei ole enam moes," ütles ta.

Ka konsultant Thea Westreich leidis, et kunagised kriteeriumid enam ei kehti: "Inimesed ei osta maale enam koolkonna või kunstniku nime pärast — et lihtsalt popkunstnik või impressionist või et Warhol."

Oksjonite korraldajatele tähendas närb ostuisu rahalist pettumust. Christie sai nüüdiskunsti müügist 12,5 miljonit dollarit ning impressionistide ja moodsa kunsti pealt 50 miljonit. Kokku seega 40—70 miljonit vähem, kui oli lootnud.

Sothebyl läks pisut paremini: nüüdiskunsti eest 20,4 miljonit ja impressionistliku ning moodsa kunsti eest 51 miljonit dollarit, kuid kokkuvõttes saadi ikkagi märksa vähem, kui oli arvestatud.

Siiski peab ütlema, et kunstiostubuumi häämumisele vaatamata on tõelised kollektsionäärid endiselt asjast huvitatud. "Ainult üks kollektsionäär suudab teist kollektsionääri mõista," ütles ekspressionistliku kunsti koguja Serge Sabarsky, kes oli Klimti eest välja andnud 10,5 miljonit dollarit. "Ega sellel ole loogikaga midagi tegu, see on emotsioonide mäng. Selleks et hinda üles kruvida, piisab kahest inimesest."

Reuter-ETA

Tampere *Kino-Palatsi* müüakse vene ärimeestele

Soome lehtedes on kõneldud skandaalsest tehingust soome filmikultuuri ühe sümboliga, Tampere *Kino-Palatsiga*. Kino on olnud aastatel 1982—1991 Tampere rahvusvahelise lühifilmifestivali keskus ja selle sõna parimas tähenduses on tegutsenud juba 62 aastat (1929—1991).

1991. aastal tahtis Tampere linn kino linnale osta, ent kinnisvaraühingu "Tuulensuu" nõutud 10 miljonit marka osutus üle jõu käivaks. Nüüd tahab maja omandada aktsiaselts "Predire", mis esindab Peterburi ärimeeste huve. *Kino-Palatsi* omandamise eellepingus pakutakse maja ja mõnede väiksemate pindade eest 7,1 miljonit marka. "Predire" ärimehed tegutsevad mitmel maal ning muu hulgas on ka osanikud kahes Helsingi seksirestoranis. Ühe "Predire" esindaja sõnul kavatsetakse ka vanasse *Kino-Palats*isse ehitada kuni 700 kohaga seksirestoran.

J.L.

Haridus ja teadus rahva arvamuses

Nüüdisajal on üldtunnustatud tõde, et riikide ja rahvaste tuleviku määravad teadus, haridus ja tehnoloogia. Teravas konkurentsis jäävad püsima ja kindlustavad oma positsiooni just need rahvad, kes liiguvad jõudsalt edasi uute teadmiste ja uue tehnoloogia loomisel ning rakendamisel.

Hea haridus ja teadus, mis muuseas on meie rahva püüdlustes olnud põlvkondade vältel, ei teki tühjale kohale. See eeldab sihikindlat teadust ja haridust väärtustavat poliitikat. Kas Eestis on praegu selline poliitika? Kas meie rahvas on valmis vastama tuleviku väljakutsele?

Nendele küsimustele vastamiseks leiame informatsiooni firma "Saar-Poll" korraldatud sotsioloogilisest küsitlusest.

KUIDAS EESTI ELANIKKOND HINDAB TEADUST JA HARIDUST

Rõõm oli teada saada, et avalik arvamus valdavalt hindab haridust ja teadust.

Eesti avalik arvamus usub teadusesse, soovib selle osa suurenemist Eesti arengus.

Teaduse tase on tihedalt seotud haridusega. Nii nagu teaduses nähakse üht võtit ühiskonnas eksisteerivate probleemide lahendamiseks, nii leitakse ka, et haridustaseme tõusu kaudu (mida on eestlaste hulgas enam kui sajandi vältel esitatud kõrge väärtusena) lahenevad paljud probleemid.

EESTI TEADUSE OSAST EESTI ÜHISKONNAS

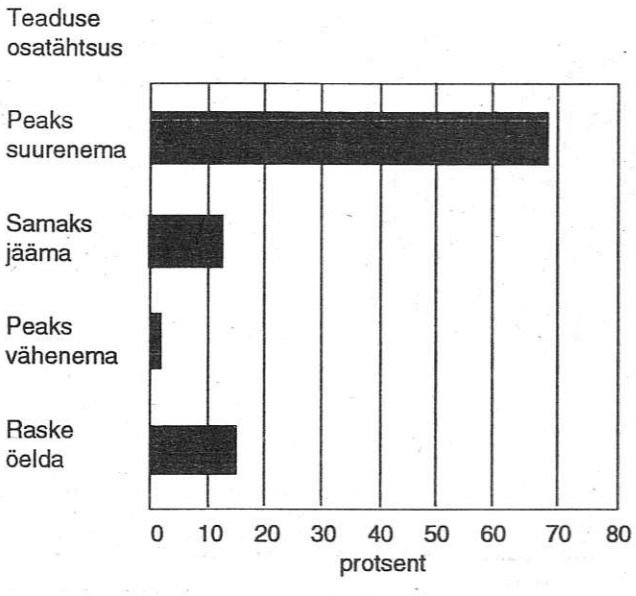

Saar-Poll. November 1993, N 1011, 15+

Eesti majanduse konkurentsivõime olulisse paranemisse hariduse abil usub 48% ning olulise edu saavutamisse teaduses ja tehnoloogias 59% küsitletuist.

Teaduse ja hariduse kõrge hinnang järeldub ka nägemustest Eesti arengumudelitest. Peaaegu kaks kolmandikku (64%) küsitletuist on seisukohal, et Eestis tuleks arendada kõrgtehnoloogilist tootmist, milles on tähtis koht omamaisel teadusel. Siit tulenevalt arvab suurem osa inimestest, et teaduse osa Eestis peab suurenema. Seda seisukohta toetab 69% küsitletuist.

Vaid 1,1% küsitletuist arvab, et me peaksime domineerivalt müüma odavat tööjõudu. 22% peab Eesti osaks Lääne ja Ida vahendamist. Tähelepanu väärib see, et sellel positsioonil on peaaegu võrdselt kõigisse vanusegruppidesse kuuluvaid ja iga haridustasemega inimesi.

KAS EESTI TEADLASED TULEVAD OMA MISSIOONIGA TOIME

Avalik arvamus ei hinda Eesti teadlaste osa riigi aktuaalsete probleemide lahendamisel just kuigi suureks. 28% küsitletuist peab seda suureks (5% väga suureks), 45% väikeseks. Kas see on tingitud Eesti teadlaste vähesest kompetentsusest või tuleneb see hoopis teaduse suhtes aetavast poliitikast?

KAS EESTI TEADLASED ON VÕIMELISED ARENGUPROGRAMME VÄLJA TÖÖTAMA

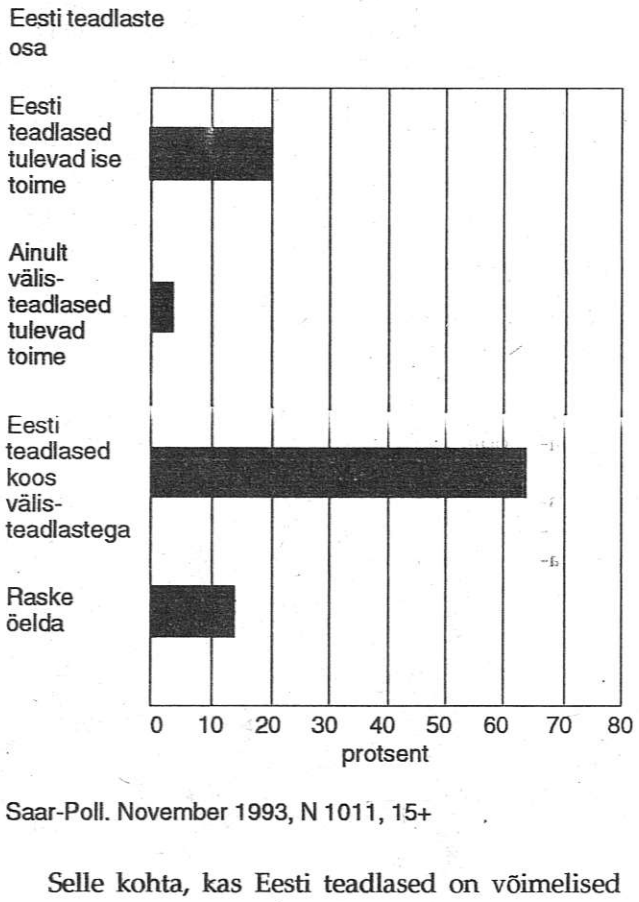

Saar-Poll. November 1993, N 1011, 15+

Selle kohta, kas Eesti teadlased on võimelised välja töötama Eesti jaoks vajalikke arenguprogramme või suudavad seda teha ainult välisteadlased, on 20% küsitletuist arvamusel, et ainuüksi oma teadlased tuleksid nende ülesannetega toime. 2% arvas, et ainult välisteadlased saaksid sellega hakkama.

Kõige enam pooldati seisukohta, et Eesti teadlased koos välisteadlastega suudavad kõige paremini lahendada Eesti ees seisvaid teadus- ja arenguprobleeme. Selline suhtumine näitab tegelikult vägagi austusväärset hinnangut meie oma teadlaste kohta.

Huvitav on asjaolu, et just need inimesed, kelle teadmised teadusteooriate tundmisel on kõrgeimad, hindasid enim Eesti teadlaste potentsiaali ning ainuüksi välisteadlaste jõudu kõige madalamalt.

VALITSUSE TAGASIHOIDLIK SUHTUMINE TEADUSESSE

Et avalikkus hindab tagasihoidlikult teadlaste osa Eesti ühiskonna probleemide lahendamisel, on osaliselt seletatav valitsuse "tagasihoidliku" suhtumisega teadusesse. Vaid 3% vastajatest on veendunud, et valitsus toetab teadust igati. Kõige madalamalt hindavad valitsuse suhtumist haritud inimesed.

EESTI VALITSUSE SUHTUMINE EESTI TEADUSE ARENDAMISSE

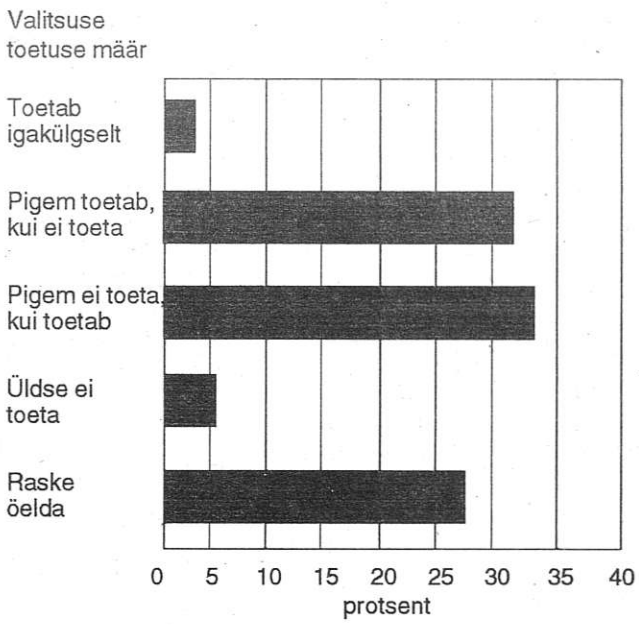

Saar-Poll. November 1993, N 1011, 15+

Jagades arvamused kahte rühma — valitsus toetab ning valitsus ei toeta teadust —, on esimese arvamuse suhtarvuks 35% ning teise suhtarvuks 38%. Seega leidub veidi rohkem neid, kes arvavad, et valitsus pigem ei toeta, kui toetab teadust.

TEADUSTÖÖTAJA PALK ON EESTI KESKMISEST MADALAM

Teadustöötajate palgad on Eesti keskmisest madalamad. Need on täiesti tühised, võrreldes Lääne teadlaste palkadega.

Valitsus võttis küll vastu määruse teadustöötajate palkade tõstmiseks (koos kõigi eelarveliste asutuste töötajate palkadega), kuid raha selleks teadusasutustel ei ole. Näiteks Teaduste Akadeemias jääb seetõttu määrus täitmata. Teadurid otsivad teenimisvõimalusi väljaspool teadusasutusi.

Teadusasutustele eraldatud rahast läheb 1994. aastal 67,6% palkadeks ja sotsiaalmaksuks. Eksperimentaalsete uurimistööde puhul, kus on vajalikud kallid aparaadid ja seadmed, jääb probleemiks, mille eest neid osta, kui kogu raha läheb palkadeks, kütuse, valgustuse, side jms. materiaalsete kulude katteks. Reaalteadused kiratsevad, kuigi Eestis on ülemaailmselt tunnustatud teadlased ja teadustulemused.

TEADUSE OSA ÜHISKONNAS TULEB SUURENDADA

Avalik arvamus näeb teaduse osa tunduvat suurenemist ühiskonnas. "Isegi kui teadusuuringud ei too välkkiiret kasu, peaks valitsus neid toetama" — seda seisukohta toetas 75% küsitletuist.

See on eriti hinnatav lähenemine, sest Lääne-Euroopa riikide teaduspoliitikas pannakse viimasel ajal suurt rõhku alusteaduste arendamisele. Viimastest oleneb paljuski uute teadmiste ja uue tehnoloogia loomine. Pariisis 22. ja 23. märtsil k.a. toimunud Euroopa akadeemiate peaassambleel nimetati teaduste akadeemiad vastutavaks alusteaduste edendamise eest, teiste sõnadega — maailma intellektuaalse varasalve täiendamise eest.

ARNO KÖÖRNA

(Järgneb 27. mail)

Kas Kunstiülikoolil on ülikoolina tulevikku?

Kunstiülikooliga seonduvatest probleemidest vestlesime 1993. aasta lõpul rektor Jaak Kangilaski ja teadusprorektor Krista Kodresega (vt. "Sirp" 7. jaanuar 1994).

Kui tollal olid päevakorral sisemised probleemid, mis põhiliselt puudutasid õpetamise iseloomu, aga ka majanduslikke valupunkte, siis nüüd on esile kerkinud palju teravam küsimus Kunstiülikooli staatusest üldse. Nimelt on Riigikogus esimesel lugemisel olnud kõrgkooliseadus, mis peab sätestama Eesti kõrgkoolide õigusliku olukorra. Kõrgkooliseadusest Tallinna Kunstiülikooli vaatevinklist tulebki juttu Kunstiülikooli üliõpilasvalitsuse vanema **Mare Tralla** ja salanõunik **Marko Laimrega**.

Seaduseelnõu rakendamise osas on öeldud, et "käesoleva seaduse jõustumisel on ülikoolideks seadusliku järjepidevuse alusel Tartu Ülikool, Tallinna Tehnikaülikool ja Eesti Muusikaakadeemia." Ja järgnevalt: " Kultuuri- ja Haridusministeeriumil korraldada Tallinna Pedagoogikaülikooli, Kunstiülikooli ja Põllumajandusülikooli akrediteerimine kahe aasta jooksul, arvates käesoleva seaduse jõustumisest. Akrediteerimisotsuse tegemiseni säilitada nimetatud õppeasutustele jõustumise ajal rakendatav õiguslik seisund." Teie kommentaarid sellele.

M.T.: Meil õnnestus seaduseelnõuga tutvuda tänu üliõpilaskondade liidule, sest minu teada pole seda ministeeriumist Kunstiülikooli saadetud, kuigi selle esimene lugemine Riigikogus on juba toimunud. Probleem, mis meid loomulikult puudutab, on see, et Kunstiülikoolile tahetakse anda rakenduskõrgkooli staatus. Mulle tundub, et ülikooli mõistet pole täpselt formuleeritud, sest Muusikaakadeemia ja Kunstiülikool on oma haridustasemelt küll ühe pulga peal. Isegi õigusliku järjepidevuse alusel pole õige neid eristada, sest Riigihoidja seaduse jõuga dekreediga 1.augustist 1938.a. muudeti Riigi Kunsttööstuskool kaheks koos tegutsevaks kooliks — Riigi Tarbe- ja Kujutava Kunsti Kooliks ja Riigi Kõrgemaks Kunstikooliks. Viimane oli EV-s kindlasti ülikooli tasemel õppeasutus. Probleem on ka selles, et kunstikõrgkool oli Tartus "Pallas", mis oli küll erakõrgkool, ja ilmselt Kõrgem Kunstikool Tallinnas ei suutnud ennast veel täielikult välja kujundada. Ja nüüd võtta aluseks, et üks kool ei olnud EV lõpuks välja kujunenud, on mõttetus. Näib, et üritatakse osa koole alla suruda ja teisi eelistada — see on ilmselt poliitika.

Kui nüüd see seadus peaks jõustuma, siis peaksid Tartu Ülikooli juures asuva maaliosakonna lõpetajad omandama parema hariduse kui Kunstiülikoolis.

M.T.: Need kaks k u n s t iharidust ei ole omavahel võrreldavad. Olles ise õppinud ka Tartu maaliosakonnas, on mul võimalus neid kahte haridustaset võrrelda. Mina nimetaksin seda osakonda lihtsalt kunstiringi koolituseks. Aga Kunstiülikoolis antakse ikkagi parim kunstiharidus Eestis. Sama probleem on Tehnikaülikooli arhitektuurierialaga (seal on see küll teise nime all). Kui meie kool muudetakse rakenduskõrgkooliks, siis oleksid seal hariduse omandanud arhitektid paremad kui meie kooli lõpetanud. Tegelikult on siiani vastupidi olnud.

Kas teie andmetel on seaduseelnõu väljatöötamisel nõu peetud ka Kunstiülikooli juhtkonnaga?

M.L.: Nagu ütles Ando Keskküla, pole selle seaduseelnõu koostamisel meie kooliga mingit nõu peetud. Kui me oleme kõrgkool, siis on loogiline, et mingisugune side ka meiega olemas on.

M.T.: Nii eelarve määramise kui ka seaduseelnõu koostamise varal on näha, et mõnest koolist soovitakse vabaneda. Sest isegi kui Kunstiülikool muudetakse pelgalt rakenduslikuks kõrgkooliks, kui tal ei ole õigust anda magistrikraadi, siis ei anna see mingit suurt majanduslikku efekti. See, et raha tahetakse kokku hoida, kumab kogu seaduseelnõust läbi, kuid õppejõudude palkade vähendamise pealt mingit suurt summat kokku ei hoia. Aga kultuurile tehakse selle sammuga korvamatut kahju, sest hiljem on väga raske taastada seda, mida praegu lõhkuma kavatsetakse hakata.

M.L.: Otse öeldes me näeme selle seaduseelnõu taga teatavat suundumust ja hoiakut kõigi poliitiliste nüanssidega.

M.T.:See on poliitiline mäng, sest meie juhtkonnas n.-ö. "Isamaa" liini esindajaid pole.

Selle kooli magistrandina tean ma, et hoolimata algul esinenud raskustest on näiteks üliõpilasvalitsuse tegevus väga efektiivne. Seda näitab ka teie aktiivne seisukohavõtt kõrgkooliseaduse eelnõu küsimuses.

M.T.: Samas on paradoksaalne see, et praegustest üliõpilasvalitsustest on vastavalt uuele seadusele valitud ainult meie ja Humanitaarinstituudi [illegible] eelnõu näeb ette, et valitsus on valitud siis, kui valimistest võtab osa 50% üliõpilastest. Meil oli see 63%, Tartus aga näiteks umbes 10%. Erinevalt teistest kõrgkoolidest puuduvad meil igasugused poliitilised totrused ja üliõpilaskonna killustatus.

Ma pean tunnistama, et tegin omal ajal absoluutselt õigesti eelistades Tartu Ülikooli ajaloomagistratuurile Kunstiülikooli kunstiteaduse magistriõpet, kus muide toimuvad kõik loengud nii kunstiteaduse, arhitektuuri kui ka kujutava kunsti magistrandidele koos. Lektoriteks on aga sellised kunstiteadlased nagu prof. Boris Bernstein, Ants Juske, Olga Kaljundi, Mart Kalm jt. Mul on seda küll kurb tõdeda, aga Tartu Ülikoolil pole vähemalt selles vallas midagi vastu panna.

M.T.: Magistriõpe on meie koolis väga edukalt rakendunud. Selle seaduse järgi on kunstniku magistrikraad kutsekraad, aga praegused teemad on magistrandidel täiesti interdistsiplinaarsed ja teoreetilised. Samuti on kunstiajaloo õpetamine tänu kunstiteaduse erialale siin ilmselt paremal tasemel kui Tartus. Ning erinevalt mitmest teisest koolist on meil magistriõpe kogu kooli ulatuses ühtlaselt rakendunud ja sinna oli sel aastal ka suur konkurss.

Läheme nüüd tagasi kõrgkooliseaduse eelnõu juurde. Vastavalt sellele on ülikool õppe- ja teadusasutus, kus üliõpilane omandab akadeemilise kõrghariduse, mida tõendab lõpetajale omistatav akadeemiline kraad. Ülikool on autonoomne, tal on õigus määrata oma akadeemilist ja organisatsiooni struktuuri, õppe- ja teadustöö sisu, õppetöö korraldust ja õppekavasid jne. Rakendusülikool on kõrgem õppeasutus, kus üliõpilane omandab rakenduskõrgharidus. Õpetamine baseerub põhiliselt rakendusuuringutel ja erialasel praktikal. Sellise määratluse alusel ei näe ma küll mingit erinevust Kunstiülikooli ja Muusikakadeemia, aga ka Tehnikaülikooli vahel. Klassikalist akadeemilist haridust, nagu seda antakse Tartu Ülikoolis, ei saa ühestki, aga üldhumanitaarraineid õpetatakse kõigis.

M.T.: Selle alusel on meie kool ikkagi ülikool. Kui on tegemist rakenduskõrgkooliga, siis määrab õppekavad jms. ministeerium. Aga meie koolil on kõik iseloomulikud jooned olemaks ülikool. Samas tuleb öelda, et ühe kooli väljasuretamise poliitika ilmnes juba eelarvete koostamisel. Umbes kolm nädalat tagasi käisime selle pärast kohtumas Riigikogu kultuurikomisjoni esimehe Sulev Alajõega ja tema sõnutsi tuleb kulutusi kärpida nii palju kui võimalik, sest riigil on raha vähe. Ka tema suhtus väga skeptiliselt Tallinna Kunstiülikoolile ülikooli staatuse andmisesse. Tundub, et tehakse kõik selleks, et muuta meie kool rakenduskõrgkooliks. Pärast kohtumist Alajõega tahtsime saada kokku ka kultuuri- ja haridusminister Paul-Eerik Rummoga ja hakkasime helistama ministeeriumisse. Meil õnnestus saada kontakt ministriabi Koit Kahariga, kes, kuulnud, et helistatakse Kunstiülikooli üliõpilasvalitsusest, oleks nagu tahtnud toru hargile visata. Aga et ta on minu tuttav, lubas ta meid aidata. Vahepeal sõitis Rummo ära ja edaspidi ütles ministriabi mulle iga kord, kui ma helistasin: helistage homme. Ja me ei ole senini ministriga kohtunud. Nüüd saime lõpuks teada, et Rummo on valmis meiega kohtuma. Mulle tundub, et meie üliõpilasvalitsuse aktiivsus on ehk harjumatu, ent tulemusi sel on ja seda ollakse sunnitud respekteerima.

Lõpetuseks võiks välja tuua Marko Laimre üsna pessimistliku hüüdlause tulevastele Kunstiülikooli üliõpilastele: "Tere tulemast hullumajja!". Loodame, et olukord nii hulluks ei lähe, ja et kas või seegi vestlus paneb mõned inimesed, kellest olenevad konkreetsed otsused, sügavamalt järele mõtlema. Eks näis. Kõrgkooliseaduse eelnõu järgmine lugemine Riigikogus peab toimuma 6. — 9. juunini.

Küsinud KATRIN KIVIMAA

Tartu kunstnike kevadnäitus

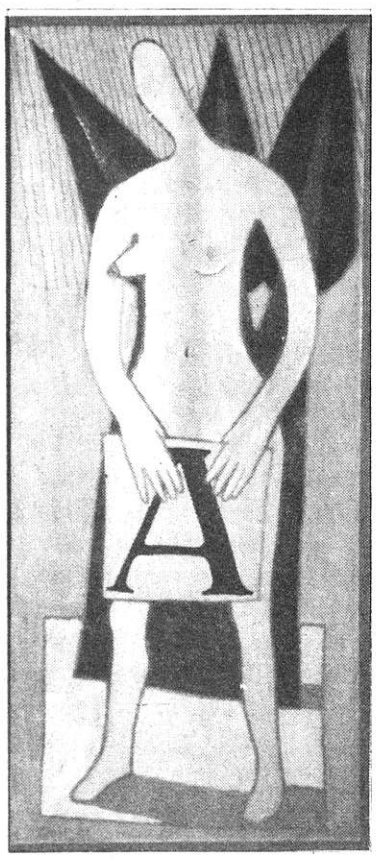

Priit Pangsepp. "A" (õli, 1993).

Tartu kunstielus on mitmeid püsivaid traditsioone. Püsivamaid ja kestvamaid neist on ilmselt iga-aastased kevadised ja stigisesed ülevaatenäitused. Jäädes truuks traditsioonidele, avati ka sel aastal Tartu kevadnäitus, mis on igati vääriline jätkama aastakümnetepikkust kunstiüritust.

Oma töid on välja pannud 41 kunstnikku; valdavalt on eksponeeritud õlimaal, äärmiselt vähe on skulptuuri (tahes-tahtmata jääb mulje, et ainus tegutsev skulptor antud hetkel on Tartus Jaan Luik). Võrreldes varasemate aastatega on märgatavalt kasvanud päris noorte kunstnike osatähtsus, peaaegu kolmandiku moodustavad seitsmekümnendatel sündinud autorid. Paraku ei saa aga n.-ö. noorte invasiooni Tartu näitusele lugeda eriti õnnestunuks, sest esitatud tööd ei küüni kahjuks kõrgemale õpilastööde toorest, eksperimenteerivast tasemest (pigem pääseksid need taiesed esile mõnel spetsiaalselt ettevalmistatud noortenäitusel). Verinoore kunsti ilmumist kevadnäitusele võib eelkõige seletada asjaoluga, et antud näitus on konkursivaba ning esitatud tööde hulgast praagiti välja vaid neli (!) taiest. Peale selle ei esine näitusel ka mitmed tuntumad kunstnikud (Kasemaa, Saar jt.). Näituse kandvama jõu moodustavad juba varasematelgi aastatel hästi esinenud Peeter Allik, Priit Pangsepp, Albert Gulk, Varo Allsalu. Imat Suuman, kuid õnneluseks suunbuvad need eredamad aksendid üldise ebaühtluse assortiisse, mis on nii iseloomulik viimaste aastate ülevaatenäitustele.

Tulles tagasi traditsiooniliste ülevaatenäituste juurde, tuleb kurbusega nentida, et ilmselt on seesugused kunstinäitused minetanud selle tähtsuse ja tähenduse, mis neil algselt oli. Viimastel aastatel toimunud muutused kunstielus, kunstikäsitlustes ja eelkõige kunsti eksponeerimise laienenud võimalustes on suunanud kunstnikkonna huvid sootuks teistesse kanalitesse. Isiknäitused mitmesugustes galeriides ja näitusesaalides, museaalsed või kommertsiaalsed väljapanekud välisriikides on andnud kunstnikele võimaluse pühenduda oma loomingu terviklikule eksponeerimisele ja võtnud igasuguse huvi esineda ülevaatenäitustel, mis veel mõni aasta tagasi oli paljudele ainsaks loomingu eksponeerimise võimaluseks.

Kahtlemata pole igal kunstnikul (pean silmas eelkõige noori) võimalik lubada enesele personaalnäitusi, seda eelkõige majanduslikel põhjusil, kuid kas ei oleks üks võimalik lahendus mingi ühtse idee alla koondatud ühised kontseptsiooninäitused, kus saaks täiel määral teostada terviklikku suunatud eksperimenti. Ka mingi kindla grupi näitus (näit. Kursi koolkonna või PARA '89 näitused) on tunduvalt terviklikumad, eelkõige oma idee suunitluse poolest.

Näib ka, et viimasel ajal on probleemiks ka kunstnike (peamiselt noorte) enesetsensuuri küsimus. Tuleks iseendale teadvustada, et iga hinna eest esinemapääsemine pole sugugi primaarne, tähtsam on siiski esitatava taiese tase. Joseph Beuysi lauset "Igaüks on kunstnik" poleks vaja käsitleda nii üheselt, nagu seda kiputakse tegema.

Ei saa olla midagi traditsioonide vastu, kuid kas poleks õigem loobuda mõnest äraelanud traditsioonist esteetilise naudingu nimel?

HOLGER RAJAVEE

Peeter Allik. "[illegible]" (õli, [illegible])

Arhitektuurialane linnajuht kõigile huvilistele

Tallinn im 20. Jahrhundert. Tallinn, kirjastus "Huma", 1994

Hiljuti ilmus rikkalikult illustreeritud saksakeelne arhitektuurialane linnajuht "Tallinn im 20. Jahrhundert", mille autorid on Karin Hallas, Mart Kalm ja Krista Kodres. Raamat jõudis müügile peaaegu üheaegselt "Eesti arhitektuuri" I köitega "Tallinn", milles käsitletakse põhiliselt samu objekte. "Tallinn", mille on koostanud suur autorite kollektiiv, hõlmab Tallinna arhitektuuri alates linna kujunemisest tänapäevani, linnajuht aga piirdub 20. sajandiga. Üksikobjektide käsitluste autorid on osaliselt mõlemas raamatus samad. Raamatud erinevad aga ülesehituselt. "Tallinnas" paiknevad objektid alfabeetilises järjekorras tänavate kaupa, saksakeelses juhis on nad paigutatud linnaosade järgi. Viimases on iga peatüki alguses esitatud linnajao arhitektuuriajalooline ülevaade ja lisatud selle plaan, millel on vastava numbriga märgitud üksikobjekti asukoht. See hõlbustab tunduvalt raamatu kasutamist. Samuti on iseloomustatud üksikute väljakute (Vabaduse, Viru) kujunemist 20. sajandil.

Et tegemist on väikese, üksmeelse autorite kollektiiviga, siis lähtutab, ja seda rõhutavad ka autorid, vaieldava arhitektuurilise kvaliteediga objektide lülitamist raamatusse, sest see on vajalik kohaliku arhitektuuri arengutendentside vastuolulisuse mõistmiseks. Siia kuuluvad vernakulaarset arhitektuuri esindavad elamud, mitmed stalinistliku ja postmodernistliku arhitektuuri näited. Võib-olla oleks raamatule kasuks tulnud eeslinnades paiknevate objektide arvu vähendamine, asetades põhirõhu kesklinnale — *city*le ja vanalinnale — ning osalt ka Kadrioru ja Pirita linnaosale, sest väliskülalised puutuvad äärelinna arhitektuuriga vähe kokku. On aga ilmne, et autorid on püüdnud endale selgeks teha Tallinna uuema arhitektuuri keerulisi arenguprotsesse ja sellepärast huvitas neid kogu laialivalguv linnaterritoorium. Võib-olla suudavad autorid äratada lugejate uudishimu ja huvi agulite arhitektuuri vastu, mis on tänapäevase linnaehituse seisukohalt ülimalt aktuaalne.

Mõne agulimaja arvel võinuksid ehk olla esindatud pangamaja (Estonia pst. 11) kõrval paiknevad Eesti Panga vana ja uus hoone, samuti endine Inglise kolledž Narva mnt. 25, koolimaja Kevade 8, Tõnismäe polikliinik ja haigla, suured korteriühistute hooned (Viiralti 3—9, Gonsiori 14 jt.), mis kujundavad Tallinna esinduslinnaosa. Loomulikult oli objektide arv piiratud raamatu tagasihoidliku mahu tõttu ja sellepärast pole mõtet seda loetelu pikendada. Autoritel oli õigus oma valikule ning see on kokkuvõttes läbimõeldud ja võimaldab saada ammendava ettekujutuse Tallinna arhitektuuri arenguetappidest 20. sajandil.

Kui enamiku fotode kvaliteet on korralik ja trükitehniline tase täiesti rahuldav, siis maketi ülesehitus ja üksikute fotode kadreerimise printsiibid on kohati küsitavad. Küllaltki tagasihoidlikud ehitised on reprodutseeritud suures formaadis (hoone Pikk 23—25, lk. 23, nähtavasti põneva dekoori tõttu). Samas Sakala Keskus (lk. 53) on esindatud pisikese fotoga, kuigi artikli autor kirjutab, et see demonstreerib arhitekt Edgar Kuusiku *mächtige Eklektik* (võimast eklektikat). Selline iseloomustus sobiks antud juhul hoopis paremini lk. 32 reprodutseeritud monströössе "Võidumonumendi" kohta, mille repro on mõõtmetelt hoopis suurem. Häirib ka see, et klassitsistlikust sümmeetriast lähtuvate hoonete fotod on meelevaldselt kadreeritud. See puudutab koolimaju endisel Komsomoli väljakul: ehitustehnikumi hoonel (lk. 83) on külgrisaliit ära lõigatud, vastas asuval koolimajal aga puudub pool fassaadist, lihtsustatud orderiga portikus on niiviisi nihkunud hoone küljele. Sama saatus on tabanud ka sõjaväehaiglat Juhkentali 58 (lk. 119). Halvasti on kadreeritud foto klubist Vana-Lõuna 37 (lk. 85) jne. Otse kontrastina rabab lennuvõte Kadrioru lossist ja haldushoonest ning pargist (lk. 71), millel näeme ansamblit sellisena, nagu me seda veel kunagi näinud ei ole.

Ei tahaks lõpetada retsensiooni harjunud fraasiga: "Vaatamata üksikutele puudustele on raamat tervikuna õnnestunud". Arhitektuurijuht "Tallinn im 20.Jahrhundert" on hea raamat, mis ei peaks huvitama mitte ainult välismaalasi, vaid iga tallinlast, kes armastab oma kodulinna.

LEO GENS

Iga ehe on ehe

"Tükike taevast, killuke maad" — niisugust nimetust kandis väike näitus Kristjan Raua majamuuseumis Nõmmel.

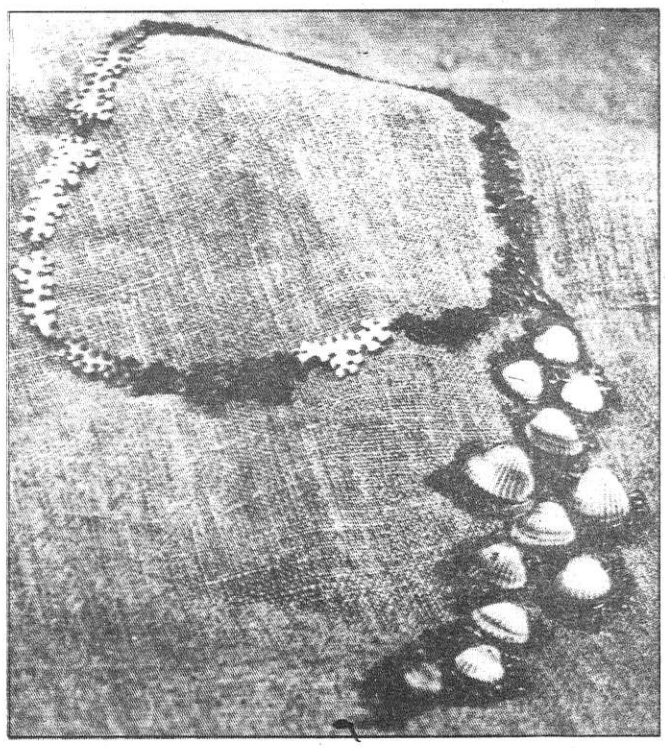

Kaelaehe (hõbe, merekarbid, 1975). Arhiivifoto.

Oli aeg, kus juubel (või kuidas neid nulliga lõppevaid kümnendeid pärast viiendat peaks nimetama) lausa kohustas ametlikult juubeldama, loomingust aru andma ja kohustas ka ajakirjandust juubeleid märkama. Nüüd mööduvad mõnedki tähtpäevad üsna märkamatult. Võib kõlada küll veidi pateetiliselt, kuid **Juta Vahtramäe** näituse avamine aprillis oli metallikunstnikele **sündmus**. See oli meeldiv põhjus kokku tulla ja traditsioonilises (veidi vanamoelises) elevuses uudistada, tunnustada, rahustada, sest "juubeliks ettenähtud" ajal märtsi lõpus oli ta üsna närvis ja kahtlev — milleks see kõik? Ega ei oskagi täpselt öelda, milleks. Sest nii on ikka tehtud. Näitamaks, et oled oma järjepidevuses üle uuenemiskrampidest, rabelemisest, stiilihüpetest.

Meile, kolleegidele, poleks seda vaja tõestada, sest teist nii omapäist ja oma mõtteid siiralt välja näitavat ehtekunstnikku annab otsida. Ei lugenud mood, ei ole lugenud kriitikute üldine muutumisootus — tema tööd on lähtunud ainult iseenesest, oma muljetest ja tõekspidamisest, materjalist ja teostusloogikast. Tema tehtud ehtel on tähendus, siin pole tühja dekoratiivsust, efekti selle enese pärast ja olenemata sellest, kas ta raamib maakivi, pärlmutterkarpi või kalliskivi, on see ehtekunst. Tahaks küll kasutada sõna juveelikunst, aga see on liiga toretsev.

Tükike taevast — need on nopped tähekaardilt, tähtkujude geomeetriline joonis oma selguse ja säraga.

Killuke maad — mustrilised sammalahhaadid, maakivid ja koloreeritud kivistised napis ning tundlikus raamistuses.

Hiljuti lugesin noore kriitiku imestusavaldust: miks mõned maalijad ikka veel pilte maalivad ja neid näitusele pakuvad, kuhu ja kellele? Kõrvutamine on muidugi kohatu, aga ikkagi tahaks hingata kergendatult: on neid, kellele ehe meeldib nimelt ehtena; mitte ideena sellest. Mis ei välista, et võiks olla. Aga mitte Juta Vahtramäe loomingus — iga tema ehe on e h e.

Milleks vanamoeline jutuke? Kuhu ja kellele? Aga selleks, et muutuvas ajas näidata oma muutumatut suhtumist mõnedesse asjadesse, mis ei pea tingimata muutuma.

TIINA KÄESEL

Jānis Lejnieks arhitektuuridoktoriks

Eesti arhitektuuri ringkondades hästi tuntud ja viimasel arhitektuuritriennaalil loenguga esinenud läti arhitekt Jānis Lejnieks kaitses 12. mail Riia Tehnikaülikooli arhitektuuriteaduskonnas doktoriväitekirja teemal **"Funkcionalisms un neoeklektisms XX gs. Latvijas arhitektura"**.

Väga tänuväärse tööna on dissertant publitsistlikult ja materjali hästi vallates kirjutanud 15 aasta jooksul arvukalt artikleid läbi XX saj. ahitektuuri mitmesugustest küsimustest ja neile toetuv väitekiri pakub ülevaadet eri stiilisuundadest.

Stiilinimetused on läti arhitektuuriuurijatele üha huvipakkuv teema ja prof. J. Krastinši õpilasena nimetab temagi 1930. aastate esindustraditsionalismi neoeklektitsismiks, varajast funktsionalismi *Neue Sachlichkeit*i stiiliks ning stalinismi retrospektivismiks.

Oponentide arvamused, sh. allakirjutanu oma, mis tugines vaid ingliskeelsele resümeele, olid heatahtlikult soosivad. Nõukogu liikmed kelle hulka kuulusid lisaks oma professoritele välislätlased, rahvusvahelise mainega G. Birkets ja neil külalisprofessorina töötav Ž. Gravа Columbia ülikoolist, olid aga päris karmid.

Leiti, et lüheldases töös (50 lk.) puuduvad teadusliku probleemi püstitus, käsitluse teoreetiline põhjendus ja materjali süvaanalüüs, raamatuna avaldamiseks sobiv ülevaade on teine žanr kui väitekiri. Samas hääletasid kõik poolt.

Lätlased on otsustanud, et endise nõukogude kandidaadi mahus väitekirjade eest annavad nad nüüd doktoreid ja Lejnieks oli arhitektuurinõukogus uue aja esimene väitleja.

Endised nõukogude doktorid kannavad neil tiitlit *dr. habil.* ja vanu nõukogude kandidaate ümberatesteeritavat usinasti. Lisaks on sisse toodud madalamatena bakalaureuse ja magistri mõisted. Püüdes tõmmata võrdlusi Tallinna Kunstiülikoolis kehtestatava süsteemiga, oleks Lejnieksi väitekiri vastanud magistrinõuetele.

Olgu kraadidega kuidas on, vaieldamatult teeb Lejnieks väga tõsist tööd arhitektuurimälestiste kaitsjana ja läti uuema arhitektuuripärandi populariseerijana.

MART KALM

Lisa Lyon, Belvedere Apollon

LINNAR PRIIMÄGI

(Algus eelmises "Kultuurilehes")

III

Kreeka mütoloogilise skulptuuri ajalugu on lühidalt kokku võttes jumalate inimesestumise lugu. Jumalakujutluste lähenemine inimkujule on üldse religioonilooline universaal. Kreeka eripäraks on peetud, et skulptuur hakkas seda universaalset protsessi seal peegeldama suhteliselt hilja. "Kunstile oli siin ülimalt tähtis," kirjutab näiteks Jakob Burckhardt, "et jumalatüübid kujunesid temas välja alles pärast seda, kui üksikute jumaluste kogu tähendus oli usundi ja luule käsituses ammu tasakaalustunud individuaalsusteks ning varasemast loodustähendusest või muust algtähendusest polnud jäänud muud kui nõrk järelkaja." (Niisuguse tõdemuse aluseks on kunstiliikide ebasünkroonse arengu seadus, mille esmakordselt sõnastas Hegel. Ka tänapäeva kunstiloolased, nt. Zinserling, kinnitavad, et kujutav kunst saavutas sõna kunstiga võrdse ühiskondliku positsiooni alles kõrgklassika perioodil.) Märgatav murrang leiab aset V ja IV sajandi vahetusel e.m.a. Just siis näivad jumalad skulptuuris lõplikult ületavat inimlikkuse läve ja sisenevat individuaalpsühholoogia ruumi. V ja IV sajandi vahetusel alanud polisliku ühiskonnaideaali lagunemine on seniste jumalate inimesestumise sotsiaalpsühholoogiline tagapõhi. Selles mõttes on vahemaa, mis lahutab ühelt poolt Myronit, Pheidiast ja Polykletest ning teiselt poolt Praxitelest, Skopast ja Lysippost, sügavama, põhimõttelise tähtsusega.

Praxitelese noorem ja Lysippose vanem kaasaegne Leochares, nii nagu teda meile esitleb Belvedere Apollon, oli reaktsionäär, kes püüdis jumalust skulptuuris taastada. Tollel ateenlasel, kellest sai Aleksander Suure õukonnaskulptor, näis olevat erilist teatraalsuse närvi, kunsti ning ühiskonna arengu üldtendentsile vastuhakkavat iha väljendada suuremat ideed, kui tema kasutada olevad ajastu väikevahendid seda suutsid vormistada. Hilisemates käsitlustes on seda puhuti nimetatud Leocharese "õõnsuseks", õige on aga vastupidine: skulptori idee sisemine täidetus pole suutnud endale leida ajakohast adekvaatset väljendust. Vahendid, mille järele Leochares haarab, pärinevad kreeka skulptuuri minevikust ning on selles mõttes tõesti restauratiivsed, tagurlikud.

Seisneb ju skulptuuri teke kõige üldisemalt öelduna kuju väljaastumises sambast. Sammas on skulptuuri emaüsa ning raidkunsti esteetika põhjaks on samba esteetika. Nii nagu võlv mõtestab ja pingestab tühja ruumi enese sees, mõtestab ja pingestab sammas ruumi enese ümber. Tühja ruumi asetatud skulptuur likvideerib ruumi tühjuse ning entroopsuse täpselt niisamuti nagu sinna asetatud sammas. Sambast välja tulles omandab skulptuur küll teatavad kõrgemad lisaväärtused (nagu öeldud: ta inimesestub, antropomorfiseerub), kuid ei mineta oma esteetilist päritolu. Skulptuuri ajalugu kirjutub seepärast ikka kuju ja samba dialoogina.

Jumalikkusele vormi otsides pöördub Leochares tagasi samba juurde. (Rõhutagem selgemini kui seni: me räägime siin Leocharesest nii, nagu oleks ta konkreetselt Belvedere Apolloni, eksemplari autor, ehkki eksemplariks on hoopis hilisem, võõras koopia. Meid huvitab kuju esteetiline mõju, ja selle mõju autoriks me nimetame Leocharese tema kunstiloolises kontekstis. Rangelt võttes ei räägi me muidugi mitte Leocharese, vaid Belvedere Apollonist.) Liikumise ja liigutuse pealt jäädvustatud Apolloni paigutab skulptor ühelt poolt puutüve, teiselt poolt püstloodse mantlivoldistiku vahele. Eriti viimane mõjub oma häirimatus staatilisuses ja kannelüürsuses sambalikult, sest ta ei peegelda ega kajasta teda kandva kuju liikumist (võrreldagu Belvedere Apolloni jäika himationi hoopis varasemast ajast pärineval terrakotal nähaoleva Ganymedest rööviva Zeusi lehviva ning allalibisevaga!). Poeetiliselt öeldes: Apolloni mantli purjes pole tema rutu tuult. Liikuva keha dünaamika on asetatud kahe staatilise raskuspunkti, puu-samba ja rüü-samba keskeelle. Lennukal sammul ruttav noor jumal oleks nagu kahelt poolt vangistatud, mõlemast käest kinni hoitud ja maadligi veetud sammaste, nonde liikumatuse vahipostide poolt. Elavat mobiilsust ümbritseb raskuse ja vanaduse vaim.

Niisugune sambaesteetika kui pidulikkuse arhailine reserv tuli Leocharese (reaktsiooni ja restauratsiooni) ajal kasutusele üldisemalt. Täpselt sedasama kogeme näiteks Timotheose "Leda ja luige" puhul (Rooma, Kapitooliumi muuseum), kus Leda vasaku käega tõstetud mantli voldistiku raskus rõhub maha kuju kogu ülespidise kerguse. Belvedere Apollon on niisiis esinduslik kogu oma ajastu suhtes. Ta esindab samba tagasitulekut skulptuuri.

Ning esinduslik on ta teiseski suhtes. Sammas kui skulptuuri eelvorm, samba ja vabaskulptuuri varaseimad vahevormid — obelisk ja memnon — on iidsest ajast olnud seotud päikesekultusega, niisiis tegelikult just Apolloni kummardamisega. Sammas on päikese märk. (Et näiteks obeliskid sümboliseerisid juba vanas Egiptuses ja Pärsias päikesekiiri, seda kinnitab Plinius; vt. vastavat passust ka Hegeli "Esteetikas".)

Sammas on võlvi kõrval kõige tugevam omaruumi generaator. (Me nimetame omaruumiks seda ruumiosa, mida keha seal paiknedes mõtestab ja pingestab, potentsiaalselt täidab, domineerib.) Kui

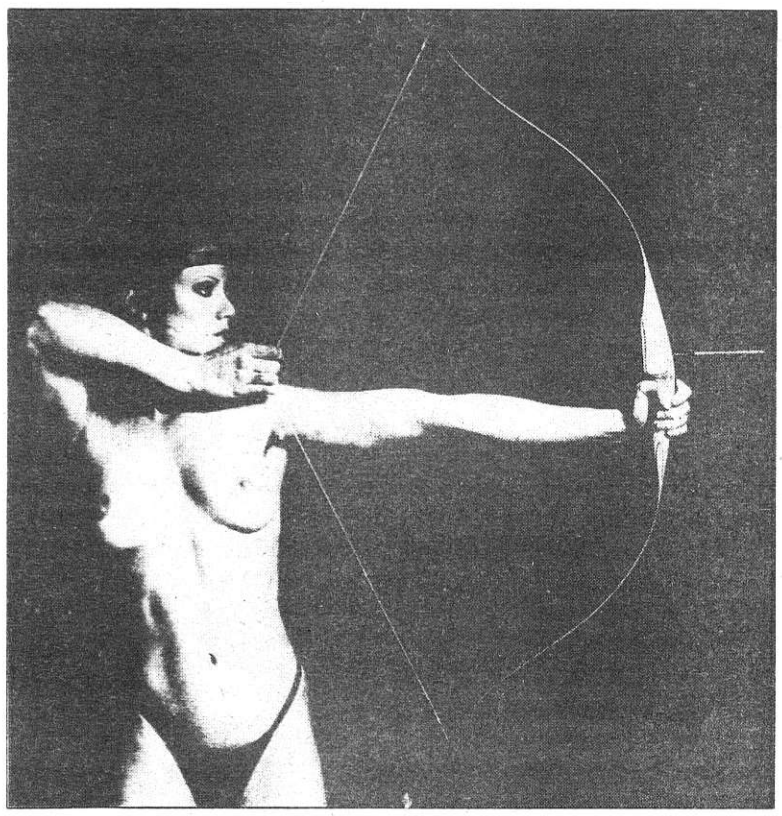

Robert Mapplethorpe. "Lisa Lyon". "Viking Press", New York.

aga võlv pingestab ruumi enese sees, s.t. tema enesega piiratud ruumi, siis samba omaruumi piirid on hajusad. Nõnda osutub võlvistik (võlvide ühendus) omaruumide liitmiseks või — gootikas eriti selgelt — korrutamiseks, sammastik aga omaruumide lahutamiseks, vastastikuseks piiramiseks, jagamiseks. Sammastiku printsiibil tehtud teose koguruumi läbivad nähtamatud ja hajusad osaruumide (üksik "samba" ruumide) pingepiirid; koguteose sisene kunstiline ruum on seega pidevuseta, agregaatne, ja teos ei kujuta endast mitte üksnes ruumilist struktuuri, vaid ka ruumide struktuuri.

Just niisugusena näeme Belvedere Apollonit, kelle keha ruumi piirab ühelt poolt õlipuutüve, teiselt poolt aga mantlihõlma sambaruum. Mõte, et pronksoriginaalil puudusid nii puutüvi kui ka mantel, ka siis kui see pole õige, väljendab ometi vaataja sisimat igatsust vabaneda selle skulptuuri siseruumide vastuolust, pooleldi teadvustatud soovi näha Belvedere Apollonit tõepoolest selles omaruumi orgaanilises ühtsuses ja täiuslikus tervikluses, mille talle teenimatult omistas pimestatud Winckelmann.

IV

Ülalesitatud arusaama Belvedere Apollonist võlgnen, nagu öeldud, Robert Mapplethorpe'ile (1946—1989), fotograafile, kellel on juhtiv osa XX sajandi lõpu kujutavkunsti eneseteadvuse vormimises.

Elupõline njuujorklane Mapplethorpe õppis 1963—1970 Brooklynis Pratti Instituudis maali ja skulptuuri ning hakkas 1972.a. tegelema esmalt polaroidfotograafiaga (enne oli ta "lavastanud" ajakirjaväljalõigetest kollaaže). Esimesel rühmanäitusel 1973. a. eksponeeris ta sarja autoportreid, mis paistsid silma skulpturaalsusega, esimesel omanäitusel 1976.a. olid näha "erootilised ja lillepildid ning portreed". 1976.a. vahetas Mapplethorpe polaroidkaamera "Hasselbladi" ja mustvalge filmi vastu, säilitas aga edaspidigi oma fotode tunnusliku ruutformaadi (mis annab taustale intensiivsema sügavuse ja pildistatule skulpturaalse eenduvuse), rõhutatud lavastuslikkuse (mis korvab kunstilist sekkumatust fotograafia keemilisse tsüklisse), absoluutse portreelisuse (ka üksikute kehaosade ja lillede pildistamisel) ning polaroidfotograafiale eriti soodsa erootilisuse, mis oli talle juba kuulsust toonud sarjaga "Avatud raamat". 1980. aastal tutvus Mapplethorpe *performance*'i-kunstniku ja naiskulturismi-maailmameistri Lisa Lyoniga, kelle fotod ta 1983 andis New Yorgi "Viking Pressi" kirjastusel välja oma esimese raamatuna "Lady. Lisa Lyon".

Üks neist fotodest, mis kujutab leedi Lyonit vibuga poolaktina (1982), meenutab sisult ja poosilt Belvedere Apollonit. Veelgi olulisem on aga ruumi pingeväljade jaotuse sarnasus kummaski teoses.

Nagu Mapplethorpe'i fotosid üldse, iseloomustab "Lisa Lyonitki" pildipinna äärmiselt ühtlane pingestatus, intensiivsus, mida on nimetatud ka "tiheduseks" (Germano Celant). Paljude võtete hulgas, mis seda tihedust toodavad, on Mapplethorpe'il aluslikuks vastuolu ruutformaadi ülitugeva tsentreerituse ja tähenduslike, visuaalselt dominantsete kujutiskesete detsentreerituse vahel. Nõnda tekib pildiruumi pingestav multitsentraalsus: silma liikudes mööda pildipinda hakkavad selle tähenduslikud pingekeskmed pulseerima, nende piirid muutuvad liikuvaks (nii nagu — teisel põhimõttel — muutuvad liikuvaks kujundipiirid opkunstis), laienevad ja tõmbuvad kokku vahelduvates faasides, kattes kogu pildipinna oma mõjuväljade liikuva mustriga, mille ühtsuse taga ühtne meta-gravitatsioonikese, ruutformaadi sügavusse suunduvate diagonaalide imaginaarne ristumispunkt. Fotograafi kollažisti-minevik elab tema ülesvõtetes edasi.

Ka "Lisa Lyonis" (1982) võitlevad omavahel kaks suurt pingeruumi: inimkeha ja vibu omaruumid pulseerivad teineteise suhtes, muutes omavahelise piiri püsituks, fluktueerivaks, hajusaks. Nõnda valitseb kahe omaruumi rindejoon pilditervikut. "Lisa Lyonis" on fotograaf lavastanud põhimõtteliselt sellesama vastuolu, millele võlgneb oma mõju Belvedere Apollon. Mõlemal juhul on tulemuseks teatav hoiaku konfliktsus, mida tavatsetakse nimetada teatraalseks poosiks. Seejuures kehtib Leocharese kohta öeldu ka Mapplethorpe'i puhul: poos ei ole siin mitte sisutühjus, "õõnsus"; poos ei ole üldse mitte sisuline kategooria, vaid teatav vormi eripära.

Selle eripära esimene toime vaatajale on võõritus, distantsi teke. Väga raske on pääseda poosi taha, ületada jaheda dekoratiivsuse piiririba. Eriti tähelepanuväärne on seda kogeda fotograafias, mis oma dokumentaalsusega peaks nimelt teenindama vaataja lähenemist tegelikkusele. Tunnuslikult taotlevad Mapplethorpe'i fotod seda sama vähe kui Leocharese skulptuur. "Kogu mu püüd seisneb kujutatu transtsendeerimises," on Mapplethorpe öelnud ühes intervjuus. Just see ning ei miski muu oli ka Leocharese jumalataastusprogrammi sisu.

Mu pilgu all on korraga kaks teost, mida lahutab 2300 aastat. Kokkusattumus, milleks seda ootamatut kõrvutiolu kahtlemata võib nimetada, ei tähenda vaimuasjades aga mitte kunagi pelka juhuslikkust. Juhuslik ei ole see, kui kunst meid mingi probleemiga kõnetab — nii nagu mind oma võõrusega kõnetas 1965.aasta sügisel Belvedere Apolloni kuju. Selles avaldub kunsti indikaatorfunktsioon. Samuti nagu pole juhuslik, kui ta meile ühel päeval ise ette ütleb oma probleemi lahenduse ja lepitab meid endaga avardavas äratundmises.

Kunstil on inimese suhtes täita kaks sümmeetrilist vahendajafunktsiooni. Ühelt poolt on kunst seatud elamust vahendama mõttele, transformeerima emotsiooni intellektiks. See on kunsti üldteada ülesanne, mida ta täidab kunstikriitika ja kunstiteaduse kaudu.

Vähem tuntud on tema pöördfunktsioon: transformeerida intellekti emotsiooniks, vahendada mõtet elamusele, laiendades mõistuse abil emotsionaalset sfääri. See ülesanne teostub esteetika kaudu.

Eesti Tšehhov — sünge, irooniline ja poeetiline

Seal kaugel...

Oleks aeg loobuda imestamast selle üle, mis meie Tšehhoviga sünnib. Nagu ka selle üle, et ta pole enam ammu meie oma (õigemini, mitte ainult meie oma), vaid et igal rahval ja kunstnikul on oma Tšehhov ning et Saksa "Kolm õde" või Jaapani "Kajakas" võivad hämmastada, kui põhjalikult ja vabalt see autor on omastatud. Samuti selle üle, et Tšehhov töötab kõigi heaks, liidab inimesi sõpruskondadeks ja teatriteks ning laseb oma territooriumil, kus ühelgi teisel võimul pole võimu, luua hingelisi ja vaimseid otsekontakte. Nii nagu see juhtus märtsis Eestis, kus (hoolimata kõigist meie riikide vahelistest tänastest probleemidest) peeti Tšehhovi dramaturgia päevad.

Kaks linna, Tallinn ja Viljandi; kaks teatrit; pool tosinat lavastust (mitte ainult Tšehhovi näidendite põhjal); meistrid ja teatrinoorus; raadio ja trükiajakirjandus... Festival nagu festival ikka, viis asjalikku ja pidulikku päeva, esimene neist eelistatud. Puudusid meile omane lai haare ja pillerkaar, oli vaoshoitud balti külalislahkus.

Kohtumised kolleegide ja näitlejatega olid avameelsed, valitses vastastikune usalduslik huvi. Meenutati möödunud aegu, kui Tallinnas tegid oma Tšehhovi-lavastusi Maria Knebel ja Adolf Šapiro. Heideti ka pilke Eesti piiri taha — Venemaale — ning üldse laia ilma... Ja kogu aeg piinas küsimus: on's olemas mingi eriline, eesti Tšehhov? Otsekohe ei suutnud sellele vastata, alles nüüd hakkab vastus vormuma. Keeruline on asi sellepärast, et vastused said erinevad.

Pärast noore (natuke üle kolmekümnese) **Elmo Nüganeni Tallinnas Eesti Draamateatris lavastatud "Ivanovit"** tundus, et siinne Tšehhov on sünge. Jüri Krjukovi kahvatu ja närviline Ivanov, naeratuseta ja endassetõmbunud, mõjus just nimelt sünge ja kontaktituna. Vaid lihtsameelsel joodikul Lebedevil (Ain Lutsepp) õnnestus natukeseks ajaks temani jõuda. Ivanovis valitsev pinge vaevas kõiki ja kandus saali, kuid jäi mõistatuseks — kuni kõik leidis lahenduse finaalis.

Finaalis avanes lavastuse seni hoolikalt peidetud idee. Peategelase hetkeimpulsist plahvatanud enesetapust — keegi lihtsalt ei jõua teda peatada — sai lavastuses pikaldane tegevus, mis vabalt võimaldanuks sekkumist. Ent keegi ei astunud vahele. Pärast Lvovi öeldud *lurjus* haaras Ivanov revolvri, sihtis tema pihta, tulistas — relv ei läinud lahti (tervitusi onu Vanjalt!). Keegi ei liigahtanud, oldi paigale tardunud nagu halvas unenäos. Seepeale läks Ivanov ruttamata lava taha, kus järgnes teine lask, nüüd juba äparduseta — iseenda pihta. Pruut vabastas end aeglaselt loorist, Lebedev lonkis jalgu järele vedades lava taha. Kogu lugu.

Olgugi et süüta süüdlane, oli see noruspäine Ivanov, nagu näha, nii endale kui teistele tüütuks muutunud, kõik olid tast väsinud ja ära piinatud. Nii et mingu pealegi... Ei mängitud tragöödiat, vaid järsku ja kuiva draamat. See oli fakti sedastamine, analüüs, peategelase kõiges — ideedes, mida austas, tegudes, mida tegi, ka iseendas — pettumise draama: tuttav, teatris ja elus korduv motiiv; paistab, et ka eestlastele tuttav; motiiv, mis kunagi kõlas meil traagilise jõuga ja hakkab nüüd jälle kõlama...

Hoopis teistsugune — õhuline, võluv, poeetiline — Tšehhov oli **Kaarin Raidi "Ugalas" lavastatud "Kirsiaias".** Lavastust valitses Aia kujund (kunstnik Ingrid Agur): läbipaistev tüllkangas oli kord säravvalge, kord toonis seda roosakas või lilla valgus. See kangas hingas, tõusis ja langes ning kattis finaalis kogu lava koos igaveseks uinunud Firsiga. Aeda armastati õrnalt ja selle poole pöördunud näod kirgastusid. Ent kõik see toimus paatose ja kirgede käristamiseta. Puudusid ka nood kohmakad allusioonid, mis võimaldavad Ranevskajast teha poolilmakas. Mitte too *täielik mats*, nagu ta iseenda kohta ütleb, küll aga *matsike*. Ta õiendas lillepundiga teda mitte märkava jumaldatud Ranevskaja ümber otsekui Jepihhodovit korrates (dubleerides). Temas polnud ei eneseusaldust ega võimukust, allutavat jõudu. Tema purjus eneseavamises pärast oksjonit polnud toda shakespeare'likku jõudu,mis hämmastas Dobronravovi ja Võssotski puhul. See Lopahhin polnud isegi mitte perspektiivis elu peremees — kohmakas, äraeksinud inimene, kes kogemata reetis nii teised kui enda ja on

Jüri Krjukovi kahvatu ja närviline, naeratuseta ja endassetõmbunud Ivanov mõjus sünge ja kontaktituna. Pildil Ivanov koos Anna Petrovnaga (Kersti Kreismann).

Foto: Gunnar Vaidla

daami, noortest eilsed fanaatikud ja teenritest praegused kaabakad. Kõik olid nagu inimesed ikka, nii nagu Tšehhovilgi. Ei ingleid ega kurjuse kandjaid; polnud isegi lootusetult labaseid tegelasi. Kõik olid kujutatud peene ja täpse joonega, ainsa pintslipuudutusega — ununud lavaimpressionism.

Ranevskaja (Anne Reemann) oli ootamatult noor, hea ja kapriisne, tormakas ja vallatu naine. Võis hetkeks nutma puhkeda, ent mitte töinata, hüsteeriata pattu kahetseda, igavese üliõpilasega õrnutseda ja teda kingaga visata. Püsimatus, millest kord kirjutas Tšehhov, ja kergus, mis igaveseks võlus ära Lopahhini ("Ta on hea inimene. Kerge lihtne inimene.") moodustasid rolli tabamatu võlu.

Lopahhin (Elmo Nüganen) nagu kõik teisedki ses lavastuses nägi välja saamatu, lihtsameelne ja kuidagi kohseepärast *kadunud, lõpetatud* inimene. Selle mõistmise hetk on ühtlasi lavastuse dramaatiline kõrghetk. Tegevus, mis lavastuse algul sündis pimedusest, koidu vaikusest, hääbub lõpuks samuti vaikusse ja pimedusse — olematusse —, kaob ja kustub.

Ajakeeris, mis pani liikuma selle kurva komöödia tegelased, viis ära nende aia, nende pere, neid endid. Neid ei süüdistata milleski — ega's nad Aja ja Saatuse vastu saa! Ent oma saatust oskasid nad vastu võtta, ei pagenud selle eest ega tõstnud ta vastu mässu, ning selle muretu stoilisuse ilu saigi Raidi targa ning võluva lavastuse kokkuvõtteks. Kauguste tagant, 1960. aastaist tuleb meelde Kaarin Raidi õpetaja Maria Knebeli "Kirsiaed" — samuti valge ja poeetiline, ent maisem. Nõnda viib üks katkematu niit, mis isegi peenemaks ei ole kulunud, legendaarsest Tšehhovi ja Moskva Kunstiteatri ajast Knebeli ja Raidi kaudu edasi elavat, ununematut kultuuri.

Järgmisel päeval aga oli "Ugalas" jälle teistsugune Tšehhov, terav ja irooniline. **"Kajakas", mis ajaliselt on Nüganeni esimene Tšehhovi-lavastus** (mille järel ta nähtavasti sattuski Tšehhovi vangi, nagu paljud ta kolleegid), kandiski just esimese kontakti pitsatit. Siin epateeriti ja pöörati tavakujutlusi pahupidi, oli isegi peaaegu paroodiat, ent oli ka kõrvalekaldumatu, üha jõulisemaks muutuv liikumine epateerimiselt lahenduste küpsuse, komöödialt draama suunas.

Algul üllatasid hoolitsetud ja hellitatud Treplev (Allan Noormets) ja lapseliknaiivne Trigorin (Andres Noormets). Imestama pani "teater teatris", kus Treplevi kosmiline fantaasia tundus provokatsioonina, avameelse šamaanlusena ning kus Niina (Merle Palmiste) käitus kui kurjast vaimust vaevatu. Tundus, nagu irvitaks lavastaja kõigi ja kõige üle: Tšehhovi tegelaste, vaatajate ja "Kajaka" kohal hõljuvate mineviku varjude üle. Ent pikkamööda hakkas miski muutuma ja viimaseks vaatuseks, kus tegevus toimub kaks aastat hiljem, olid tegelased juba teistsugused. Trigorinit, kellest oli saanud moodne *maestro*, mõisteti avalikult ja pilkavalt hukka; mehistunud ja väsinud Treplevile anti õigus draamaks. Täiskasvanute mängud olid lõppenud, ja sai selgeks nende julm hind — ühe hukk, teiste muserdatud elud, kolmandate kibe üksindus. Arve esitati nende nimel ja eelkõige Arkadina (Kaarin Raid) nimel, kellest oli saanud lavastuse keskne tegelane.

Kui huvitavalt ja isemoodi on kujunenud nende kahe eri põlvkonna ja eri kooli saanud näitleja-lavastaja liit! Nüganen mängis Raidi "Kirsiaias", Raid jälle Nüganeni juures "Kajakas". Mõlemal juhul oli üks teisele vajalik ja tõi mängides teise lavastaja töösse kaasa midagi oma. Meespool arvatavasti mingi täpsema määratletuse ja julmuse, Raid aga märksa keerulisemad motiivid ning... iseenda. Seepärast ei tundunud tema Arkadina mitte provintsiprimadonnana ning õieti üldse mitte näitlejannana, vaid pigem lühikesi teravaid pilke heitva ja võimukaid dirigendižeste tegeva režissööri ja pedagoogina. Hoolimata kolmanda vaatuse julgest koomilisest lahendusest, ei kuulunud see Arkadina komöödiamaailma, mis ilmneski finaalis.

Pärast Treplevi lasku, kui kõik on üksteise järel juhtunut mõistnud ja laiali põgenenud, jäi **ema** Arkadina üksi aeglaselt pöörlevale lavaringile (vaatajad on ses lavastuses samuti laval), pomises ja laulis midagi, poolhullunud ja kõigist maha jäetud. Kas Arkadinat võib niimoodi mängida? Küllap võib; Tšehhovil on kõik üksi.

Mis aga puutub Eesti Tšehhovisse, siis tema on nii seal kui Venemaal kui kõikjal — mitmesugune. Kuid igas lavastuses — karmis "Ivanovis", õhulises "Kirsiaias", koonilises "Kajakas" — olid peamine tõsidus ja inimlikkus.

"Vaid tõsine on kaunis," nagu ütles tollessamas "Kajakas" doktor Dorn.

TATJANA ŠAHH-AZIZOVA
"Nezavissimaja Gazeta", 13. aprill 1994

Tatjana Šahh-Azizova on Venemaa Kunstiteaduste Instituudi vanemteadustöötaja, Venemaa tunnustatuim teatri-Tšehhovi tundja.

Tõlkinud KADI VANAVESKI

Valitud kilde festivalimängust

13.—15. MAINI OLI TARTUS TEATRIFESTIVAL "DRAAMA '94", KAVAS 16 LAVASTUST.

● Avaetendus on "Williamile" (Andres Lepiku projekt, "Vanemuine"). Enne algust ilmub näiteseltskond teatrimaja terrassile. Parukad ja kostüümihõlmad lehvivad jahedas tuules, pillid pannakse hüüdma, loetakse kelmikaid värsse — tundub, et mitte Williami omi. Vaataja saab aimu, et festival tuleb sajapalgne ja ta ise peaks olema sajajalgne, et võimalikult vilkalt ühest saalist teise sibada. Festival on avatud. Muide, lõpetamist ei tulegi. Õige kah, sest draama '94 on elus ju vähemasti aasta lõpuni, aga tõenäoliselt ikka kauemgi. Kolm päeva on selle kõrval täpes!

"Williamile" päevasele etendusele on saalis kaasaelajaid vähevõitu, sestap mängki hillitsetum ja laulud vaiksemahäälsed. Mõnigi väike

"Vanemuise" "Williamile". Foto: Toomas Sula

uus nüanss näitab, et lavastus on otsinguvirge, mitte iseteadvalt valmis.

● **"Filosoofipäeva"** (Draamateater, lav. Priit Pedajas) lõppedes loodab Roman Baskin (Professor) näidendi autori lavale plaksutada, aga Ain Lutsepp (teener Martin) vangutab kõiketeadvalt pead. Loomulikult on professori teenril seegi kord õigus, sest Madis Kõiv ei ilmu nähtavale. Professor on hetkeks nagu natuke pettunud, Tartu publik — küll mitte. Kummatigi näis mulle, et osa lavastuse rütmitundlikkusest ja tasakaalust jäi koduteatri lavaruumi sümpoosioni jätku ootama. Mis ei tähenda üldse, et kolmeteistkümnes ja reede oleks halb "Filosoofipäev".

● **Witold Gombrowiczi "Iwona, Burgundia printsessiga"** ("Vanemuine", lav. Mati Unt) antakse hea, särav festivalietendus. Trupi lavaline vabadus ja mängurõõm on avardunud, sundimatum ja nõtkem. Üleminekud naerust tõsidusse, irvitusest ärevusse, pahest puhtusesse on vaimustavad ja heidutavad ühtaegu. Valget roosi, mis finaalis langeb laotusest kui Iwona vabanenud hing, samasugust valget roosi näen "Nukkude akadeemias" ühte liitmas baleriini ja tinasõduri armunud hingi...

● **"Nukkude akadeemiat"** (lavakunstikateedri 16. lend, lav. Elmo Nüganen) mängitakse "Vanemuise" suurel laval, kus istub publik. Ent uudistajaid jätkub üles rõdulegi, kuhu kauge helendav lavaruum paistab tõelise mänguasjade karbina. Imelik ja ilus ebatõelus. Aga nukutüdruk teab küll, kus ta on, kui pajatab oma retkest üle Lumiste väljade, ujumisest üle Kaljujärve, tagatipuks üle Kuradisilla — ja Simmul-Sammul-mammude noppimisest. Imetlusväärne see lapselik reaalsusetaju!

● Pool "Nukkude akadeemiat" on mängitud, kui hiilime koos kolleegiga rõdult välja ja võtame ette teekonna Jaama tänavasse Tartu Las-

Draamateatri "Filosoofipäev". Foto: DeStudio

teteatrisse, et saada osa Samuel Becketti **"Lõppmängust"**. Miskipärast on ebalev tunne, mis tellinguis maja värava ees süveneb ja väikses tühjas saalis aina kasvab. Laval on neli tegelast, kaks neist enamjagu aega prügikastides varjul, saalis aga kuus pealtvaatajat. Mõni aeg on mäng kestnud, kui siseneb seitsmes — tume karvakasvanud vanamehekolakas, kes ligineb vääramatult kui saatus ise ja viimaks jõuab esimesse ritta. Müstiline, kõhedusttekitav hetk, mis haakub rabavalt Becketti "Lõppmängu" atmosfääriga. Kes on selle hetke lavastaja?! — Kalev Kudu lavastus aga on Tartu Lasteteatri tõsivaimsust kandev ja muusikas, mis harva kõlab, kangastub unuvate lootuste helin. Aga oh paraku, kuis erineb Hammi (Sven Antson) ja Clovi (Kalev Kudu) isanda—teenri lohutu mäng "Filosoofipäeva" Professori—Martini dialoogides peituvast inimliku mõistmise võimest ja harmoonia võimalusest. Kuis on muutunud ajad ja kujutelmad tulevikust meie piiritul-piiratul näitelaval! ...Kui "Lõppmäng" lõpeb, jõuame vaadata "Nukkude akadeemia" hilisema etenduse teise poole, selle, mis enist vaatamata jäi. See loob kahtluse, et kogu vahepealne lõppmäng oli vaid tume uni, viibimine ühes muus ajas ja paigas, mida pole olemas olnudki.

● Kontserdisaali keldrisaalis müttab teatrimänguselts "Kaelapuu" oma uue **"Tule eile meile"** lavastusega (lav. Endrik Kerge), jõudes kilplaste kohtlusest Vargamäe meeste ärplemiseni kõrtsileti ees (Tiit Lilleorg on Pearu ja Raivo Adlas Andres nagu kord "Aeg tulla, aeg minna..." lavaelus) ja viimaks otse tänasesse. Mängivad pantomiimi ja segakeelse podinaga, teevad jämedakoelist rahvanalja. Kui otsa saab ja kilplased laval jäävad põrnitsema oma suguvendi-õdesid saalis, siis need ep ole kah kadedad — jõllitavad vastu ega mõtlegi käsa kokku lüüa. Et näis, kes kelle üle trumpab! Nupukas kohanemine mängureeglitega, tuleb tunnistada. Mine tea, võib-olla vahime seal keldris veel praegugi oma igikilplust-tõlplust, suu pännis?

● Paul-Eerik Rummo **"Tuhkatriinumängu"** häll on "Vanemuises", Evald Hermaküla 1969. aasta lavastus on uhke legend. Mida mõtleb küll toonane Perenaine — Herta Elviste, vaadates 16. lennu tasast "Tuhkatriinumängu" (lav. Ain Mäeots)? Ja keda vaatab nõnda kord omal ajal tänane nooruke/eatu Perenaine — Elina Reinold?

● Molière'i **"Tartuffe'ist"** (Noorsooteater, lav. Roman Baskin) on ühes "Postimehes" tänu kenale trükiveale saanud "Tartufee". Tartu etenduse fee on ilmselt Anu Lambi Dorine, haldjaks küll tavatult südikas. Otse väejuhiliku enesekindlusega ründab ta veidi jahmunud publikut. Millega see vallutusretk lõpeb, ei saagi ma teada, sest...

● Kuulen täiesti juhuslikult, et samal õhtul näeb "Tuku"-klubis **"Carmenit"** — tunnen, et just seal on tõeline Tartu fee. Andres Lepiku projekti nime all aasta tagasi 14. mail "Dionysial" esietendunud "Carmen" on ühe eluaastaga saanud lennuvõime ja üllatab igas uues mänguruumis uue saladusega. Sünnipäevaetendusel on Rain Simmuli nõidusliku hapruse kõrval köitvamadki Üllar Saaremäe don José kammitsaist vabanenud mängu-uljus, intensiivsus ja isiksuse väli.

Lavakunstikateedri "Nukkude akadeemia". Foto: Harri Rospu

Kas mainisin, et "Carmen" oma salapärases sõltumatuses ei ole enam osa festivalist, vaid hoopis pidu minus eneses?

PILLE-RIIN PURJE

Nagu teile meeldib

***"Ämbliknaise suudlus"**. Küllap on see tiitel rohkem tuttav kinost kui teatrist. Eks ole Henri Babenco film, kus William Hurt hiilgava osa mängis, hoopis rohkem kõmu tekitanud kui argentiinlase Manuel Puigi näidend, mille ta ise oma romaani põhjal teatrile seadnud.*

Veebruarikuus lavastas Draamateatris selle teksti Georg Malvius, Rootsist tulnud külaline, kes oli Tallinnas ooperit lavastamas, ning et aega ja raha mitte kaotada (kuivõrd aeg on raha), tegi ooperi kõrvalt kähku (umbes kuu ajaga) Draamateatri väikeses saalis lavastuse, mis kohe menutükiks kujunes. Vaatamata sellele, et saatuse irooniana näitas Soome TV seda kuulsat filmi vahetult enne esietendust. Tagantjärele meenub, et mitmed arvustajad filmi ja lavastust omavahel võrdlema kippusid, ent sisuliselt võttes ei õnnestunud ühel teist segada.

Muidugi on teema kuum. Eelkõige homoseksuaalne motiiv näidendis. Teades, kui kõrgelt koteeritud kaubamärk on praegu homoteema Ameerika lavadel, oleme otsaga Ameerikas küll. Asjaolu, millest kümmekond aastat tagasi, kui nüüdisaegse repertuaari osas nii umbes 20-aastase jõnksuga Euroopa ja Ameerika lavade sabas siblisime, veel unistadagi ei julgetud. Korraga on kauaaegne tabuteema nüüd ka Maarjamaa lavalaudadele jõudnud. Võib küll väidelda, et näidend on poliitiline ja homomotiiv seal teisejärguline. Või et sallivus on Malviusele hoopis olulisem teema kui näidendi poliitiline sõnum. Siinses kontekstis on paratamatu magnet ikka see paisu tagant laviinina pääsenud ning endale õigustust ja legaalsust nõudev seni allasurutud hälve — juba tüütuks muutunud seksuaalvähemuse teema, mille tähtsustamisega küll sinnamaani jõutud, et normaalne ja terve seksuaalsus ise tabuks näib kujunevat. Aga see selleks.

Ühte kongi Ladina-Ameerika vanglas on sattunud revolutsionäär (Valentin) ja homoseksualist (Molina). Homo on hingeline ja võtab "vaba aja veetmise" kultuuriprogrammi enda peale — jutustab dissidendile kunagi nähtud ja hinge puudutanud filmi panternaisest, otsides sel viisil teed oma kaaslase sisse ja hoides selle lõppematu unelmaga teist ka oma lõa otsas. Dissident on algul kinnine ja vaenulik — tal on omad mured olulisemad (millistest küll näitemäng suurt aimu ei anna), tasapisi ta aga sulab. Üksteise tundmaõppimise, lähenemise ja läheduse, inimliku armastuse hingeminev lugu. Fooniks terroririigi raudsed vanglauksed ja psühholoogiline surve. Lihtne, pisut skemaatiline lugu, mille võimalik kujundisüsteem paraku (vähemalt lavastuses) kunstilise üldistuse tasandil ei käivitu.

Krjukovi esituses on Molina (pildil vasakul) õnnetu ja mõistmist igatsev laps, kelle unistused ja lootus veel säilinud. Lutsepa Valentinist meenub solvunud koolipoisi trots ja mingit saladust varjav närvilisus. Foto: DeStudio; repro: Kalju Suur

Jüri Krjukov (Molina) ja Ain Lutsepp (Valentin) mängivad aga psühholoogiliselt pingestatud ja liigutavalt inimliku lähenemisloo meisterlikult mahá. Kuigi näidend ise on kahjuks ajast maas. Vähemalt meie ajast. Mõelda vaid, kuidas oleks see tekst kõlanud viisteist aastat tagasi, kui see mingi ime läbi lavale oleks jõudnud — dissidendil oleks olnud tähendus, mis sundinuks saali hinge kinni pidama. Märksõnad "okupatsioon", "vastupanu", "vabadus" jne. täna enam ei toimi. Mistõttu teksti nõrkused (või lavastuse omad?) kohe ka kriipivalt silma hakkavad.

Lavastaja pakubki kavalehel välja oma märksõnad "tabu", "rituaal" ja "sallivus", üritades vaatajat kindlakäeliselt õigele rajale juhtida. Loomulikult on homoseksuaalne Molina see, kellest ammutavad nii kirjanik, lavastaja, näitlejad kui ka publik. Juba näidendis on tegelaskujud ses kaheinimeseloos tasakaalust väljas. Molina näib autorile ilmselt palju lähedasem olevat: ta on keerulisemalt ja sügavamalt kirjutatud osa, mis näitlejale ka rohkem mänguvõimalusi pakub. Ja Krjukov tõestab, et see nii on. Tema esituses on Molina õnnetu ja mõistmist igatsev laps, kelle unistused ja lootus veel säilinud. Krjukov mängib Molina soolised identiteediprobleemid inimlikult mõistetavaks, rolli ja lavastuse leebe huumorivarjund viitamas ühiskonna pro *vaataja kompleksidele.*

Revolutsionäärist Valentin on hoopis ühesem ja kahjuks ka skemaatilisem kuju, dissidentlus pelga märgina küljes. Raske on täna seda kuju sisuliseks mängida, sest adekvaat sootsiumis puudub. Raske on näitlejal sellest rollist ka innustuda, sest Valentini "lugu" on Molinaga võrreldes hõredam, proportsionaalselt tagasihoidlikum. Lutsepa rollist meenubki vaid solvunud koolipoisi trots ja mingit saladust varjav närvilisus, millele näitleja jaokaupa oma sarmi ja huumorit lisab.

Teatud piirini kõik toimib. Ja isegi väga hästi. Justkui ameerikafilmis, mis aga enamasti juba psühholoogilise inglise thrilleri kõrval kahvatub. Malviuse lavastus ongi professionaalne (loe: osav), kuid üpris naiivne. Et konjunktuur on muutunud, keskendub lavastus inimliku mõistmatuse barjääre ületavale lähenemispüüdele, muutudes nii paratamatult sentimentaalseks ja kahjuks ka läägeks meelelahutuseks deviisi all "rahvale see meeldib". Midagi liigutavat, armsat, südamlikku ja probleemitut. Nagu teile meeldib.

MARGOT VISNAP

Profiilid julguse taustal

"XXI sajandi presidendid". Käsikiri ja lavastus: Märt Müür. Kaamera: Arvo Vilu. "Tallinnfilm", 1994, värviline, 48 minutit.

Minu loo pealkiri on John Kennedylt.

Ütlemata meeldiv, aga vist ka kallis on vaadata filmi, kui saalis on ainult viis inimest ning nende hulgas üks peategelastest — ehk tulevane president? — praegune ehitusinsener ja mänedžer Ülo Siinmaa. Kuid enne seda oli filmi näidatud juba vähemasti seitse korda ja ikka täissaalile. Oli võimalus kedagi segamata kuulda mõningaid kommentaare ühelt presidendikandidaadilt — temale film meeldis. Ülejäänutele samuti.

Pean tunnistama, et mind isiklikult vabastas see film teatud hulgast tarbetust ja koormavast irooniliusest ning küünilisusest, mis ilmselt külge hakanud ajastu rõhuvast asisusest. Liialt palju on meil suuremaid ja väiksemaid praktilise tegutsemise motiive.

Film loob panoraami Eesti elust — kummitavast vaesusest kõrvuti arutu pillamisega. Poliitikutest, kes on valdavalt pragmaatikud, ning mõnedest idealistidest, kes soovivad saada presidendiks. Kuid kõigil on olnud üks soov: viia meie elu edasi, teha omariikluse kehtestamiseks suuremaid ja väiksemaid tegusid, muretseda rahvuse kestmise ja terviklikkuse pärast. Tekib küsimus: kellel on rohkem jõudu? Film meenutab, et sellel sajandil on Eestis vahetunud võim kümme korda. Ning igal hetkel on meiemeelsete poliitikute ees olnud ikka üks ja sama eesmärk, erinenud on vaid taktika ning sellele vastavalt ka tulemused.

Filmis on huvitavalt ära kasutatud Eesti ajaloo lavastus "Circulus" Otepääl, seostatuna filmi esimese presidendikandidaadi Jaanus Raidaliga. Ning tõesti — kaamera suudab enamat kui trükisõna, mis endisest linnapeast ja nüüdsest Riigikogu liikmest on loonud üsna vastandliku ettekujutuse. Meie ees on noor ja terviklik inimene, kelle tegutsemismotiivid on mõistetavad.

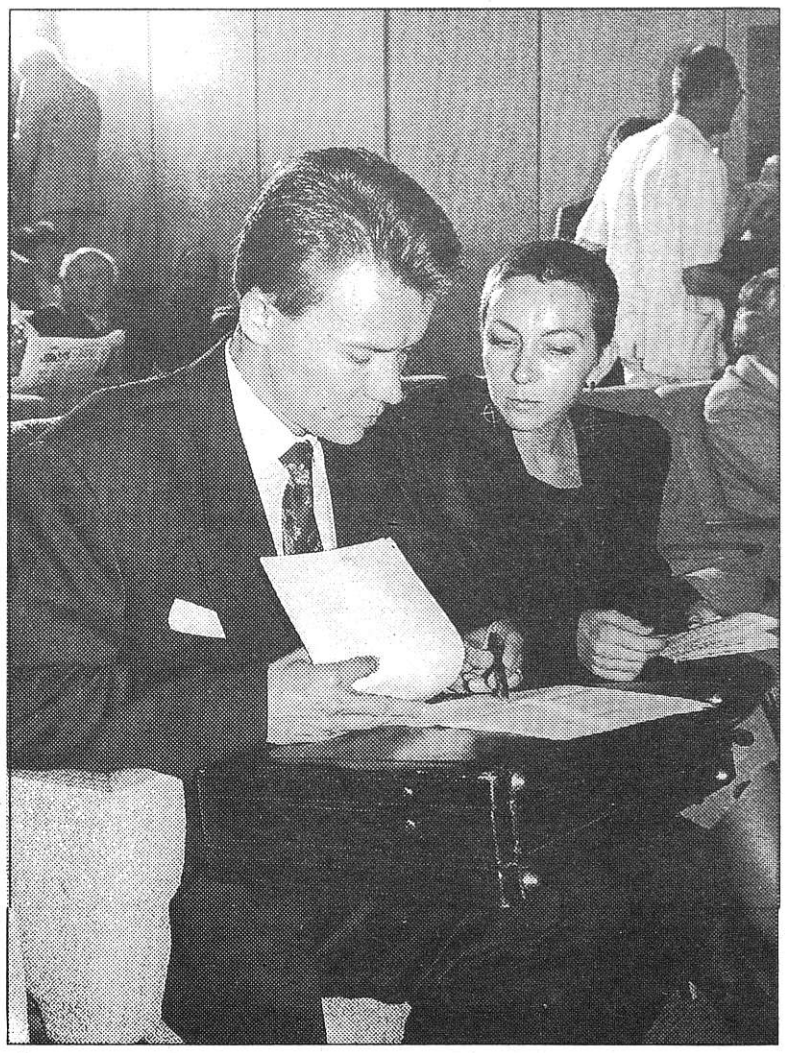

Üks Märt Müüri tõsielufilmi "XXI sajandi presidendid" peategelastest — riigikogulane Jaanus Raidal. Foto: Peeter Langovits (ETA)

Samad sõnad kehtiksid ka Ülo Siinmaa pealtnäha heitlikkuse kohta. Mõlemad võtavad palju ette, ei suuda kõike lõpuni viia, kuid ometi teevad nii mõndagi, mis äratab usaldust.

Otepää-lavastuses märkan ka Jaan Tõnissoni. Ajaloost teadaolevat Pätsi—Tõnissoni vastandamisel režissöör ei peatu. Kuid kaudselt tuleb see ometi välja. Mulle tundub, et antud hetkel me pelgame pragmaatikuid, kes on küll riigi arengut edasi viinud, kuid ühel hetkel on nad võimelised muundama poliitilise võimu majanduslikuks ning siis jäävad aatelisemad eesmärgid saavutamata. Idealiste me aga veel ei usu. Ometi tundub, et just idealismile omast jõudu ja individualistlikku julgust vajame rohkem. Nii Jaanus Raidal kui ka Ülo Siinmaa tõestavad seda.

Pisut ära on tüüdanud nii selles kui teisteski filmides igavesed Leninite ja Stalinitega mängimised; nendega samasse keldrisse võinuks sokutada oma tõekspidamistega ka filmis esinenud kohtuniku, kes palus ajakirjanikel ja kaamerameestel ruumist lahkuda selleks, et oleks võimalik rahus võtta vastu sobiv otsus. Seadusi tehes peaksime arvestama, et avalikustajaid suvaline ametnik ikka heast peast ukse taha ei saadaks.

Arvatavasti ei teadnud režissöör ja operaator filmi alustades, kuhu välja jõutakse, sellest ilmselt ka pisut palju kõikvõimalikke pitsitõstmisi, tassi taga istumisi, muidu söömisi. Kuid kui kõike ette teada, siis ei pruugikski tõsielufilmi teha. Film võinuks olla ehk lühemgi. Ma kardan, et praegusel kujul ei huvitu temast peale eesti vaataja mitte keegi (ega seegi ole paha). Oma nõuannetega võinuks sekkuda toimetaja, et mitte olla filmigrupis vaid endise aja rudiment. Kuid kahjuks on toimetajaid, kelle arvamust režissöör usaldaks, mõni üksik. Kõigele vaatamata on film suurepärane saavutus, õigustades kõiki pingutusi, ja tõestades, et Eesti rahaga saab teha mitte kellegi survest sõltumatu filmi. Pole ka lapsikusi, mida mõnes epopõas leidub siis, kui raha on saadud naaberriigist.

Filmi lõppedes ütles Ülo Siinmaa, et tal on õnnestunud saada oma isa ekraanil õeldud seisukohtade toetajaks. Filmi esimene jagu on lõppenud, elu on teinud juba korrektiive ning Märt Müüri filmipresidendikandidaatide võitlust oleks edaspidigi huvitav jälgida.

HELI SPEEK

Kiri Bornholmi filmifestivalilt

Bornholmi saarel õitsevad kirsid, tulbid ja võililled, põllud on rohelised, puud lehes, aasadel kepslevad kevadiselt segased jänesed ning tõusevad ootamatu häirija eest lendu faasanid, laupäeval ja pühapäeval ristlevad teedel jalgratturite karavanid... Ja kõikide teiste seas on sellele Taanimaa saarele saabunud viis filmitegijat Eestist osalemaks V Bornholmi filmifestivalil. 14.—20. maini vaadatakse siin 72 eri pikkusega filmi (lühim 4 minutit, pikim 185 minutit), mis peegeldavad üheksa Balti mere äärse riigi filmielu. Festivali on korraldanud Balti Meediakeskus, kelle üllas eesmärk on edendada Balti riikide filmitegemist. Vahel õnnestub see päris kenasti, sest küllap on üht-teist õppida siin korraldatavail kursustel ja seminaridel, kuhu Taani riigi rahaga meiegi filmi- ja TV-mehi kutsutakse. Ka festival toimub taanlaste rahaga ning ega meile jäeta muid muresid, kui filmikarbid kaenlasse võtta ja kohale sõita. Kogu ettevõtmise nimi on Film & TV festival *ning seega on pooled esitatavaist lugudest videotoodang. Ka on selle aasta seminarid pühendatud enamasti TV-dokumentalistikale. Mööda ei saa ikka veel moesolevast identiteediküsimusest, millele avapäeval pühendati tervelt kolm tundi. Kõnelesid Saksa, Taani, Läti ja Eesti kultuuriministeeriumi esindajad (leedulasi esindas filmikuraator). Veiko Jürisson kasutas kenasti oma eelist esineda viimasena ning pidas kõige pikema kõne. Seminaridel, kus esinevad asjatundjad Saksamaalt, Taanist, Rootsist ja Poolast, kulub palju aega sellele, et kõik kõned tõlgitakse "rahvusvahelise suhtlemise keelde" — vene keelde. Veel pole jõutud nii kaugele, et festivali ainsaks töökeeleks saaks inglise keel. Korraldajad on aru saanud, et sel juhul ei mõistaks enamik "raudse eesriide" tagant tulijaid kõigest toimuvast suurt midagi.*

Eesti delegatsioon pole siin ei kõige suurem ega kõige väiksem: Leedust ja Soomest on kaks inimest, Poolast kolm, Eestist ja Saksamaalt viis. Nimekirjade järgi peab kohal olema 49 filmitegijat, kellele lisanduvad ajakirjanikud, ühepäevakülalised ja muidugi žürii. Viimasesse kuuluvad Yvonne Leff Rootsist, Allan Berg Nielsen Taanist, Galina Dolmatovskaja Venemaalt ning Henrikas Sablevicius Leedust. Viimane on kõiki viit siinset festivali külastanud, nii et temal ei tohiks kogu Baltikumi dokumentaalfilmidele üldhinnangu andmisel küll enam mingit raskust olla. Paradoks, kuid nüüd, kui on lakanud varasemad Läti, Leedu ja Eesti filmidokumentalistide igakevadised kokkutulekud, on meil üksteise loomingut võimalik vaadata Taanis! Eestist on festivali programmis neli filmi: Artur Talviku ja Rein Kotovi "Vene metalli ja US$ suudlus" ("Exitfilm"), Renita ja Hannes Lintropi "Eestlase elu" (AS SEE), Peeter Toominga "Kitseküla" ("Tallinnfilm") ning festivali avafilmina näidatud Peep Puksi "Emil" (ETV). Seni on "Emil" ainus meie film, mida konkursiprogrammi raames näidatud. Seansid kestavad kella kahest päeval kella üheni öösel ning ega neile õistele seanssidele enam palju istujaid jagu — päevad on väsitavad. Hommikupoolikuti toimuvad seminarid, kus kõigil on võimalik välja öelda oma seisukohad näiteks sellistel teemadel nagu "Ajad muutuvad" või "Filmipoeetika". See väsitab ning vaevalt, et eestimaise filminduse edendamiseks tänases situatsioonis see jutustamine kaasa aidata saabki.

Kasutasin juhust ning selle asemel, et hakata žürüliiget Sableviciust mõne meie filmi kasuks agiteerima, küsisin temalt filminduse olukorra kohta Leedus. Sablevicius ütles, et see film, mida tema festivalil enda nime all esitab, on ringvaade. Just ringvaade, mis meil kenasti mättasse on löödud.Leeduski tegutseb riikliku filmiraha jagamise komisjon, kuid seal ei tekkinud küsimustki, kas ringvaadet toetada või mitte — seda lihtsalt subsideeriti ja kõik. Tänu sellele tehakse Vilniuses 24 ringvaadet aastas, Leedu eluolu jäävustatakse ajaloo tarvis. Meie ringvaadet aga polegi enam olemas. Kuid nagu ma juba varem olen öelnud — süüdi pole keegi!

Siin, festivalil, selguvad "süüdlased" reedel, 20. mail, kui kinosse kogunevad filmitegijad ning kohalikud prominendid ja antakse välja Bornholmi V festivali autasud. Hoiame põialt!

PEETER TOOMING

Bornholm,
16. mai 1994

Ilmar Taska: Cannes'i festivali keskmine tase on hea, kuid puuduvad tipud

Ilmar Taska.

Ilmar Taska õnnestus Cannes'ist kätte saada filmifestivali seitsmendal päeval.

Kas müüd ka ise festivaliturul oma filmi? Millised on üldmuljed?

Ise ma ei müü, olen siin rohkem külaline. Festival on nagu ikka väga kirev ja väsitav, vastuvõtud ja peod paraku säravamad kui filmid. Konkursifilmide hulgas pole kahjuks päris vapustavat tööd, kuid huvipakkuvaid filme muidugi on. Üks selliseid on Kieslowski trioloogiasse kuuluv "Kolm värvi: punane". Veel olen jõudnud näha ameerika režissööri Alan Rudolfi "Missis Parkerit" — lugu ameerika emantsipeerunud naisest, feministlikust luuletajast Dorothy Parkerist. Film on pessimistlik, tumedates värvides antud. Stsenarist on minu sõber, tean, et pingutused filmi tegemiseks kestsid neli aastat.

Päris meeldiv oli ka Jaapani režissööri Kayo Hata väike debüütfilm "Fotopruut", milles räägitakse tüdrukutest, keda jaapanlased on fotode järgi Havaisse tööle värvanud. See on veenvalt, realistlikult tehtud film inimestest, kes lähevad vastu tundmatule saatusele. Omapärane oli ka Austraalia režissööri Stephen Ellioti "Pricilla seiklused" (nagu Jaapani film, nii ei kuulu ka see põhi-, vaid kõrvalprogrammi): lugu transvestiitidest nende uhkete kostüümidega — omamoodi lõbus, kuid kindlasti sensatsioonile mängiv linateos. Huvitavamate tööde hulka kuulub Giuseppe Tornatore "Una pura formalita" ("Puhas formaalsus") — lugu kirjanikust, kelle politsei kolkas kinni võtab ja jaoskonda viib, kus talt nõutakse suulisi ja kirjalikke ülestunnistusi kordasaadetud mõrva kohta (peaosades Polanski ja Depardieu). Kuid kirjalikud ülestunnistused ei jää paberile, häält pole kuulda. Ilmneb, et tegemist on surmaga, surmajärgsete ülestunnistustega. Film on huvitav oma kontseptsioonilt.

Venemaad esindavad vennad Andron Kontšalovski ja Nikita Mihhalkov. Kontšalovski sotsrealistlik film räägib elust Siberi külas, kuid isegi üks ameerika kriitik leidis, et šukšinlikku sügavust pole film suutnud saavutada.

Festival avati vendade Coenite filmiga "Hudsucker Proxy". Vendade Coenite 1991. aastal Cannes'i festivalil parimaks tunnistatud filmi "Barton Fink" saavad 25. mail näha ka Kanal 2 vaatajad. Ostsime veel üksikuid uusi filme, kuid et uued filmid on kallid, tuleb neid tasakaalustada veidi vanematega.

Veel on festivalil Jean Renoiri retrospektiiv, Fellini mälestusõhtu filmiga "La Strada", Robert Altmani retrospektiiv (Altman on ka ise kohal). Märgata on huvi klassikaliste filmide vastu.

Festivali vastuvõtud on küll endiselt uhked, kuid maailma tabanud kriisi on siingi tunda: šampanjat pakutakse, suupistet mitte. Konkursifilmide linastus*show*'d on aga liiga pompoossed, ülepingutatud.

Üldiselt võib öelda, et festivali keskmine tase on hea, kuid puuduvad tipud.

MARIS BALBAT

Külje koostanud JAAK LÕHMUS

Seadused eestikeelseks

TÄHTAEG JA TÄHTPÄEV

Vt. ka U. Mereste, Seaduskeel ootab kultuuriavalikkuse mõjusat sekkumist, "Kultuurileht" 8. apr. ja selle järg 12. apr. s.a.

Oskuskeel peab olema täpsem kui üldkeel, mitte aga sellest ähmasem. Teiste keelte ebatäpsused terminoloogias tuleb ületada, mitte neid kopeerida.

Üks tont kummitab mööda Eesti Vabariiki — Eesti NSV tont. Üks tont kummitab eesti keeles — nõukogude eesti keel.

On aabitsatõde, et kultuuri aluseks on keel. Rahvuskultuuri aluseks on rahvuskeel. Järelikult on eesti kultuuri aluseks eesti keel, Nõukogude Eesti kultuuri aluseks nõukogude eesti keel. Kui aga eesti kultuuri tahetakse teha nõukogude eesti keeles, on asi nässus. Ometi nii tehakse.

Eriti ilmekas on see seaduste keelega. Ent seadused on osa rahvuskultuurist. Ja kord tehtud seadus jääb kauaks kehtima ning mõjutab oma keelepruugiga muudegi alade keelekasutust. Nõukogude eesti keeles tehtud seadused **põlistavad nõukogude kultuuri. Kas mõningad juristid seda tahavad või ei, tunnistavad või mitte — nende keelepruuk on ehtnõukogulik, ei rajane eesti, vaid (venestunud) nõukogude eesti keelel.**

Nii näikse olevat ka "Tsiviilseadustiku üldosa seaduse" Riigikokku jõudnud eelnõuga. Selle § 2 öeldakse: "Seaduse tõlgendamisel lähtutakse seaduses kasutatud sõnade üldlevinud tähendusest, kui seaduses ei ole neile antud teist tähendust. Kui sõnal on mitu üldlevinud tähendust, kasutatakse seda tähendust, mis on enam kooskõlas tõlgendatava seaduse mõttega." Nii öeldakse, kuid "sõnade üldlevinud tähendusе" all ei mõtelda ilmselt mitte normaalset eesti keelt, vaid just ja ainult nõukogude eesti keelt, mille põhitunnus on aheldatus vene keele külge. Üks selle eelnõu terminikasutuse hälbeid "üldlevinud tähendusest" on t ä h t a j a ja t ä h t p ä e v a ärasegamine.

*

Eesti majandusalases, sealhulgas majandusõigusealases kirjasõnas ja seaduste keeles on ammust aega vahet tehtud mõistete 'tähtaeg' ja 'tähtpäev' vahel.

Tähtaeg on teatud ette kindlaks määratud ajavahemik, mida piiravad kaks **tähtpäeva** — algus- ja lõpptähtpäev. Olulised erinevused nende kahe mõiste ja termini vahel, niisamuti ka efekt, mida nende eristamisest sugeneb, selgub kõige paremini sellest, mis nendega võib juhtuda ehk missuguses kontekstis neid kas saab või ei saa kasutada.

Tähtaega saab *pikendada* või *lühendada*. Kui mingi tegevuse sooritamiseks on esialgu määratud või kokku lepitud näiteks kuus kuud, võib seda lühendada neljale kuule või pikendada kaheksale kuule.

Tähtaega võib ka *edasi lükata*. Sel juhul ei tarvitse see alata kohe kokkuleppe sõlmimisest, vaid näiteks alles järgmise kuu või isegi aasta algusest. Lepingus nähakse siis ette, et poolte kohustused tuleb täita näiteks kuue kuu jooksul alates järgmise aasta 1. jaanuarist.

Tähtaeg *lõpeb* või *möödub*, võib öelda ka, et see *saab otsa*; olgu tegu millega tahes, selle jaoks ettenähtud või varutud aeg ammendub paratamatult ehk saab ikka millalgi otsa.

Tähtpäev *saabub*, võib öelda ka, et see *jõuab kätte*. Tähtpäev *läheneb* sedamööda, kuidas aeg (tähtaeg) kulgeb. Tähtpäev võib olla ka *möödunud*, see toob endaga tavaliselt kohustuse maksta viivist või hüvitada teisele lepinguosalisele mingil muul viisil talle tekkinud kahjud.

Tähtpäeva ei saa ei pikendada ega lühendada, samuti ei ole mõtet rääkida tähtpäeva lõppemisest, ehkki iga päev tegelikult lõpeb kesköö.

Küll võib aga ka tähtpäeva, niisamuti kui tähtaega *edasi lükata*. Kui see on algustähtpäev, siis lükkub sellega edasi ka tähtaja algus ja juhtub üks kahest, kas tähtaeg lüheneb — sel juhul jääb lõpptähtpäev endiseks — või lükkub kogu tähtaeg koos lõpptähtpäevaga edasi.

Tähtpäeva võib *tuua varasemale ajale*, sel juhul algab tähtaja kulg varem ja kui tähtaeg jääb endiseks, saabub varem ka lõpptähtpäev.

Tähtaja ja -päeva selline rangelt loogiline ja ühemõtteline, väga täpset väljendumist võimaldav käsitus oli omal ajal üldine. Heaks näiteks selle kohta kõlbab 1939. aastal valminud ja 1940. aastal trükivalgust näinud "Tsiviilseadustik", milles on isegi mitu tähtaegu ja -päevi käsitlevat allosa. Üks neist on võlaõiguse 2. peatüki 3. jaotis "Tingimused, tähtpäevad ja tähtajad", mille pealkirjas juba mõistete rinnastamine juhib tähelepanu nende erinevusele.

Kõnealune "Tsiviilseadustik" on hästi läbi töötatud sisukas ja mahukas teos. Selles on kokku 2028 paragrahvi. Kaugeltki kõigis neist pole juttu tähtpäevadest ja tähtaegadest, kus neid aga mainitakse, ei samastata neid kunagi ega aeta ka kunagi segamini. Näiteks § 1893 kõlab: "Rentnik või üürnik peab rendi- või üüriraha maksma lepingus määratud tähtpäevadel." § 1943 ja § 1944 käsitlevad teenistuslepingut, neis kõneldakse "mitmeaastase tähtajaga" lepingutest ja lepingute tühistamisest "enne kokkulepitud tähtaja möödumist". Ülimalt lihtne ja selge terminoloogia, mis võimaldab alati raskusteta mõista, millal on tegemist ühe, millal teise mõistega.

Samu oskussõnu kasutati ka omaaegsetes kaubandusaritmeetika ja finantsmatemaatika õpikuis-käsiraamatuis, mille arvnäiteist selgus näitlikult, kui tähtis oli tähtaja ja tähtpäeva eristamine saadud matemaatiliste tulemuste seisukohalt.

Omaaegsel "Tsiviilseadustikul" ei olnud antud ei jõustuda ega ka suuremas trükiarvus levida. Nõukogude okupatsiooni ajal koristati raamatukogudest ära tegelikult kogu iseseisvusaegne eestikeelne majanduskirjandus, sealhulgas veksliõigust ja lepinguid käsitlevad õpikud ja käsiraamatud. Hakati kasutama venekeelsetel allikatel põhinevaid tõlketeoseid, mille keeleline tase oli esialgu äärmiselt madal. Ajapikku tõlgete keel paranes, ent eriti seaduste ja koodeksite keelde jäid tugevad vene mõjustused, mis püsivad seal senini.

Tähtaja ja -päeva sisulise erinevuse tundmisele on tapvalt mõjunud tõsiasi, et vene keeles neid kaht mõistet ei eristata. Mõlemal juhul on kasutusel üks ja sama sõna *cpok*, mille eesti standardvasteks on sõnaraamatutes antud *tähtaeg*. Nii ongi juba pikemat aega mitte ainult eestikeelsetest seadustest, vaid ka üldse ametialasest kõnekeelest *tähtpäev* peaaegu täiesti kadunud. Väga palju kõneleb selle kohta tõsiseik, et siiani ametlikult kehtiv Eesti NSV tsiviilkoodeks, mis on tegelikult Vene NFSV vastava koodeksi tõlge, terminit *tähtpäev* üldse ei tunne. Vene keele eeskujul koostatud lepingutest võib tihti lugeda, et selle või teise toimingu sooritamise viimaseks tähtajaks on määratud mingi kuupäev. Nii on eesti majandusalane oskuskeel taandarenenud, jõudnud täpsemalt ja tähenduslikult diferentseeritumalt väljendumiselt väiksema eristusjõuga keelendite kasutamisele.

Milleni võib viia tähtpäeva mõiste eiramine, seda näitab menetluses oleva seaduseelnõu § 84 lg. 1 praegune sõnastus: "Kui tähtaeg on määratud päevades või suuremates ajaühikutes arvutatava ajavahemikuga, möödub tähtaeg tähtaja saabumise päeval kell 24.00." Kui t ä h t a e g m ö ö d u b t ä h t a j a s a a b u m i s e p ä e v a l, siis tähtaeg lõpeb selle alguses, mis on ju nonsenss! Võrrelgem nüüd, kui palju läheb seesama tekst selgemaks ja arusaadavamaks, kui kasutada terminit *tähtpäev*: "Kui tähtaeg on määratud päevades või suuremates ajaühikutes arvutatava ajavahemikuga, möödub tähtaeg tähtpäeva saabumise päeval kell 24.00."

Eriti eesti õigussõnavaras näikse oldavat veel ikka kindlalt veendunud: igale vene keele sõnale vastab ja tohibki vastata ainult üks ja ainus eesti keele sõna. See arvamus keeleteaduse seisukohalt paika ei pea. Vene *cpok* tähendab eesti keeles: 1) tähtpäeva; 2) tähtaega; 3) aega; 4) kestust; 5) ajahetke; 6) ajavahemikku. Ja eri kontekstides muudki. Kõnesolevas seaduseelnõus on *tähtaeg* surutud Prokrustese sängi. Tal on seal kitsas. Kui mingi tehingu sooritamiseks on aega antud mõni tund, siis pole see tähtaeg. Rääkida võib tehingu kestusest või ajast. Näiteks võib tehingu kestus olla viis tundi, selle alg- ja lõpphetk on kell 14.00 ja 19.00. Tegemist võib olla ka oote-, laenutus-, sooritus- vm. ajaga. Näiteks kingsepatöökojas on töö tegemise ooteaeg pool tundi, selle ooteaja alg- ja lõpphetk on 14.30 ja 15.00. Ega peenemat vahet tehta üksnes eesti keeles. Saksa keeles on *cpok*: 1) Termin, Frist; 2) Zeitpunkt; 3) Zeitdauer; 4) Zeitspanne; 5) Zeit. Ja eri kontekstides muudki. Tähtaja ja tähtpäeva samastamine on võimalik ainult siis, kui harjumuslikult mõeldakse vene keeles.

Eesti praeguses seadusloomes võistlevad kaks tendentsi. Esimene neist taotleb kasutada kõiki eesti keele võimalusi, et teha seadusi eestipärasemaks, kasutajatele kergemini loetavaks ja hõlpsamini arusaadavaks. Ei ole vajadust eraldi põhjendada, et sellega muutub seaduste sõnastus ühtlasi täpsemaks, välditakse mõnegi sätte vääriti mõistmise võimalus ja sel pinnal tekkivad juriidilised komplikatsioonid. Teine suund võitleb visalt eesti seaduskeelde sattunud russismide ja germanismide säilitamise eest, põhjendades seda juriidilise keele omapäraga ja tingimatu järjepidevuse säilitamise vajadusega, olgugi tegu kas või ülemäära võõrapäraste ja ebaõnnestunud keelenditega.

Esimene suund taotleb vahetegemist tähtaja ja tähtpäeva vahel, teine suund väidab, et seadused olevat selgemad, täpsemad ja arusaadavamad, kui sellist vahet ei tehta!!! Öeldakse veel, et kui vene keeles saadakse läbi ilma nende mõistete eristamiseta, on see ka eesti keeles tarbetu! Viimane väide oli veel mõned aastad tagasi teatud instantside jaoks tapvalt veenev. Praegu pole vene keelest selline mallivõtmine enam ei kohustuslik ega ka soovitatav. Pealegi pole see väide täiesti tõelevastav. Ka vene keeles ei saada sugugi mitte alati läbi ühe sõnaga. Et aga keeles selline vahetegemise võimalus puudub, kasutatakse mitmesuguseid muid mooduseid. Tähtaja kestusele erilise tähelepanu juhtimise vajaduse tekkides räägitakse sellest tihtipeale kui "protsessist, mis peab lõppema mingil tähtajal" (eesti keeles: tähtpäeval!).

Kummalgi suunal on oma võite. Nii on meil praegu kahesuguseid seadusi: ühed, milles esinevad nii sõnad *tähtaeg* kui *tähtpäev*, ja teised, milles sõnaga *tähtaeg* üritatakse täita mõlema ülesandeid, nagu vene keeles sõnaga *cpok*.

*

Käesoleva kirjutise eesmärk pole arusaadavalt mitte ainult tähelepanu juhtimine nende mõistete vahel vahetegemise võimalusele, vaid ka soov kaasa aidata sellise vahetegemistava uuendumisele eesti seadus- ja asjaajamiskeeles. Asja laiemalt võttes on aga tõesti põhjust meie seaduskeele praeguse olukorra pärast muret tunda. Siin on tingimata vaja midagi ette võtta.

REIN KULL
UNO LIIVAKU

Kosmiline ja maine muusika

Urmas Sisask. Missa nr. 1 I&M Records 1993

Urmas Sisask on tänaseks loonud juba kolm missat, neist esimene, mis kirjutatud 1990. aastal, on nüüdseks ka kompaktplaadile jõudnud. Salvestus on tehtud mullu novembris avalikul kontserdil Estonia Kontserdisaalis, kus Eesti Muusikaakadeemia sümfooniaorkestrit ja segakoori "Noorus" juhatas Andres Heinapuu.

See missa kuulub Sisaski selles mõttes "kosmiliste" teoste hulka, et muusika laadiline alus on tuletatud meie päikesesüsteemi planeetide tiirlemisperioodidest. Nii vastab Merkuurile *cis*, Veenusele *a*, Maale *cis*, Marsile *d*, Jupiterile *fis*, Saturnile *d*, Uraanile *gis*, Neptuunile samuti *gis* ning Pluutole *cis* helikõrgus. Kui nüüd korduvad, samanimelised helikõrgused taandada, jääb järele pentatooniline helirida *cis-d-fis-gis-a*, mis muuseas Jaapanis on tuntud Kumayoshi helilaadina. Vaevalt et jaapanlased oma helirea plaatide tiirlemisperioodidest tuletasid, küllap on tegemist juhusliku kokkulangevusega. Kuid iseenesest on kõnekas, et "kosmiline laad" on orientaalse värvinguga, pentatooniline helirida.

Sisaski kiindumus astronoomiasse on ammune. Helilooja on tunnistanud, et vastavate uuringutega on ta juba üle kahekümne aasta tegelnud, huvist universumi saladuste ja sügavuste vastu on saanud veendumus, et kosmilised seaduspärasused maksavad alati ja kõikjal, ka inimlikul tasandil. Siiski pole pentatooniline kõlasfäär ainus, millele missa muusika tugineb. Helilooja on teadlikult kasutanud ka renessansspolüfoonia-laadset käekirja ning suures plaanis võibki muusikalist materjali vaadata jagunevana kahte põhilisse valdkonda — "kosmilisse", planetaarsesse ning tunduvalt "maisemasse", kohati stilisatsioonina mõjuvasse. Peab kohe ka märkima, et Sisask ei ole läinud kahe kõlasfääri vastandamise teed, pigem täiendavad need teineteist, üks kasvab teisesse sujuvalt üle.

Pentatooniline laad annab missale kummalise, orientaalse värvingu, tekitab justkui hommikumaa-hõngulise atmosfääri. Võiks arvata, et selletaolises õhustikus võis kõlada ka varakristlik sakraalmuusika.

Missa kui vaimuliku muusika esinduslikumaid žanre on Sisaski loomingus väga tähendusrikkal kohal, kuna selles peaksid üheaegselt väljundi leidma nii kosmilised, astronoomilised kui vaimsed energiad. Kuidas sedavõrd eripalgelised jõud ühte süsteemi ühendada, selle kohta ütleb helilooja ise, et loomeseisund on juba iseenesest kontakt Jumalaga, kuid see side pole otsene, vaid toimib läbi vahendajate. Teiste sõnadega realiseerub see kindlat ahelat pidi. Universumi loojalt antakse tähtede kaudu Päikesele energiat, mis kandub päikesesüsteemi algosakeste kaudu inimeseni välja. Samas ei tohiks loovisik võtta ainult kosmilise energia saaja rolli: looja peaks omalt poolt midagi ka vastu andma, nii et inimese suhe kosmose ja tähtedega muutuks kahepoolseks.

Kuidas ühendab Sisask oma muusikas ja maailmanägemises kristliku harduse ja looduslähedase maavaimude tunnetamise, šamanismi? Helilooja on seisukohal, et Universumi looja poole pöördumine toimub läbi kanalite ja Jeesus Kristus oli just selline kanal. Sama hästi võib aga seda kontakti otsida ka maajõudude kaudu, olgu nendeks siis haldjad või metsavaimud. Seega pole oluline mitte palve kui sellise vorm, vaid selle jõud. Ei evi tähtsust, kas see lähtub budistlikust, kristlikust või šamanistlikust rituaalist. "Kosmilist muusikat saan üles kirjutada ainult siis, kui suudan olla emotsioonidest vaba, olla eikeegi — *tabula rasa*," on Sisask ise tõdenud.

IGOR GARŠNEK

Indrek Laul tegi furoori Gershwiniga

12. mai ERSO kontserdil olid Taavo Virkhausi taktikepi all kahtlemata tõmbenumbriks Gershwini Klaverikontsert ja New Yorgi Juilliard'i Ülikoolis end täiendav Indrek Laul.

Eelmise aasta sisseastumisel doktorantuuri olid pianistil käes sellised trumbid nagu Beethoveni Sonaat op. 111, Liszti Sonaat h-moll, Rahmaninovi Sonaat nr. 2 (I redaktsioon). Tänavu märtsis kõlasid esimese aasta aruandekontserdil Juilliard'i *New Space Hall*is ülikooli orkestriga Mozarti Kontsert A-duur K-414, Alfred Schnittke Kontsert klaverile ja keelpillidele, Geene Pritzkeri ja Duke Ellingtoni palad ning lõpuks džässiimprovisatsioonid. Balti riikide heategevuskontserdil New Yorgi ühes kirikus mängis Laul Tubina Teise sonaadi, mullu aga orkestriga Rahmaninovi Kontserdid nr. 3 ja 4. Kodupublik ootaks suure huviga noore pianisti esituses nii Rahmaninovi kui euroopa klassikuid.

Ameerika mandril hingad ikka seda õhku, millega sind toidab ümbritsev keskkond, ole siis helilooja, interpreet või ükskõik kes. Mõistmata George Gershwini kiindumust sünnimaasse Ameerikasse (isa, algse nimega Gerschowitz, emigreeris Venemaalt), oleks raske tema muusikat interpreteerida. Oma Klaverikontserdi esmaesitajana astus 27-aastane Gershwin esmakordselt *Carnegie Hall*i pühaks peetud lavale. New Yorgi Sümfooniaorkestrit juhatas tolle aja kuulsamaid dirigente Walter Damrosch, kelle sulest oli kavalehele poetatud mõte, nagu oleks uudisteose autor riietanud *Lady Jazzi* klaverikontserdi klassikalisse rüüsse. Tegelikult lubas klassikalisest kontserdivormist loobumine heliloojal pisut sisse tuua neegrifolklooril baseeruvat džässivaimu, millega ta armastas väljendada oma rahva olemust ja tundmusi. Siitpeale peeti Ameerikas kolleegidest populaarsemaks Gershwini, kelle helindid mõjutasid hilisemat ameerika muusikat paljudes žanrides. Ainult tänu suurele Toscaninile õnnestus Gershwini omapärasel stiilil postuumselt vallutada alatiseks tõsise muusika kontserdilava.

Nüüd nagu tookordki *Carnegie Hall*is puhkes meie esindussaalis Gershwini Klaverikontserdi lõppedes ovatsioon. Indrek Laulu mäng oli perfektne! Ta musitseeris nagu oma lõbuks, vabalt ja sundimatult: küllaga jätkus improvisatsioonilusti, nõtket rütmikat, häid karaktereid. Tundus, et Laul mõistis lõpuni Gershwini aega ja mõtteid. Saalitäie publiku nõudmisel kõlasid veel George Gershwini-Oscar Petersoni Variatsioonid tuntud meloodiale "I've Got Rhythm", mille lõpuossa tuli annus oma improvisatsiooni. Pianisti kergelt maneerlik eneseavaldamine sobis vastava stiiliga, mis aga kindlasti ei toimi Chopini, veel vähem Mozarti puhul.

Indrek Laulu pianistlik haare, täpne puudutus, pärlite passaažid — selle köögi saladus peitub õiges algõpetuses. On ta ju Tallinna muusikakeskkoolis 11 aastat õppinud teeneka Ell Saviaugu juhendamisel, neist kolm viimast klassi Kalle Randaluga kahe peale. Noor kunstnik oskab kuulata klaveriheli näilist kestust, elama panna pikki noote, mis on selle enamasti musta puukasti juures üsna suur kunst. Kahju, et keeled ei olnud timmis, mis eriti kippus häirima aeglases osas. Juba Klaverikontserdi alguses häälest ära klaver ehmatas solisti: oli ju eelmisel päeval kõik tema soovi järgi peenelt reguleeritud, et saavutada ühtlane kõla. Milline põhjalikkus ja teisalt lohakus! (Me ei saa kuidagi nendes tühistena tunduvates asjades maailma tasemele. Kas kõnesolev viga ei juhtunud mitte kontserdi esimeses pooles, kui sümfoonias kasutusel olnud sama pill jäi vaheajal üle kontrollimata?) Topeltpiinlik veel seetõttu, et Gershwini Klaverikontsert jäädvustati sellisel kujul videolindile. Mõningal määral korvas kuulajale poeetilise osa "kurbmängu" sordiiniga trompeti kaunilt esitatud soolo. Mis puutub klaveri ja orkestri ansamblisse, siis oleks soovinud rohkem rütmilist täpsust, näiteks esimeses osas klaveri dialoogis piitsaplaksuga, mida löökpill üsna tuimalt mängis. Hea oli pianisti ja dirigendi teineteisemõistmine küllaltki vabalt vahelduvates tempodes. Lahendamata jäid orkestri *tutti*-kohad I ja III osas, kus orkester mattis klaveri täielikult, milles ei saa süüdistada solisti, kes jäi nagu möödunud aegade tummfilmi kangelaseks.

Ameerika muusika õhtu sai teoks tänu eesti soost dirigendile Taavo Virkhausile Huntsville'ist (Alabama osariik). Koos Neeme Järviga on nad Ameerikas teinud palju eesti heliloojate ja üldse muusikakultuuri propageerimiseks, üks väiksemas, teine suuremas ulatuses. Dirigent ja helilooja Virkhaus on Eesti muusikaringkondades tuntuks saanud varasematel külaskäikudel. Viimati, ligi poolteise aasta eest, juhatas ta Tallinna Konservatooriumi orkestrit. Eesti puhkpillimuusika isa pojapoeg astub juunikuu lõpus 60. künnisele, kuid kavalehel on keegi hea inimene püüdnud teda neli aastat noorendada.

Härra Virkhausi juhatamismaneer on sümpaatne, siin ei ole vigurdamist ega midagi kunstivälist. Tal on ka hea tervikutunnetus. Ilmselt osutus prooviaeg uue muusikaga kokkupuutumisel orkestrantidele napiks, mistõttu jäi koosmäng siin-seal viimistlemata, nagu tšellode *pizzicato*d jms.

Orkestri kavas olid Samuel Barberi Sümfoonia nr. 1 (1936), Ellen Taaffe Zwilichi Sümfoonia nr. 3 (1993) ja Aaron Coplandi "Buckaroo Holiday" orkestrisüidist balleti "Rodeo" järgi (1942). Kõik kolm heliloojat on pälvinud Ameerikas ühe väljapaistvama, Pulitzeri preemia, kusjuures Barber kahel korral. Kava ülesehituses ei olnud Coplandi pala paigutamine Gershwini Klaverikontserdi kõrvale sisuliselt mitte kõige parem — tundus formaalse ajatäitena. Heatujuline ja rütmikas küll, aga tühine!

Orkestri esitatud teostest üllatas eriti Zwilichi Kolmas sümfoonia, mis oli valminud tellimustööna New Yorgi Filharmoonikute 150. hooajaks, pühendatuna nii orkestrile kui tema praegusele peadirigendile Kurt Masurile. Taavo Virkhaus mängis seda eduga oma Duluth-Superiori Sümfooniaorkestriga (Minnesota osariik). Sümfoonia seisis kavalehel neljaosalisena, kuuldus aga kolmeosaline. (Nagu hiljem selgus, lahutas kaht esimest osa vaid koma.) Teos on monotemaatiline ja kindlal tonaalsel alusel põhihelistikuga g-mollis. Muusika on dramaturgiliselt huvitav, sisuliselt haarav ja tämbriliselt põnev. *Molto vivace*'s tekkis ootamatu kooslus — vase fanfaarid koos tamburiiniga, üllatav tämber ilmus näiteks ka viimases osas — gong harjaga. Sümfoonia alatoon mõjus väga dramaatilisena. Härra Virkhaus tunneb heliloojat kui alati rõõmsameelset daami, mistõttu temalegi oli mõistatuseks, kust pärineb Kolmanda sümfoonia sünge maaling.

Seevastu noore Barberi Esimene sümfoonia ei mõjunud esimesel kuulamisel kui ere oopus. Muusika on hea ja üsnagi haaravate tõusudega, ent liialt äratuntavate Richard Straussi joontega, nii et parem siis juba kuulata ehedat Straussi.

Kokkuvõtteks oleme tänulikud härra Taavo Virkhausile tema ettevõtlikkuse eest, et Eestile lähemale tuua ka ameerika süvamuusikat. Loodame sellele edaspidigi, kui vaid dirigendi ökonoomilised võimalused lubavad. Sest Eesti riigi omaenese kätega segiaetud majanduslikus olukorras ei saa me ise nii pea tellida kultuuritaseme alalhoidmiseks (tõstmisest rääkimata!) kunstnikke väljastpoolt. Eriti halet-susväärne, et me ei suuda toetada ka neid üksikuid andekaid noori, kes on laia maailma õppima pääsenud, et nad regulaarselt oma saavutatut meiega võiksid jagada. Indrek Laul lendas siia mängima oma tasku peal! Näib, et ta mõistab meie olukorda hästi, aga on see normaalne? Kas hakkab kunagi midagi teisiti olema? Üsna mõttetu oli noormehe käest küsida, millal saab Eestis kuulata tema soolokontserti või muud Ameerikas mängitut.

ADA KUUSEOKS

Indrek Laul mõistis lõpuni Gershwini aega ja mõtteid. Foto: Kalju Suur

Eesti muusika kõlas Taivanis

康格羅

Pakun, et Raimo Kangro — pealkirjas toodud hieroglüüfid peaksid teda märkima — on esimene eesti helilooja, kelle nimi jõudnud Taivani kontserdiafišširidele. Nimelt oli märtsi lõpul sealmail turneel Läti klaveriduo. Hualien (22.III), Taichung (23.III), Tainan (27.III) ja Taipei (29.III) on linnad, kus Nora Novik ja Raffi Haradžanjan esitasid Kangro "Display I" ja "Display II", pealinnas ka tema Sonaadi kahele klaverile.

"Display III" on õige mitmele maale viinud Saulius Sondeckis oma kammerorkestriga ja Toomas Kapten "Noortefilharmooniaga", viimased viimati aprilli algul Prantsusmaal.

Et muusika levib siit endistviisi kiiremini kui info koju tagasi, siis ei oska Raimo Kangro öelda, mitmes riik Taivan on, kus tema teosed kõlanud. Ta teab, et Aafrikas ja Antarktises mitte, teistel mandritel aga küll. Värskeima uudise tõi Tõnu Kaljuste, kes äsjasel turneel Saksamaale oma kooriga ka Karlsruhesse jõudis — seal ta kuuliski, et 5.mail oli Mühlheimi orkester toonud menukalt esiettekandele Kangrolt tellitud **"Plõksuva sümfoonia"**. Miks plõksuva? Selgub, et tegu on mandoliiniorkestriga. Kuidas tema esimene teos sellisele kooslusele tegelikkuses kõlab, seda autor veel ei tea, kuigi sümfoonia juba veebruaris plaadistati. Aga varsti peaks CD valmima ja ehk siiagi jõudma. Siis kuuleb.

Tööpuudust Raimo Kangro ei kurda: "Ei jõua nii palju kirjutada, kui tellitakse." Juba teist aastat ootab Tiit Tralla Estonia Teatri talveaia jaoks **kammerooperit**. Nüüd on teos, pealkirjaks **"Tema"** ja libretistiks Leelo Tungal, poole peal ja saab loodetavasti jaanipäevaks valmis. Tema on mees, keda peategelasest Naine kogu aeg ootab. "Täiesti antifeministlik ooper," kommenteerib autor ja selgitab:"Või just feministlik, kui see tähendab naisele võimalust olla naine."

Novembriks peab valmis olema järgmine suurem töö — **Kontsert klarnetile ja kammerorkestrile** Edela-Saksamaa kammerorkestri ja *EMI* plaadifirma ühe soosituma solisti Sabine Meyeri tellimusel. "See on minule väga kõrge tasand, millega ei olegi seni kokku puutunud — esimest korda elus pabistan pisut." Ilusa tellimuse tagas "Kontsert kahele", mille salvestuse Kalle Randalu mullu suvel kaasa viis. Ju äratas huvi. Uus teos peaks esiettekandele jõudma märtsis 1995.

Klarnet on pill, mida Kangro klaveri kõrval ka veidi õppinud on: "Oskan pihku võtta ja hääle kätte saada." Kas uue teose ideegi on olemas? Neid olevat mitu, aga praegu annab helilooja endale aega need ära unustada, et siis vaadata, milline neist uuesti meelde tuleb. "Idee, mis enam ei taastu, oli järelikult nii mage, et alateadvuski seda alleshoidmise vääriliseks ei pidanud," selgitab Kangro.

Selle töö kõrvalt tuleb valmis jõuda muusikaõpikud põhikooli V—IX klassile. Esimesed kaks peaksid juunis trükki minema, suve lõpuks ka kolmas. VIII ja IX klassi õpik võtavad veel aega. "Võib ju tunduda lihtne üks õpik kokku panna. Aga kui hakata materjali valima, selgub, et on väga palju infot, mida lapsed ei tea. Probleem ongi, kuidas punktiirse teabega anda vähegi täielik pilt, või teisisõnu: kui vähe on vähe, et ei oleks liiga vähe?"

Õpik peab rahuldama väga mitmesuguseid vajadusi, näiteks võiks keskmine Eesti kodanik ikka teada meie läbi aegade populaarseid laule (kas või "Sauna taga...") samamoodi nagu kõrgkultuuri tippe. Kangro ei eeldagi, et iga eesti inimene peaks tingimata tippkultuuriga tegelema: "Rahvas on lai mõiste, selles mõttes peab kooli muusikaõpik sisaldama võimalikult laia spektrit." Valikut on tal aidanud teha igapäevatöö Ruila kooli muusikaõpetajana: "Väga hea on näha, mis on neile arusaadav, milline kujundite maailm neid köidab."

Üks asi, millest Raimo Kangro oma õpikuis kindlameelselt loobub, on JO—LE—MI; mitte relatiivsest metoodikast enesest, vaid niisugustest astmenimedest. "Kuskil maailmas ei kasutata kolmekordset nimesüsteemi!" Niisiis jääb kas C—D—E või DO—RE—MI.

Nagu muusikaakadeemiaski, kus kaks Raimo Kangro kompositsioonitudengit — Tõnis Kaumann ja Tõnu Kõrvits — juba lõpusirgel. Aga kaks erialaõpilast jääb tal veel alles ja ehk on mõni uuski tulemas — tudengeil on nüüd võimalus valida, keda nad juhendajaks soovivad.

TIINA MATTISEN

Uudishimulik Erik Bergman

Heliloojana on Erik Bergman esitlenud Soomes uusi loomingutehnikaid (kasutas viiekümnendate algul esimesena dodekafooniat, kuuekümnendail kõlavälju ja klastreid jne.) ja nn. eksootiliste maade muusika kõlavärve. Muusikaelu organisaatorina pani ta aluse Soome heliloojate ühendusele ja ISCM-i Soome sektsioonile. 82-aastane Erik Bergman on elav muusikaajalugu ja elav tänapäev: kaheksakümnendail alanud soome muusika tõusulaine tõi ta koos noorte heliloojatega esiplaanile laiemagi publiku jaoks.

Erik Bergmanil on veel üks iseäralik omadus. Nimelt, heliloojal, kes oma stiili on leidnud, ei pruugi olla enam huvi ega aega kuulata, mida teevad kodumaisedki kolleegid, rääkimata kaugemaist. Erik Bergmanil jätkub huvi seniajani; igaüks, kes on võinud kuulata mõnda olulist muusikasündmust Helsingis, on märganud, et ta on järjekindel kontserdikülastaja.

Selline helilooja võib maailma muusikat vaadata otsekui mäetipust ning näha kireva mosaiigi tervikpilti. Oma Tallinna-visiidi ajal möödunud nädalal jõudis hr. Bergman "Kultuurilehe" jaoks põgusalt kõnelda helilooja asendist nüüdismuusika üldpildis.

Erik Bergman on elav muusikaajalugu ja elav tänapäev.

Foto: Kalju Suur

Erik Bergman: Minu meelest on väga tähtis teada, kus seistakse, kui vaadata tahapoole ja ettepoole. Sest n ü ü d i s- — j u s t n ü ü d —, mis on igale inimesele tähtsaim, see on eilse ja homse vahepeal. Sageli on nii, et noored heliloojad ei hooli oma tööd tehes minevikust üldse. Minu arvates on ääretult tähtis näha, mis on tehtud enne meid. Näiteks, ma olin neljakümnendail Helsingi katoliku kiriku koori juht — ehkki olen ise luterlane, mind paluti sinna — ja andsin esimese Palestrina-kontserdi Soomes. Palestrinat oli küll Soomes varemgi esitatud, kuid mitte kogu kontserdil. Ja kolm saalitäit järjest oli välja müüdud ja seisti veel tänavalgi. Publik ei olnud teadnud, kes on Palestrina. Minu arust on väga oluline teada, kes ta oli. Siis, kui ma sellest tööst loobusin, sain tänutäheks, et olin seda kümme aastat teinud, reisi Rooma. Oli püha aasta, 1950, olin paavsti eravastuvõtul jne. Õppisin gregooriuse laulu Vatikani Muusikaakadeemias. Mina olin ainus, kes kandis lipsu, kõik teised olid vaimulikud.

Ka hiljem olen õppinud ja olnud alati uudishimulik. Kus on gregooriuse laulu juured? Lähis-Idas — Bütsantsis ja juudi sünagoogis. Läksin sinna, kuulasin sünagoogilaulu Tel Avivis ja Jeruusalemmas. Aga kõige huvitavam paik oli jemeniitide sünagoog, seal lauldi mikrointervallides! *Das nebenbei*. Olen oma reisidel ikka käinud õppimas — Balkanil, Indias, Bali saarel, Jaapanis jne., sellepärast, et läänemaine kultuur on ainult tilluke osa kogu maailmast. Meile kõigile on kasuks, et saame olla vabad siin vabas maailmas, õppida seda tundma ja imestada, et — Issand Jumal, kas ka midagi sellist on maailmas olemas?! Nagu näiteks Tseilonil... Olen kuulnud õige palju aasia muusikat. Olen olnud ka Lõuna-Ameerikas — Andides, Machu Picchus ja Titicaca järve ääres. Ja Mehhikos...

Ja ma arvan, et olen kuulnud üht ja teist ja kõik see on läinud minusse ja tulnud minust välja. Aga vahepeal on üks filter, kõik, mis ma olen kuulnud, on läinud sellest läbi, nii et see, mis tuleb minust välja, olen mina ise.

Olen olnud ka näiteks Itaalia Raadio eksperimentaalstuudios Milanos koos Bruno Maderna ja Luciano Berioga, viiekümnendail, siis kui siin Põhjamaades veel elektronmuusikat ei olnud. Olen jälginud kõike, mis sünnib. Maailmas on erisuguseid kompositsioonitehnikaid ja mina olen kasutanud oma huvides neid kõiki. Näiteks ooperis olen kasutanud mitmesuguseid vokaaltehnikaid — laulmist, sosinat, kõnet, hüüdeid, vilet, *Sprechgesangi*... Kasutasin selliseid asju juba nelikümmend aastat tagasi, siis oli see Soome jaoks liiga vara, no nüüd ollakse juba harjunud kuulma üht ja teist.

Lõppude lõpuks peaks olema nii, et igaüks teab, mida tahab ja kus on tema koht; et ta pole ahv — et ta kuulab Schönbergi ja Stravinskit, kuid, peaasi, ta on i s e, tal on oma keel. Ja selles võib olla midagi päris uut.

Loodan, et igaüks saab tulevikus minna kaugemale, kuulama midagi muud, kui kodus leida. Et ei peetaks ennast uhkeks, sel pole mingit tähendust.

Kui olin kompositsiooniprofessor Sibeliuse Akadeemias, palusin, et saaksin asutada loomingu seminari. Kutsusin sinna loenguid pidama heliloojaid mitmelt poolt maailmast. Käisid Põhjamaade heliloojad, Cage New Yorgist, Messiaen Pariisist, Berio Itaaliast... Ütlesin õpilastele ikka, et tuleb olla valvas: kuulata hoolega, kuid k ü s i d a. Ei tohi olla tagasihoidlik, tumm, tuleb olla u u d i s h i m u l i k, tuleb esitada r a s k e i d küsimusi. Noorele inimesele on väga tähtis, et ta küsiks ja tahaks teada üha enam ja enam. Kes noorest peast on tükkunud, see on *vorbei*.

Üles kirjutanud
MERIKE VAITMAA

Kreegi "Nõiakoopas" oli 1954. aastal ettekandevalmis?

Kui kohtan juhuslikult Tiia Järge, kõneleme tavaliselt ikka Kreegist. Vahel sekka ka Tormisest. Peaaegu alati on Tiial Kreegi kohta mõni väikegi uudis, minul jälle ehk Tormisest (kui olen temast päevalehtedele kirjutanud). Olin veidi üllatunud, kui Tiia Järg meenutas mingit 1980-ndatesse jäävat aastat, mil t e m a Tormisega viimatise pärimise teinud ja salvestanud. (Tõepoolest, Tormis oli populaarsem 1980-ndatel ka professionaalide hulgas.) Kihutasin Tiiat vahet tasa tegema, nagu nüüd ka "Maalehe" Jaan Kruusvalli Tormisega vestlema. Aeg voolab ega oota. Uhkeldasin kord Tiiale, et läinud aastal helistas Tormis ühel päeval mulle ise: tal on üht-teist öelda. Nüüd olen jälle mina maestrole võlgu: Tormise kommentaari lint "Ingerimaa õhtutest" tehtud "Kiri-uu" CD kohta kadus jäljetult enne selle avaldamisele asumist...

Ent "Muuseumi muusikapäevade" sümfooniakontserdil, Kreegi "Kalevipoeg nõiakoopas" esmakordsel avalikul tutvustamisel istus Tormis meie vahel, sest Tiial olid kaasas kantaadi partituur ja klaviir. Esiettekande järel ütles Veljo Tormis, et leidis Kreegi kantaadist lausa oma kantaadi [illegible] teemasid ja muusikalisi motiive, kokkulangevusi olevat tervete taktide kaupa (Tormise kantaat "Kalevipoeg" valmis Kreegi omast aga ligi kaks aastat hiljem). Tormis põhjendas asjaolu sellega, et "Kalevipoja" tekst inspireerib juba ise mingile kindlale stiilile. Kas ta võis Kreeki näiteks Heliloojate Liidus kantaati tutvustamas kuulata ja kas sealt midagi "külge jäi", ei suutnud Tormis meenutada. Ja meist kellelegi polnud Arvo Volmeri tehtud esiettekande hetkeks (4. III) olnud mahti välja selgitada, kas Kreek Heliloojate Liidus üldse oma kantaati oli näidanud.

Tolle kontserdi järgses kirjutises ("Kultuurileht", 18. III) ütleb Tiia Järg juba, et Kreek t u t v u s t a s teost Heliloojate Liidus 27. jaanuaril 1954, ja lisab: "Miks jäi teos ette kandmata, ei ole täpselt teada."

Veljo Tormise muljeid esiettekandest avaldasin "Päevalehes" (11. III 1994). Kahjuks jäeti kirjutisest välja minu lisandus, sest olin vahepeal uurinud oma kartoteeki meie muusikaelust 1954.a. Avaldan selle lisanduse nüüd siin.

26.—29. novembrini 1954 korraldas ENSV Heliloojate Liit Eesti sümfoonilise muusika ülevaatuse — aruandena NSVL Heliloojate Liidu sekretariaadi Moskvast tulnud esindajatele ja külalistele ka mujalt. Kavas olid helilintide kuulamised Raadiomajas, sümfooniakontsert ning Heliloojate Liidus ka Ester Mägi kantaadi "Kalevipoja teekond Soome" ja Cyrillus Kreegi "Kalevipoeg nõia koopas" tutvustamine klaveri saatel (just niiviisi: "nõia koopas" oli kantaadi nimi välja kuulutatud). Ettekandeid ei toimunud, "Sirp ja Vasar" (3. XII 1954) kirjutab ülevaatuse järelkajas aga nii: "Ajapuudusel jäid esitamata E. Mägi, C. Kreegi kantaadid ja B. Parsadanjani "Poeem"." Ka Kreegi kantaat oli siiski ettekandeks valmis, ja küllap sealt ongi pärit solistide kohta käiv märkus originaalklaviiris: "bariton — G. Ots, alt — J. Siimon, bass — O. Raukas."

Ehk jälle sammuke edasi "Nõia koopa" hämaruses?

PRIIT KUUSK

Tark, mõtlev ja pisut müstiline

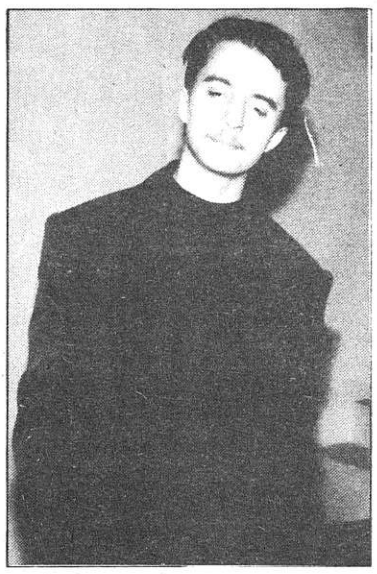

Maris Gothóni Tallinnas

Soomè Instituudi vahendusel oli meil 11.mail võimalus tutvuda Rolf Gothóni 15-aastase poja Maris Gothóniga. Ta on esinenud juba mitmes Euroopa riigis nii solisti kui ka ansamblistina ja tema repertuaar sisaldab helitöid XVI sajandist nüüdisajani. Siin esitas ta kolm suurvormi: Chopini Ballaadi g-moll op.23, Schuberti Sonaadi a-moll op.143 ja Šostakovitši Sonaadi nr.2 op.64.

Kohe oli selge, et tegemist on väga andeka ja suurte võimetega pianisti, targa, mõtleva ja pisut müstilise noormehega.

Chopini ballaadid on ulatuslikud ja nõudlikud sümfoonilise arendusega teosed. Nende muusikaliste kujundite rikkuse esiletoomine eeldab küpsust ja pianistlikku üleolekut.

Schuberti teosed vapustavad alati sügavalt. Tema looming on loodusime — ega Axel Munthe teda asjatult ülistanud kui kõigi aegade suurimat laulikut. Muidugi peab Schuberti muusikaga kaua elama, et tema teostes peituvate sügavusteni jõuda, neid läbi tunnetada. Oma nooruse kohta tuli Maris Gothóni sellega suurepäraselt toime. Pianistlik lähenemine temale raskusi ei valmista. Eriti hea oli Schuberti sonaadi viimane osa. Tugevasti oli tunda tema õpetaja Olli Mustoneni mõju. Just Chopinis jäi puudu loomulikkusest, veenvusest, kõla väljenduslikkusest. Aga kas võiksimegi seda kõike tahta 15-aastaselt noormehelt, eriti veel romantilise muusika esitamisel?

Kava teine pool — Šostakovitši sonaat kujunes igakülgselt elamuslikuks. Jäi mulje, nagu oleks see teos tema jaoks kirjutatud. Vist eriline armastus selle helilooja vastu. Kõik oli veenev ja hoidis kuulajat endaga algusest kuni lõpuni.

Šostakovitš kirjutas selle teose 1942.aastal (esiettekanne autori mängituna Moskvas 1943). Põhitoonus on küllaltki traagiline, kuid suured dramaatilised konfliktid puuduvad; rõhutatud on meloodilis-lüürilist elementi, samuti rahvamuusika sugemeid.

Väga ilusasti kõlas kontserdil ka lisapalana esitatud Skrjabini pala "Mask" op.63. Jääme huviga ootama uusi kohtumisi. Selle järgi, mida kuulsime, võib Maris Gothónist kujuneda eriliselt silmapaistev muusik.

ERNA SAAR

"Camerata Tallinn" pidas sünnipäeva

"Camerata" on kinkinud hämmastavaid äraolemishetki. Hetki, kus sa saad igapäevasest välja mingi pingutuseta, oled ära — käid teistes sfäärides, tuled tagasi ja oled veidi teistsugune. "Camerata" mähib sind muusikasse või siis läbistab tema musitseerimine sind intensiivse voona.

Vist keegi pole meil nii agaralt ja ka tulemuslikult otsinud instrumentaalmuusika ning inimhääle kooskõla võimalusi. Inimhäält on esindanud nii lauljad kui ka sõnakunstnikud, tulemuseks on saadud ikka muusika või siis muusikaline mõtlemine või musikaalne mõte. On olnud pagana põnev teha koostööd nii ansambliga kui ka selle hinge — Jaan Õunaga. Ühine hingamine — see iseloomustab viimast.

Võiks ju ka olla, et ei olegi, aga ei — "Camerata" on! Mitte ainult selles mõttes, et on juba 15 aastat olnud, vaid on tuntavalt.

Lugupidamine ja aupaistus!

Teie MIKK MIKIVER

"Camerata Tallinn" on teadagi trio — viiuldaja Ulrika Kristian (esireas keskel), flötist Jaan Õun (meestereas vasakult teine) ja tema kõrval kitarrist Heiki Mätlik.
Kuid enamasti on neil mõni laulja kava rikastamas ja sel teisipäeval Estonia Kontserdisaalis peetud meeleolukal sünnipäevapeol osalesid kõik viis vokalisti, kellega ansambel end 15 aasta jooksul tihedamalt sidunud. Annika Tõnuri ei jõudnud vist ära oodata, millal lõputu õnnitlejate rodu asjaosalised pildile lubab, aga Tiiu Levald ja Leili Tammel nagu ka Tarmo Sild ja Mati Palm jagavad sünnipäevaliste rõõmu pildilgi.
Rõõm aga saadakse muusikast, eriti kui see ekstra "Cameratale" loodud nagu seekord Tüüri ja Singi teosed, ja koosmusitseerimisest. Ja muidugi lävimisest publikuga, kes "Camerata" väärtuse juba ammu on ära tabanud.

Foto: Kalju Suur

Puhumisi puhumise peolt

Parim reklaam puhkpillimuusikale on hea puhkpillimuusika.Seda head ja paremat sai kuulda-näha Tartu puhkpillimuusikapäevadel 13. ja 14. mail. Korraldajad eesotsas Sirje Ginteriga tõestasid, et kui midagi väga tahta, siis see ka õnnestub.

Puhkpillimuusika heaks kergendasid oma kukrut kõige rohkem Tartu Linnavalitsus ja Saku Õlletehas, toetasid Tartu Õlletehas, AS Pere Leib, "Tuku" klubi.

Tartusse tuli kokku 15 orkestrit. Nende seas väliskülalised: Nyköpingi kaitsejõudude orkester Rootsist, Kotka noorteorkester, Uppsala koolinoorte orkester, Visby Brass Gotlandi saarelt. Loomulikult olid kohal peaaegu kõik Eesti parimad orkestrid.

Heatasemelist puhkpillimuusikat jätkus kahele päevale, samuti nagu muud head: õlut ja toitu. Viimast jagati osavõtjatele suures triibulises telgis raekoja taga. Kuulajad said suu õlleseks mitmes müügikohas Raekoja platsil.

Suur puhumise pidu läks korda, kuigi korraldajatel ei õnnestunud ilma sõõjemaks puhuda. Ka varasematel aastatel on Tartus puhkpillimuusikapäevi peetud, kuid sellisel kujul olid need esimesed.

Reedel, 13. mail kell 12 algasid orkestrite etteasted Raekoja platsil. Esimesena mängisid kolm noorteorkestrit (Kotka, Uppsala ja Tartu). Seejärel astusid kuulajate ette Rootsi kaitsejõudude uhkes mundris pillimehed. Mängiti täpselt, korrektselt ja säravalt, nii nagu tõelisele sõjaväeorkestrile kohane.

Eesti Sisekaitse Operatiivrügemendi orkester (dirigent Kaido Kodumäe) mängis küll koralikult, kuid ilmselt alla oma võimete. Tallinna trompetipäevadel tänavu märtsis esitati huvitav kava, mis lubas oletada orkestri võimekust mitmes žanris. Platsikontserdiks oli aga valitud kerge tantsumuusika, mille esitus oli kahjuks pisut kohmetu ja kramplik.

Sama päeva pärastlõunal kell viis algas osavõtjate rongkäik Riia mäelt Raekoja platsile, misjärel jätkus mäng sihtpunktis. Õhtuks oli saabunud ka uusi esinejaid: Eesti Kaitsejõudude Peastaabi puhkpilliorkester (dir. Aivar Raigla) tuli välja väikese *show*programmiga. Aivar Raigla sõnul on kava veel toores ja tahab tublisti lihvimist.

Reede tippkontsert oli õhtul kell 23, kui öömuusikat pakkus Tallinn Brass, kes on vaieldamatult Eesti parim brass ega anna häbeneda ka Euroopas. Kunstilise juhi Jüri Leiteni ja dirigendi Tarmo Leinatamme ühistööna on orkester täiustunud kontserdist kontserti. Puhkpillipäevadeks tuli müügile Mussorgski "Pildid näituselt" Tallinn Brassi esituses. Suur projekt on ka "Tulevärgimuusika", mida saab kuulata ka Viljandi vanamuusika festivalil juunis.

Teine päev, 14. mai, sujus samas vaimus kontsertidega Raekoja platsil; teoreetilisi teadmisi jagati huvilistele Elleri nim. muusikakoolis (lektorid Olavi Kasemaa, Harry Illak, pillimeister Aare Nõmm). Päevade lõpp-kontsert toimus Eesti Põllumajandusülikooli aulas ja päris lõpetamine "Tuku" klubis.

Kui tegijad ei väsi ning linn suudab ja soovib muusikat rahva sekka tuua, on lootust, et Tartust saab omanäoliste ja kõrgetasemeliste üritustega puhkpillimuusikakeskus.

MARINA TAMME

Kulla Juhan Peegel,

tahtsin kirja panna ja Sulle ning teistele avalikult teada anda põhjused, miks ma Sind austan. Kuid see polegi nii kerge. Kõigepealt tekkis mul küsimus: mis on tähtsam, kas see, mida inimene on t e i n u d, või see, mis ta o n — et ta on lihtsalt mõnus, lahke ja naljamõistev isiksus nagu Sina, kellega on hea suhelda. Lõpuks leidsin siiski, et "mõlemad on tähtsad".

Kui inimene rabeleb ja loob midagi sellepärast, et see talle lustiks on, või eestlasele (vanasti?) omase põhimõtte pärast, et töö tahab tegemist, mitte aga au-, raha- või karjäärihimust, siis on tema tegemised ka tõepoolest midagi väärt ja tulevad hästi välja. Niisugune aga ongi olnud Sinu uurimis- ja õpetamistöö.

Sinu Wilde-Hupeli aegadega algav ajakirjanduslooline uurimistöö näitab, et Sulle olid südamelähedased nende meeste rahvavalgustuspüüded, kes mõistusesajandi ideedest ja puhtast entusiasmist õhutatuna pöördusid eesti ja läti talupoja kui i n i m e s e poole, pidades teda peaaegu et sakslasega samaväärseks.

Sa oled kirjutanud vanadest kirjameestest, olgu tegu Otto Wilhelm Masingu või mõne vähemaga, siira huvi ja lausa armastusega, mille aluseks on sõbralik-mõistev suhtumine. Seda on Sul jätkunud ka tänapäeva inimeste ajalike ülendamiste jaoks. Aga nende vanade puhul on Sinu iseärasuseks ja eeliseks suutlikkus sisse elada nende aega, millele on kaasa aidanud Su emakeele- ja folkloorialane uurimistöö, muidugi väärtus omaette. Eesti keel on rikas ja imeline keel, aga ta oli XIX sajandil ikka veel "teissuguse maailma" keel, kui seda oli euroopa kirjakultuuriilm, millega Sinu uurimisobjektid Hupelist Kreutzwaldini tahtsid eesti talupoega tutvustada. Imetlusväärse visadusega kohandasid nad maakeelt teabega aurulaevade-aurumasinate-Euroopast ja imevärki loodusnähtustest ning muudest kummalistest juhtumistest üle maakera, mis ikka tõepoolest oli ümmargune.

Sedasama sisseelamist ja teise aja inimese taju tunneb su ajaloolistes jutustustes. Ma ei teagi eesti ajalookirjanduses juttu, mis mulle sama palju meeldinud oleks kui "Väekargajad".

Valgustustööst võrsus ka eestlaste poliitikaelu, ja surveaegadel on see jälle pidanud emakeelsesse vaimuharimistöösse taanduma, et alal hoida põhilist — rahvuslikku iseolemist. Sellise vaimuharimistöö tugisambaks oled Sa olnud pikkade aastate vältel. Sa oled ise samasugune nagu need valgustajad möödanikus, kes täiesti ebasoodsates oludes alustasid eestlaste viimist teadmiste ning tarkuse abil paremale elujärjele.

Mitte juhuslikult ei saanud ka Tartu ajakirjanduskateedrist vabamõtlemise pesa. Häid aegu pole eestlastel suurt olnudki ja neidki on nad osanud pahatihti ise rikkuda.

Kohmitsedes Sinu kapsaaias XIX sajandi ajalehtede keskel, leidsin 1885. aasta "Eesti Postimehest" Karl August Hermanni terase tähelepaneku: "Ajalugu näitab, et rahvastel, kes alamalt hariduse järjelt ülemale tõttavad, üks aeg tuleb, millal nad iseenese keskel tüli ja lõhesid sünnitavad ja mil üks rahva liige teise vastu mässab."

Niisuguseid aegu on eestlastel, kes oma poliitikaeluga on mitu korda pidanud otsast peale hakkama, olnud palju ja on taas praegu. Erimeelsused jäävad, ent hukatuslik on see, kui kokkulepe enam võimalik polegi. Seetõttu on vaja mehi ja naisi, kes igasugustest kisklemistest eemal seisavad ja iihtsait o m a t ö ö d teevad, sellega ka kultuuri ja rahvuse järjepidevust hoiavad. Sina kuulud just selliste hulka. Saarlased on küll olnud ka kismamehed, aga töö ja muhe nali on neile ikka vist tähtsam olnud.

Sa räägid tihti oma vanadusest. Ära mõtle sellele nii palju! On küll käibetõde, et vanadus on suhteline asi, aga õige on see ikkagi. Uuri ja kirjuta edasi — meie rõõmuks.

Heade tervituste ja õnnesoovidega

EA JANSEN

Paljale rahale midagi püsivat üles ei ehita

Kuidas te, professor Peegel, nimetate seda olukorda, milles me siin Eesti Vabariigis praegu elame?

Ei mina tea. Turumajanduseks hakati seda nimetama, ju ta siis seda on või vähemasti mingi turumajanduse eriliik. Tegelikult on küll niimoodi, et Eesti Vabariik jätkas kunagi algusest peale seda vana majandust ja vana traditsiooni, mis olemas oli. Ühesõnaga, tookord oli põhi all, aga 1940. aastal lõhuti see ära ja nüüd lõhutakse kõik uuesti veel kord maatasa. Ja ei paista, et keegi tahaks hakatagi põhja või vundamenti rajama.

Ei ole vahest niisugust loosungit või põhimõtetki, mille ümber väärtushinnangud hakkaksid nagu kokku jooksma või millega saaks midagi konstruktiivset üles ehitada. Tolle laulva revolutsiooni ajal ja natuke hiljemgi oli olemas veel eestluse aade, mille nimel inimesed liikvele läksid, praeguseks on see unustatud.

Minu arvates tuleb nende asjadega üsnagi ettevaatlikult ümber käia, sest lõhkumine on tohutult kerge, ja kui meil midagi ratsionaalset ei ole asemele panna, siis peaks ikka vaatama, mis sellest asjast välja tuleb, enne kui lõhkuma hakkame. Niimoodi on majandusega ja muuga ka.

Minu põlvkond on ju sisemiselt mitu korda läbi põletatud. Kõik need ideaalid, mis meil, noortel inimestel olid, kõik, millesse me uskusime, läks 1940. aastal ühekorraga.

Käisime sõjas ära, üks ühel pool, teine teisel pool, tulime tagasi, lootsime, et niisuguse tohutu ajaloolise katsumuse järel peaks midagi ometi paremaks minema — noh, läks siis või? Kuidagimoodi elasime ära ja nüüd lõhkusime selle ka puhtani maha. No ma ei tea, kaua see inimene jõuab niimoodi vastu pidada.

Ja kui nüüd keegi hakkab rääkima aatelisusest, eetikast või nii-öelda eesti asjast, siis see saab juba nagu naerualuseks — kust sa tuled, mis eesti asjast sa räägid, kas sul raha ka taskus on, teed ka midagi või? Ega paljale rahale ikka midagi püsivat üles ei ehita.

SÕDA ON INIMESE ELUS SUUR VAPUSTUS

Kas teil on mingeid kinnisunenägusid, niisuguseid, mis ööst öösse korduvad?

Kas just ööst öösse, aga üks unenägu kordub küll, see on mul aastakümneid olnud. Ikka on nii, et mina olen mingitel segastel asjaoludel kuskil teel ja ma tean raudselt, et pean just seda teed minema. Siis kaob tee järsku ära ja tavaliselt ma sumpan edasi kuskil vee, pori ja soo sees. Asi lõpeb enamasti sellega, et ma ärkan sumpamise pealt üles. Võib-olla, et siin taga on kõik need sumpamised, mis kunagi Venemaal sai nelja sõja-aastaga läbi tehtud.

Tihtipeale kaasneb veel niisugune motiiv, et mingi asi on kadunud. Sõjaväes oli sageli niimoodi. Unes näen, et olen haiglas ja üks saabas on kadunud või rihm on kadunud ja jääbki kadunuks. Ja siis ärkan üles.

Nii et on õige, et mehed, kes on sõja läbi teinud, ei saa sellest elu lõpuni päriselt lahti?

Ju ta niimoodi on. Sõda on inimese elus ikka nii suur vapustus, et hing ei suuda seda ära unustada.

Milline on teie kõige rängem sõjamälestus?

See oli tegelikult veel enne sõda. See päev, kui ma sain Saaremaalt teate, et küüditamine on üle käinud ja kodust on kõik ära viidud. Teenisin juba 22. laskurkorpuses suurtükiväepolgus ja siis oli mul küll ükskõik, mis saab. Et lähen sinna Venemaale sõtta, ükskõik, kas ma tulen sealt tagasi või ei tule.

Aga näe, tagasi tulin. Sõdisin kuni Narvani 1944. aastal, siis jäin haigeks, mind viidi üle Leningradi ja sealt Aserbaidžaani haiglasse. 1945. aastal jõudsin Tartusse tagavarapolku. Tartust viidi meid Kloogale, sügisel, novembris sain kooliõpetaja tõendiga lahti, kooliõpetajad lasti varem sõjaväest tulema.

Läksin siis muidugi koju, Saaremaale, seal polnud enam midagi järel, kodu oli tühjaks viidud, võõrad inimesed elasid sees. Nii et olin paljas nagu püksinööp. Üks vend oli Luki all surma saanud, üks tapeti Siberis laagris, üksainuke jäigi ellu. Olin aasta aega haridusosakonnas, siis kirjutasin ülikooli, sealt vastati ja öeldi, et ma võin jätkata õpinguid. Olin sisseastumiseksamid ju 1939. aastal ära teinud, aga läksin kohe pärast seda sõjaväkke, Eesti Vabariigi sõjaväkke aega teenima.

SEITSME ELUKOHAGA TARTLANE

Nii et Tartus olete 1946. aastast saadik? Mitmes korteris te olete siin elanud?

Oh jumal, seda ma pean kohe kokku arvama. Esimene oli Jaama tänavas, kus ma sain ühe hea inimese juures esimese talve ära olla. Õhtuks oli kõht nii tühi, et roni või seina mööda üles. Sõjaväes oli see lobi mis ta oli, aga ikkagi enam-vähem korrapäraselt sai süüa. Nojah, pärast seda oli ühiselamu Näituse tänavas, seejärel Süda tänav, sealt ma läksin Lutsu juurde, siis oli Kalevi tänav, Väike-Tähe ja nüüd siin Annelinnas. Seitse kohta saab kokku.

Mis ajal te Lutsu juures elasite ja kuidas te sinna sattusite?

See oli 1950—1955, nii et viis aastat. Siis ma olin juba kolm aastat abielus olnud, abikaasa Helgi leidsin ülikoolis oma kursuselt, vanem poeg oli olemas ja noorem just sündinud. Ma olin "Postimehe" juures tööl ja Luts käis seal vahel oma följetonikesi pakkumas. Siis ta ükskord ütles, et neil on kaks tuba tühjad. Ju neil olid pension ja abiraha ka pisikesed. Pool maja sai siis ikka köetud, natuke üüri makstud ja eks ma katsusin tal neid lugusid ka lehte panna. Vahel oli toimetuse tellimus, siis sai ikka sisse.

Ükskord ta kirjutas suhkrusabast, no kuidagimoodi ei saanud lehte. Ja neid lugusid läks tal tagasi ka siit ja sealt. Nojah, ja siis vahel tuli, muidugi tema enda nõusolekul, sinna ka võõrkehi vahele panna.

Ükskord, kui ta käis Alamusel ja sellest kirjutas, saime sinna kahe peale terve traktorijaama sisse puksida ja isegi Stalini pildi panime seina peale, aga ikkagi ei ilmunud.

Ülikooli te lõpetasite 1951. aastal?

Jah, diplomitöö teema oli mul Lõuna-Eesti regivärsside keelest ja hiljem kirjutasin veel väitekirja regivärsside keele morfoloogiast. Tegelikult ma ikkagi oma esialgsed plaanid reetsin, sest kui sisseastumiseksameid tegin, siis tahtsin kirjandust õppida. Aga pärast sõda ma nägin, kuidas see suhtumine kirjandusse oli, ja valisin keele.

AJAKIRJANDUSE AJALUGU ILMA PÕRANDAALUSE TÖÖTA

Teid on nimetatud Eesti ajakirjandusõpetuse isaks. Kuidas juhtus, et te just sellele alale sattusite?

1954.aastast saadik tegelen ma sellega, nüüd saab siis 40 aastat. Et ma sinna sattusin, oli tõepoolest juhus, orienteerusin ikka keele peale, mis mind rohkem huvitas.

Aga minu mäletamist mööda oli see professor — tollal küll veel dotsent — Villem Alttoa, kes oli Moskvas käinud ja toonud sealt kaasa ühe ajakirjanduse õppeplaani. Tema arvas, et eesti filoloogia eriharuna võiks seda õpetama hakata. Ja minu poole pöörduti sellepärast, et mul oli mingisugune praktiline kogemus olemas.

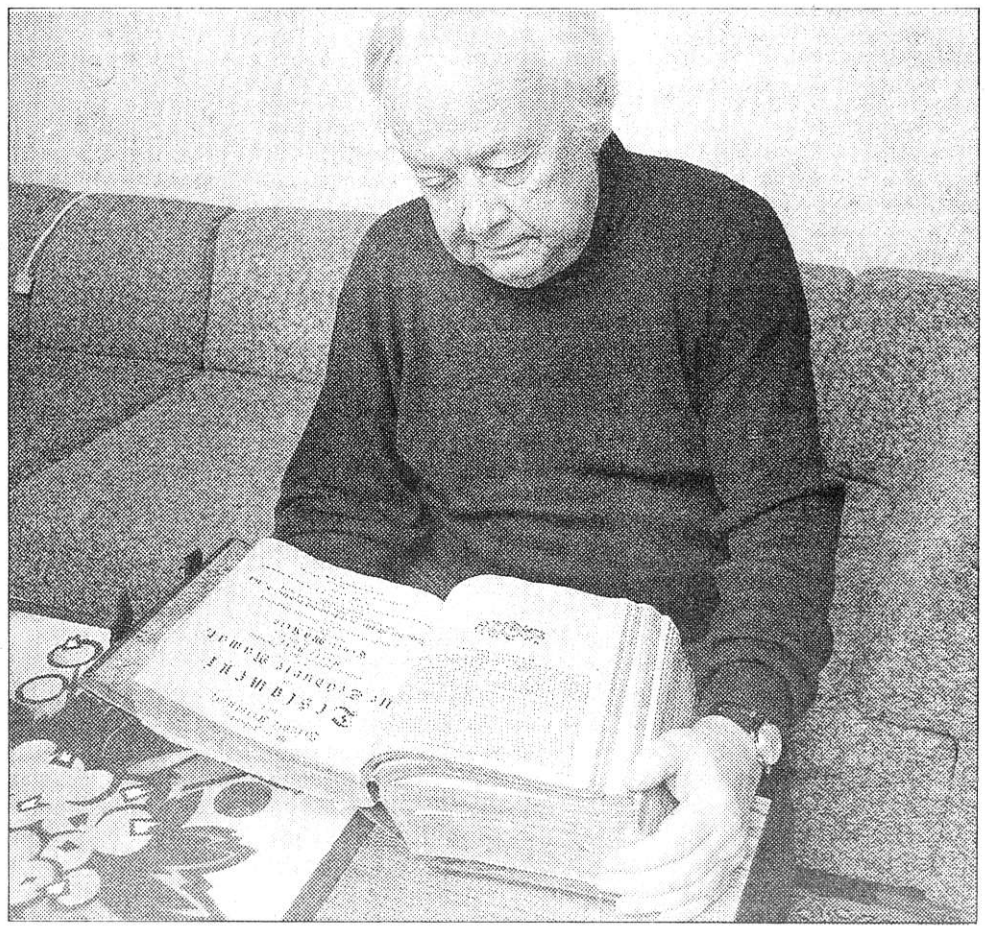

19. mail sai Juhan Peegel 75-aastaseks. "Minu põlvkond on sisemiselt mitu korda läbi põletatud," ütleb ta ise. Foto: Malev Toom

JUHAN PEEGEL:

Minu põlvkond on sisemiselt mitu korda läbi põletatud

Enne sõda olin olnud natuke üle ühe aasta "Meie Maas" ja pärast "Postimehe" toimetuses ka mitu head aastat. Ja sealt ma hakkasingi seda asja ajama.

Siis te hakkasite ka ajakirjanduse ajalugu uurima?

Jah, sest ma ei osanudki algul muud midagi eriti teha. Kaasaegsetest ajakirjandusteooriatest olid mul ju sama suured teadmised nagu tudengitel, kes seda õppima asusid. Sellega tuli otsast pihta hakata. Eesti ajakirjanduse ajalugu kujunes paratamatult asjaks, millega võidi tegelda, ja üliõpilasi see ka huvitas. Nii et neid esimesi kursuse- ja diplomitöö teemasid tuli sealt ajakirjanduse algusest üsna palju.

See oli vahest ka üks niisugune ala, kuhu tsensuur eriti ei puutunud, sest ajakirjanduse algus ulatus ju küllalt kaugesse aega tagasi?

Pean ütlema, et selles mõttes ei segatud meid küll vist üldse kogu selle neljakümne aasta jooksul. Et siin nüüd oleks mingisugust põrandaalust tööd tehtud või kangelaslikkust üles näidatud — ei, see oli täiesti asjade loomulik käik.

KAUGE JA LÄHEDANE AJAKIRJANDUS

Kui palju võib teil olla nii-öelda akadeemilisi lapsi?

Ajakirjanduse osakond koostas hiljuti niisuguse raamatu või albumi, kus kõik lõpetanud on sees, ja seal oli vist 484 nime.See on Eesti kohta tõesti hea hulk ja ma arvan, et ilma nendeta oleks eesti ajakirjandus üsna mitme asja poolest vaesem, sest seal on olnud palju andekaid ja missioonitundega inimesi. Need inimesed on meie ajakirjanduse täiesti inimlikul tasemel läbi vedanud ka nendest aastatest, mida me nüüd nimetame rasketeks ja stagna-aastateks, ja ei tea kuidas veel. Asi olenes ikka väga palju inimestest.

Millest võis teie arvates tulla see, et üsna paljud ajakirjanduse osakonna lõpetanud on üle läinud poliitikasse?

Mis ma oskan öelda. Võib-olla seda, et selle osakonna inimesed olid niisuguste puhtpraktiliste sotsiaalsete ja majanduslike probleemidega mõnevõrra rohkem kokku puutunud kui näiteks filoloogid. Neil oli vastavaid loengukursusigi. Ja ajakirjandusse astunud inimestel oli vahest ka natuke rohkem auahnust kui teistel erialadel. Hea ajakirjanik on ju alati avaliku elu tegelane. Eks nad nüüd avasta endas peidetud andeid.

Milline on teie arvates kõmulehtede roll praeguses Eestis? Mis paneb inimest neid väljaandeid ostma ja lugema?

Küllap on see pisikene raputamine inimesele vajalik. Kõmuleht annab mingi illusiooni, et ollakse eluga kursis. Sealt leiab tihtipeale midagi niisugust, mis on niinimetatud paljastus.Ta näeb, et see või teine mees on küll suur ja tähtis, aga näe, jäi selle või selle asjaga seal ja seal vahele. Siin tuleb sisse võrdlus iseendaga: näe, see kuulsus ka joob või on tal muid pahesid. Ühele jaole inimestele pakub see ilmselt rahuldust, kuigi need on kõik niinimetatud pehmed uudised. Sotsiaalselt olulist pole seal ju midagi.

Mõnes mõttes taotleb selline ajakirjandus omamoodi lugejalähedust, intiimsust. Ja lähedus on alati üks faktor, millega lugejat saab köita. Aga see on loomulikult kõige pealiskaudsem läheduse otsimine. Sest õige lähedus ajakirjandusega on see, et kui inimene selles võõrandunud ühiskonnas tõepoolest tunneb ennast üksikuna, siis tuleb ajaleht ja ütleb, et ma olen su sõber, ma tahan sind aidata; sul on raskusi, vaat, niisugune tee viib sind nendest välja. See oleks tõeline lähedus.

On meil Eestis praegu lehti, mis sellist lähedust pakuksid?

Praegu arvatavasti eriti ei ole. Vahest ainult need, mis püüavad perekonna kaudu lähemale tulla, või siis mõned vaimulikud lehed, aga neid on siiski suhteliselt vähe.

Sest meie ajakirjandus ei ole enam niisugune kahepoolne suhtlemine, nagu see varem oli. Inimesed kirjutavad ajalehtedele vähem. Vanasti olid lehtedel igas vallas ja asutuses oma kirjasaatjad, nemad kirjutasid, mis seal juhtus. Võib-olla praegu ka ikka juhtub, aga seda kahepoolset sidet ei ole enam ammu.

Asi on läinud üle reporteri-ajakirjandusele. Kas see on nüüd päris õige, ma ei tea. Teine asi on see, missugune fakt on siis tõesti uudis ja mida peaks üks või teine leht uudisena esitama. Lehel peaks olema nagu mingi konstruktiivne idee ka uudiste esitamisel, aga seda praegu eriti ei paista. Kõik lehed kipuvad ühte nägu olema.

Ja mis praegu eriti kummitab, see on tohutu impersonaalsus. Kõik on varjunimede taga ja sa ei teagi, kes on üldse midagi kirjutanud. Mitte ainult uudised, vaid ka pikad lood on varjunimede all, nii kollastes kui muudes lehtedes. See rikub lähedusemuljet kõige rohkem.

Mis mulje jätab praegu "Postimees", mille toimetuses te ju ka ise olete töötanud?

Pärast sõda olin ma tõesti mitu aastat "Postimehes". Aga praegu on temagi mõnes mõttes läinud teiste päevalehtedega ühte nägu. Midagi siin muidugi on, näiteks Astrid Reinla lood ja siis need kaks igapäevast juhtkirja teisel leheküljel. Aga muidu tundub, et "Postimees" eemaldub järjest rohkem Tartust. Eks ta pretendeerib ju Eesti päevalehe nimetusele ja järjest laiemale levikule.

See üleriikliku lehe kurss tuli ju mõnikord ka varem välja, iseenesest, aga tegelikult enamasti ühes valdkonnas ja see oli kultuur. Minu arvates on "Postimehel" praegu kultuuriga millegipärast raske vabariiklikku lehte välja mängida. Mina kasutaksin üldse rohkem Tartu enda potentsiaali ära.

RAHVAKIRJANDUS POLE NAERUVÄÄRNE

Aastatel 1959—1961 koostasite "Loomingu Raamatukogu" jaoks neli naljakogumikku: "Vanaisade vahelugemisi", "Maamees naerab", "Saksad surevad, mõisad põlevad" ja "Naer pole ainult naljaasi". Kust tuli nende koostamise mõte?

Algatus tuli ajakirja poolt. Muidugi, ma istusin nende otsas Kirjandusmuuseumis tükk aega ja paramatult tuli arvestada ka neid olusid, mis toona kirjastamisel olid. Aga siiski, Otto Samma oli täiesti arusaaja inimene ja see seeria läks läbi ilma eriliste karideta. Mul oli hea meel ka sellest, et ma sain esimeses valimikus sisse tuua Jannseni tema lehtedest võetud palade näol, mis minu arvates tegi õigemaks ja selgemaks pildi Jannsenist kui ajakirjanikust. Sealt tulid välja tema seisukohad ja tema suhtumised, tema humanism ja vaated ja selleaegseid kitsaid tsensuuriväravaid arvestades ka need nükked, mida ta andis ülespoole, kohtunikele ja mõisnikele ja rikastele. Need olid ju suures osas varem tundmatud ametliku Jannsenit halvustava seisukoha tõttu, mis kirjandusõpetuses valitses.

Kas nende nelja kogumiku juurest viib tee ka kahe teie väga toreda raamatuni, need on siis "Üks kaunis jutu- ja õpetuse raamat" ja Heinrich Dawid Rosenstrauchi varjunime all ilmunud "Kolm tahedat lugemist"?

Asi on niiviisi, et eesti kõige varasem ajakirjandus ei ole väga eraldiseisev üldisest rahvalikust lugemisvarast. Sinna kuulusid rahvaraamatud, kalendrid, esimesed ajalehed. Ja kuna minu koolivend Saaremaalt Aarne Vinkel oli tegelnud eesti rahvaraamatuga, siis ma vaatasin ka seda ja loomulikult lugesin suure huviga. Tema oli ka kalendriperioodika läbi töötanud. Siis ma lugesin rahvaraamatuid ühe hea jao läbi ja leidsin, et need on tohutult huvitavad. Peale selle, et Saaremaa mehed Willmann ja Luce kirjutasid kunagi raamatuid, kus oli väga palju huvitavat Saaremaa keelt sees.

"Kes naljast aru ei saa, on ikka veidi metsa poole küll," ütleb professor Peegel. Foto: Malev Toom

Muide, meil oli kodus üks raamat, mis karjapoisil oli karjas kaasas olnud, Willmanni "Jutud ja mõistatused", ja lehm oli sellest karjamaal poole ära söönud. Aga pool oli järel ja seda ma lugesin veel enne, kui ma algkooli läksin. Kuigi see oli vanas kirjaviisis, tohutu raske oli lugeda, aga mõned palad on mul siiamaani meelde jäänud.

Siis ma lugesin veel Kreutzwaldi "Maailm ja mõnda", mille vist vanaema oli saanud mõisapreilide käest, kellele ta õmblemas käis. Mitu pala on sealt praegugi meeles ja pildid on meeles, noh, lapsele jäävad niisugused asjad hästi meelde.

Ainult ühe sõnaga nägin ma suurt vaeva. Kreutzwaldil on uus ja vana kirjaviis segamini, see sõna oli "nisamoti". Saaremaal "niisamuti" ei öelda, öeldakse "sedasamamoodi". Ja mina mõtlesin, mis sõna see "nisamoti" küll on, tohutu mõistatus oli. Noh, siis ma lugesin kõik uuesti üle, kui ma neid huumorivihikuid koostasin. Eks sellest midagi külge jäi.

Ja siis mäletan ma ühte suvist pühapäeva, see oli tõesti nisuke taluidüll, mesilased sumisesid — meil olid mesilased ka, isegi meeait oli olemas, kus sai vurritada ja kõik oli tipp-topp ja vanaema istus siis kuskil aia peal, luges "Jenoveevat" ja nuttis. Mul on see meelde jäänud, kuidas kirjandus võib ikka inimest mõjutada. Ta nuttis täiesti siiralt.

Nii et me võime naerda omaaegse sentimentaalse rahvakirjanduse üle, aga naeruväärt ei ole see siiski mitte. See on ikka midagi muud. Hää küll, me oleme sellest üle, me teeme siin vägivalda ja seksi ja ei tea mida, aga asi ei ole niisama lihtne. Inimene ei ole nii lihtne.

Kas te "Väekargajate" filmi olete näinud?

Olen küll, aga mul on raske sellest midagi arvata. Üks näeb seda asja ühtepidi, teine jälle teistpidi. Kui nüüd midagi öelda,siis minul oli see natuke nagu puht perekonnalooga seotud. Nagu Aino Kallas on öelnud, et nii nagu ta jala Saaremaale maha pani, nii ta tundis, et teda ümbritsevad legendid.

Meie perekonnatraditsioonis ongi niisugune lugu, et katkust oli üks naine järele jäänud ja siis oli tulnud üks rootsi soldat, ta võis olla muidugi ka maamees Rootsi väeteenistuses. Ja sealt jätkus meie suguvõsa, mille see naine päästis. Minu meelest oleks olnud väga kena, kui see naine filmis ka oleks kasvanud sümboliks, see idee on novellis sees. Aga see on nii, nagu kellegi nägemus on.

Kas "Teede ja ristteede" teisteski lugudes on tarvitatud teie suguvõsa pärimusi?

On küll. Ma mõtlesin kõigepealt, et kirjutaks õige romaani, niisuguse traditsioonilise, klassikalises stiilis ja puha — aga ma ei saa pikki asju kirjutada. Lihtsalt ei ole nii suur kirjamees. No ja siis tulid need jupid. Muidugi on nende taga suguvõsa pärimused, pere ja meie sünnikodu, nendes on sees suur osa tõtt.

VÕÕRAS ÕUNAAED JA OMA KOER

See annab neile just sellise omapärase sügavuse. Kui palju põlvi teie sugupuu teada on?

Isa tuli Muhust koduväiks, aga selles vanas talus, mille nimi on taluna märgitud XVI sajandi esimesel veerandil, oli ema kaheksas põlv, mina olen üheksas. Meie peremärk on ka rooma number üks, nii et see oli selle mõisa all esimene talu. Seal on legendaarseid kujusid, kas või minu ema poolt vanaema, kellest ma väga lugu pidasin. Õnneks suri ta enne ära, kui küüditamine peale tuli.

Mul on meeles, kui ma hakkasin koolis käima, siis me tegime tee otsemaks läbi ühe külamehe õunaaia. Ja vanaema küsis kodus, et kust kaudu sa kooli lähed. Mina siis seletasin, et sealt ja sealt, ja siis ta ütles mulle niimoodi: "Tead sa, minu ema lausus sedasi, et kui sa võõrast aiast läbi lähed ja sealt ka üheainsa õuna võtad, siis sa oled varas." Väga pedagoogiliselt, nii mööda-minnes, ei noominud ega õpetanud, lihtsalt ütles korra ja sellest aitas.

Meil oli üks väga kena koer, see jäi vanaks ja suri ära. Kui ema Siberist tagasi tuli, küsis ta ükskord muu jutu seas, et kas sa tead, kuhu see koer on maetud. Ma ütlesin, et jah, tean küll. Ema ütles siis, et tead, sa istuta ta hauale mälestuseks üks puu.

Ja ma hakkasin pärast nägema, et inimene, kellelt võeti kõik ära ära — pere, elamine, kodu — kõik, kõik võeti ära, see tuli Siberist tagasi sinna, kus ta varemgi elas, ja esimene asi, mis tal meeles oli — koer.

Külas olid ju kõik teada, kes kaebasid ja kes ära viisid, oleks ta nendest ühegi sõnaga rääkinud või küsinud või mananud või ära neednud! Ta ei tuletanud neid üldse meelde. Ma tegin säält järelduse, et niisugused inimesed on palju halvemad kui koer, neid ei kõlba isegi meenutada mitte.

Aga kust tuli idee "Ma langesin esimesel sõjasuvel" jaoks? Seal on ju kasutatud huvitavat võtet — langenud sõjamees jälgib hilisemaid sündmusi ja saatusi.

Ma tõesti ei tea. Võib-olla ma tahtsin ka romaani kirjutada.

Aga see ongi ju romaan!

Ei ole see mingi romaan, see on "üksijupa", nagu saarlased ütlevad. Tegelikult see asi tuli ka niimoodi, et ma ei olnud võimeline paremat tegema. Ma tegin neid juppe ikka tükk aega. Ma ei teagi, kui kaua ma seda kirjutasin. Võib-olla, kui ta oleks terviklikum olnud, oleks ta tollal rohkem ära väänatud. Siin ta läks läbi seetõttu, et mu sõber "Postimehe" ja "Edasi" aastatest Rajasaar, ise ka sõjas olnud mees, oli "Sirbis", ma andsin käsikirja tema kätte ja ütlesin, et vaata nüüd, et kui "Sirbis" läheb läbi, on hea. Kui ei lähe, siis ei lähe, mõni asi. Tinn oli tookord toimetaja, tema ei olnud ka vastu ja nii ta läks. Olga Samma tõlkis vene keelde, aga Moskvas ütles tsensor ikkagi, et see ei kõlba kuhugi. Lõpuks siis andis "Eesti Raamat" selle ka vene keeles välja. Soome keelde tõlkis selle loo Kaisu Lahikainen, aga Jouko Vanhanen kirjutas järelsõna ja seal olid küüditamised ja muud asjad kõik sees. Sellest tuli küll natuke pahandust.

Te olete olnud nii pikka aega ülikooliga seotud, viibinud akadeemilises õhkkonas. Mis on seal teid kõige rohkem mõjutanud?

Ju ikka need inimesed, kellelt kas või alateadlikult oled midagi õppinud, kellest oled lugu pidanud ja selle järele oma väärtushinnanguid seadnud. Niisuguseid säravaid talente nagu Ariste või Nurmekund on meil kindlasti sajandis üksainuke. Aga ega ülikool ainus vaimne keskus olnud, oli ju veel ülikooli raamatukogu ja kirjandusmuuseum, kus sai inimestega kokku. Uku Masing, Mart Lepik, Herbert Tampere. Noh, omaenda õpetajad siin, Gerda Laugaste, hiilgav emakeele õpetaja, hiilgav pedagoog, siis latinist Lalla Gross, omaaegne rektor Alfred Koort, Villem Alttoa, Richard Kleis. Akadeemik Veski. Oh, neid inimesi võiks veel tosina jao üles lugeda. Mis mulle näiteks Kleisi juures eriti meeldis, oli see, et ta sai naljast aru. Isegi Klement sai aru naljast, mis oli tema juures sümpaatne joon.

KES NALJA EI MÕISTA, ON METSA POOLE

Milline osa on inimese elus huumorimeelel?

Minu arvates väga suur osa. On õige mitu huumorist kirjutanud autorit, kes on väitnud, et see inimene, kellel puudub naljast arusaamine, on nagu alaarenenud või... Igatahes on sellel väga palju puudu. Mina arvan, et nendel autoritel on õigus. See inimene, kes ise ei oska nalja teha, aga sellest aru saab, on täiesti normaalne, sest kõik tõepoolest ei ole naljategijad. Aga kui aru ka ei saa, siis on täiesti metsa poole, see on õige jutt.

Parim nali teie elus?

See oli ükskord Saaremaal. Meist neljast vennast oli veel kaks järel, mina ja minust üks aste vanem vend, istusime siis laua ääres, jõime õlut ja ajasime juttu. Minu abikaasa Helgi oli ka seal. Ja siis pöördus vend minu abikaasa poole ja ütles: "Tead sa, tead sa, ma olen sinu pärast nii palju nutnud!"

Nojah, muidugi, kui sa naisele niisugust juttu räägid, läheb see ju kohevile, et mispärast ja mismoodi. Ja minu vend ütles siis nõnda: "Tead sa, ma olen nii palju nutnud su pärast, et kuidas sa ikka endale nii lolli mehe said!"

Minu meelest on see kõige parem nali, mis üldse olla saab. Vaat niimoodi!

AIVO LÕHMUS

Teist aastat Rein Kruusi mälestuseks

14. mail kogunes valdavalt noorepoolne kirjandushuviliste seltskond Eesti Keele Instituudi saali, et kuulata ettekandeid konverentsil, mida juba teist aastat järjest korraldatakse varalahkunud Rein Kruusi (1957—1992) mälestuseks. Või et ettekandeid pidada.

Esimese etteaste tegi **Trivimi Velliste** teemal **"Rein Kruus muinsuskaitse- ja raamatuklubi "Tõru" järjepidevuse kandjana".** Akadeemilisust vältiv ettekanne andis lühiülevaate 1974.a. detsembris asutatud üsna suletud moega inglise tüüpi "kaminaklubi" tegevusest. Koos käidi toonases alpinismiklubis, eesmärgiks "oleviku mõistmine, lätete otsimine ja suutlikkuse piires tuleviku sepistamine". Velliste kutsus üles kirjutama mälestusi Rein Kruusist peagi trükki mineva klubi meenutusköite tarvis. Praegu veel jõuaks.

Irina Belobrovtseva ettekande teemaks oli kuulutatud **"Eestimaa 1960. aastate vene kirjanike teostes"**, kuid ta laiendas ajas haaret nii ette- kui ka tahapoole. Nõukogude Liidu tekkimisega kadus eesti temaatika vene kirjandusest peaaegu sootuks ja pikaks ajaks. Üksikud välgatused ilmuvad emblemaatilisel kujul (näit. Bulgakovil: "Tallinna kilud"). Pärast okupatsiooni olukord muutub, kuid Eestit ei nähta eripärasena, isegi mitte provintsina, siin oleks kõik justnagu samamoodi kui kõikjal NSVL-is. Vene kirjanikud ei näe Eestit, vaid kõnelevad Eestiga seoses endale südamelähedasest. Kuuekümnendatel tuleb vene kirjandusse uus põlvkond ja olukord muutub tuntavalt. Tallinnas nähakse vanade traditsioonide säilitajat, omamoodi unistuste- või muinasjutulinna. Üldine suhe on romantiline ja toetub mingile vaimsele šabloonile, siia tuleku motiivid jäävad tihti mõistatuslikuks või on ajendatud soovist kiskuda end lahti ahistavast pereseosest ja alustada iseseisvat elu. Siiski muutub tähelepandavaks mere kujund, mis on seotud vabaduse mõiste ja ihalusega. Tullakse vabaduse õhku hingama, eemale kõikekuulvast kõrvast ja kõikenägevast silmast. Seitsmekümnendatel süveneb käsitlus Eestist kui provintsist, kuhu tullakse otsekui pagendusse, sest muud ei jää enam üle. Eestlane muutub vene kirjaniku silmis eriliseks, siin tuntakse end üha enam võõrana (Brodsky). Eesti on omapärane provints, kus elatakse oma elu (Dovlatov). Erilises situatsioonis oli 1974.a. Pärnusse asunud David Samoilov, kes elas sealtpeale kahekordses pagenduses: nii NVSL-i mõistes kui ka ENSV piires.

Liina Lukas rääkis **"Ühest südame-eestlasest kirjamehest ja tema unustatud isamaalistest tegudest".** Ta sedastas, et lisaks baltisakslastele on eesti ainest ja problemaatikat saksa keeleruumi kandnud ka kaks põlissakslast: Paul Fleming ja Ezard Scharper, mõlemad muide naiste kaudu Eestiga seotud. Ettekanne keskendus neist viimati nimetatuile, ja et sama ainest on ettekandja ise käsitlenud juba "Akadeemia" k.a. märtsinumbris, siis ei ole mõtet siinkohal seda teemat avada.

Triin Kaalep, Andres Heinapuu, Toomas Haug konverentsi kohvipausil.
Foto: Kalju Suur

Viljar Ansko "Represseeritud luule" käsitles represseeritute subkultuuri üht tahku. Ettekande teesid väitsid, et emotsionaalne pilt neist oludest on kultuuriline väärtus; represseeriti loomevõimelisem osa rahvast; see luule on küll võrsunud julmadest oludest, ent hõlmab siiski kogu esteetiliste kategooriate peenendunud skaalat. Otse laagris kirjutatud luulet on väga vähe, enamik loomingust pärineb vabakäiguvangiajast või asumiselt. Kindlasti tuleb siia ritta liita ka kodumaale naasnute kohanematuseluule ja metsavendade looming. Tõeliseks probleemiks on säärase loomingu autorsuse küsimus, sest see levis suuliselt ja ümberkirjutuste teel, pealegi on need inimesed nüüdseks kõrges eas või surnud. Siiani on "Memento" suutnud välja anda kolm mahukat kõvakaanelist luulekogu: I. Onton "Ebakõlad", V. Sõelsepp "Narilaulud", L. Ülaste "Lind tormis". Kord kuus ilmuv ajaleht "Memento" on aga tutvustanud 47 autorit. Ansko lõpetas ettekande kurtmisega, et kultuurikeskustest eemal elavad andekad inimesed on ülekohtuselt tõrjutud, neisse suhtutakse eelarvamusega. Nii see siiski ei ole, sest paljud auväärsed kirjanikud elavad provintsis, ja teisalt on keskuste tõmme ning virgutav roll ülemaailmne nähtus.

Arne Merilai jäi tulemata ning **"Oidipuse kompleks ja üleloomulik kõneakt Matteuse evangeeliumis"** olemata.

Küll aga kutsuti kõnetooli esimene üllatusesineja **Jüri Hain**, kes tõdes, et kuigi eesti kunstil ja kirjandusel on olnud mõnevõrra ühine saatus, probleemid ja tegijadki, on seda ühisosa just kunsti vaatenurgast vähe käsitletud. Ettekanne, mille Hain pealkirjastas kui **"Kõlblus ja kõlbavus"**, keskendus kahele näitele, kuidas kõlblusekujutelmad ähvardavad kunsti kõlbmatuks kuulutada. Esimene prahmakas käis 1908.a. pärast "Vanemuise" uue hoone valmimist ning oli suunatud A. Weitzenbergi klassikalises katmatuses skulptuurigrupi "Koit ja Hämarik" vastu. (1909.a. sekundeeris kirjandus Randvere "Ruthiga".) Juba siis astus areenile R. Kangro-Pool, kes jäigi läbi aastakümnete üheks innukamaks kunsti autonoomia kaitsjaks väikekodanliku moraalidrilli eest, olgu tegu siis "Siuruga" või A. Vabbega. Viimase siivutut Pariisi prostituuti kujutav akvarell "Daam boaga" võeti "Pallase" aastanäituselt küll ostude nimekirja, ent jäi haridusministeeriumil ostmata, ettekäändeks ebakõlblus. Ka tollased rünnakud (G.-E. Luiga, A. Vaga) tõid ilmsiks pelutava tõsiasja: mis kõlbab kunstitsentrumeis, võib meil väga kergesti osutuda ebakõlblaks, kõlbmatuks. Muide, akvarell on jäljetult kadunud, säilinud on vaid tilluke ajakirjarepro.

Pärast kohvipausi jätkas **Hasso Krull** teemal **"Marginaalne Juhan Liiv".** Lihtsustatult öeldes on Liiv väljaspool oma klassikustaatust marginaalseim eesti kirjanik, "Noor-Eesti" lihtsalt kuulutas marginaalsuse klassikaks ja Tuglas viis selle vaatenurga täiuseni. Ent Liiv ise tunnistas oma marginaalsust, algul nii sotsiaalses kui loomingulises, hiljem ainult sotsiaalses plaanis. Veelgi enam, marginaalsus muutus Liivile olemise viisiks, millest ta kinni hoidis. Isegi Tuglas kinnitab varasemates kirjutistes, et Liiv kirjutas vaid iseendale. See ongi tõsi: Liiv huvitus oma loomingu saatusest, koguni sekkus publitseerimisse, kuid klassikuks ei tahtnud ta mitte. Kaasajal muutub marginaalne Liiv üha olulisemaks, ettekujutus Liivi teostest on enamasti väga lünklik, teda võetakse vastu peaaegu ajaloovabalt, tihti asendab tegeliku lugemise kogemust mnemooniline suhe, võidakse distantseeruda ka eluloost. Liivi retseptsiooni tulevik kasvab välja tema marginaalsusest, seal on varjul seni vähe hoomatud jõud, ehk nagu Liiv ise on öelnud: "Mind ärge austage...".

Anne Allpere "Bunyan perifeerias ja tsentris" vahendas tõlkija kogemusest sündinud mõtisklusi eelkõige "Ristiinimese teekonna" tõlkeloost Eestis (pietistlik taust, eesti soost võrsunud tõlkijad, suur hulk oma tarbeks tehtud nn. amatöörtõlkeid, ammendava teadmise puudumine kõigist redaktsioonidest). Tõlkijal oli süvenenud mulje, et senised tõlked ei ole olnud piisavalt tähelepanelikud autori tahte suhtes, seda ka keele tasandil, mis Bunyanil on vägagi mahlakas ja otseütlev. Irriteerivalt mõjusid ka paralleelid K. Ristikivi "Hingede ööga".

Kristiina Ross peatus oma ettekandes **"New Yorgi suurhertsogi päritolust"** viimase diasporaa luuletaja Gabriel Preili (1911-1993) seotusel Baltikumiga. 1922. aastast USA-s elanud ja heeberea keeles luuletanud mees sündis nimelt Dorpatis ja elas Leedus, aga tema suguvõsa juured lähtuvad Lätist. Kuigi sünnikoht tähendas Preilile ilmselt pelka juhust, leidub ta luules vihjeid eestilegi. Nagu Rossi tõlke järgi võis otsustada, on need mõneti kentsakad viited.

Andres Heinapuu rääkis **"Soome-ugri kultuuride perifeersusest".** Suurtele paberilehtedele ringe ja ringidest karumõmme sehkendades arutles Heinapuu selle üle, miks meie sugulasrahvad iga hinna eest uut "vanemat venda" otsivad. Ta selgitas probleemi Eesti näitel: baltisaksa rüpes hingitsenud eesti kultuur otsis tegelikult niisamuti (näit. Koidula soomeihalus), aga sai (õnneks) venestamise surve. Kahe tugeva mõjuvälja vahel tekkis eestlastel soodus võimalus koonduda iseseisvaks keskmeks, millel oli võime juba iseseisvalt suhtestuda sisuliselt piiramatu hulga kultuuridega. Kes aitaks meie sugulasrahvad Venemaa rüpes selle asja ära lahendada? Heinapuu küsib, vastake.

Margus Kasterpalu "Kuidas Gailit 1921. aastal Peterburis enamlasi kukutamas käis" oli tegelikult mõeldud süžeevisandina romaanikirjanikele. Poliitilis-seikluslikku liini hoiaksid ülal Gailit ja esseeride liider Viktor Tšernov ühes oma abikaasa Ida Sõrmusega; sentimentaalset liini veaksid Gailit, Ella Ilbak ja võrratu Karl Krahe (muide, üks Rein Kruusi huviobjekte); mitte vähe tähtis pole koomiline element. Pärast seda, kui Gailiti revolutsiooniline missioon Piiteris läbi kukub, suundub ta sõidupiletite tarvis raha laenates Tšernovi, aga eriti Ilbaku jälgedes välismaale, kus äkki rahameheks muutub, et hiljem, kui "Ameerika onude ja Piiteri papade" heldus lõpeb, ometi jälle puruvaese mehena kodumaale naaseb, et vana sõbra R. Kangro-Pooli abielu purustada, tema naisega abielluda ja sõber korterist välja tõsta. Märt Väljataga, kes ilmselt pani pahaks esineja kerglast tooni, hakkas Kasterpalut pinnima. Kasterpalu ilme muutus ajapikku ühe muhedamaks ja — välja vedas!

Teise üllatusesinejana astus üles **Mihhail Lotman**, kelle käsitlus kandis pealkirja **"Elevandist kärbes. Veel kord F. Godunov-Tšerdõntsevist".** Sellist luuletajat pole kunagi olnud, aga ometi on ta olemas kui V. Nabokovi romaani "Darj" tegelane. Hiljuti anti välja olematu luuletaja täiesti olemasolev kogumik ja pealegi halval tasemel, seepärast selgitas Lotman meilegi mõningaid asju. Ta osutas kahele äärmusele luules: ühelt poolt vohav askeetlik, piinlikult rehitsetud luule. Automaatne kirjutamine väljendab ainult elu labasust ja on põhimõtteliselt ebaeetiline.

Ometi on need võtted kirjanduses kasutatavad ja vajalikud ning siin on karidest ülepääsemisel oluline tegur mäng. Avades Nabakovi näitel selle mängu saladusi, visandas Lotman Puškini stroofi arenguloo ja seikles vene kirjanduse ajaloo anekdoodirägastikus. Mingi imelik kadeduseiva sugenes hinge, aga ennekõike oli see üksjagu nauditav.

KALJU ARSIN

Solveig von Schoultzist ja soomerootsi kirjanike aktiivsusest

Solveig von Schoultz

Kui minuni jõudis teade, et Soome Instituudis toimub 10.mail kell 15 kohtumine soomerootsi kirjanduse *grand old lady* Solveig von Schoultziga, hakkasin omaette mõtisklema: miks mulle tundub, et viimase poolteise aasta jooksul — niikaua olen kultuurilehes töötanud — on Eestit külastanud rohkem soomerootsi kui soome kirjanikke? Mälu järgi: soomlastest meenuvad kirjanikud Annika Idström ja Leena Krohn (kellel just nagu följetonistliku hoiaku toetuseks on rootsipärased perekonnanimed!), rootsi keeles kirjutajatest aga Märta Tikkanen, Jörn Donner, Bo Carpelan ja nüüd siis Solveig von Schoultz.

Nojah, soomerootsi esindus mõjub säravamana. Seevastu mis puutub kirjandusteadlastesse ja kriitikutesse, siis siin on ülekaal soomlaste poolel. Ja nemad tunnistavad avameelselt, et soomerootsi kirjandus on pikka aega olnud soome kirjanduslugudes tõrjutu rollis, olukord on normaliseerunud alles üsna hiljuti. (Kas ikka päriselt ja igaveseks, sest meenub Bo Carpelani torkivalt irooniline küsimus Kai Laitisele: "Kas sa pärast seda ähvarduskirju ka said, et Finlandia*-auhinna mulle määrasid?" — "Oh, kes selle tühipalja saja tuhande pärast ikka lamenti lööb, oleks veel kakssada tuhat..." umbes nõnda pareeris muhedalt muigav Laitinen; teisalt on sama auhinna saanute hulgas silmatorkavalt palju soomerootslasi.)*

Et mitte liiga ülekohtusena näida: mullu suvel pidas Soome Kirjanike Liidu juhatus väljasõiduistungit Tallinnas ja võib-olla oli siis siin rohkem soome kirjanikke ühe ruutmeetri kohta kui ealeski varem. Aga hulk enesekeskseid inimesi ei sära, nad pigem kustutavad vastastikku üksteise mõjuvälja. Ehk siis teisiti: soomerootslased tulevad Eestisse särama, soomlastel puudub selle vastu suurem huvi.

Miks aga mõjub soomerootslaste aktiivsus iseenesestmõistetavana? Minu jaoks tekkis ses suhtes esimene aimdus skandaali piirimail teravusi pilduvast Jörn Donneri esinemisest: olgu soomerootslased nii lojaalsed kodanikud kui tahes, nad on siiski maailmakodanikud. Nende kodusidemed ulatuvad üle Viiburi Peterburi, nende kodumälu hõlmab Baltikumi, praegused piirid on ses mõttes vägagi hiline nähtus. Nende osaks oli olla ühiskonnas aadel ja eliit, nende kogemusse kuulub elu suletud ringkonnas, millele järgnes vähemuse mitte just peibutavana tunduv staatus. Ja samas ütleb Carpelan: vähemuse roll on minule nagu jumala kingitus! Mine võta kinni, tänapäeva maailmas toimub miski, mis sellised kultuurikillukesed tähtsaks muudab ja teisipidi neid endid virgutab.

Möödunud laupäeval juhtusime Hasso Krulliga vestlema ja meie jutt kaldus miskipärast soomerootsi kultuurile. Krull arvas, et soomlased peaksid õnnelikud olema, et neil midagi seesugust on. Mulle meenus Seppo Heikinheimo (kah soomerootsi sugu) taotlus, et rootsi keelelt võetaks Soomes riigikeele staatus ja omistataks see inglise keelele. Selline hävitustöö oleks jube küll, vangutas Krull pead. Nad niikuinii väänavat seal kõik inglise keelt, vähemalt nooremad. Rääkisin ka oma tähelepanekust, et soomerootsi kultuur on kuidagi eriti aktiivne, et näiteks Solveig von Schoultz... "Kas ta tõesti oli siin? Kahju, oleks teadnud... Ta meeldib mulle," läks Krull elevile. — "Oled sa siis teda lugenud?" oli minu kord imestada. — "Jah, tema metafüüsiline käituslaad on väga huvitav." Nii põgusalt siis ühe juhtiva eesti kriitiku arvamusest.

10. mail oli Soome Instituudi saal rahvast täis. Kohal viibis suursaadik J. Kaurinkoski, Solveig von Schoultzi saatis tema abikaasa, helilooja Erich Bergman. Kirjaniku proosat A. Saluääre tõlkes esitas Ülle Kaljuste, kanti ette ka soomekeelset luulet. Kirjanikku tutvustava ettekandega esines Ly Seppel.

Soome arvustajad peavad S. von. Schoultzi üksmeelselt täpseks ja peenetundeliseks naiste ja laste kujutajaks. Paljud novellid on kirjutatud naise või tüdruku seisukohalt. Tähtsal kohal on meeski kui naise peegel — mõnikord unenäosarnases eemalolekus, teinekord häirivalt lähedal, elukaaslasena, kes jälgib naise hingeelu.

S. von Schoultz: "Naiste kogemusest on õige suur osa veel sõnastamata." Vabaduse mõte tuleb naistele tema novellides alles vanas eas pähe. Ja ka siis on vabadus pigem selle teadvustamine, et nad ei ole täiel määral täitnud seda ruumi, mis nende käsutuses on olnud, mitte mõte "piiritust vabadusest". Naise elujõulisus on püsiv, naine säilitab oma muutumisvõime ka kõrges eas. Naise alatine probleem on, et mees teda petab — mitte niivõrd erootilises mõttes kui elus eneses, sellega, et kokku kukub võib sureb (tsit. Pertti Lassila).

Naise kasvamine ei nõua ilmtingimata vabadust. Vabadus tuleb kasvamisest. Või on see nii, et tema novellide maailmas on inimese kasvamine ja vabadus üks ja seesama asi? Von Schoultzi naised venivad, võtavad vastu, sulgevad endasse lapsest peale ja vanaduspäevadeni välja. See on eriline võime kasvada sedamööda, milline on kuju, mille naine peab võtma. Seejuures pole lapsepõlv mingi õnnelik turvapaik, vaid ahistuste ja murede pärusmaa, täiskasvanute maailm on ehk veidi rõõmsamgi. Mis puutub vanadusse, siis ei tee elukogemus inimest alati targemaks. On raske vahet teha, mis sünnib tõepoolest ja mis ainuüksi omaenese meeles.

Kirjaniku põhiteemad näikse niisiis olevat naise kasvamine ja vabadus, mis võivad samahästi olla ühe tervikliku elutunnetuse eri aspektid. Ent kuidas avaldub see tegelaste tasandil? Tema novellides tuleb tihti ette sähvatuslikke tõetunnetuse hetki. Emb-kumb, aga enamasti naine näeb äkki vaistu jõul ära tõe või tõelise olukorra. See, kes on näinud, leiab end tihti seejärel üllatuslikult uuenemas. Nägemine ei tulene mitte situatsiooni erakordsusest, vaid kaemuslikust inspiratsioonist.

S. von Schoultzi luulest räägiti sootuks vähe. Mõned pidepunktid andis ta ise: "Kui novellid sünnivad pärast mõtisklusi inimestevaheliste suhete üle, siis poeesia on minu jaoks pingeliste eluperioodide väljundiks. Väljendusvahend on alati selge." Novellide ja luule kõrval on kirjanik väga tähtsaks pidanud kuuldemängude kirjutamist.

U. Lassander: "Milline periood on praegu?"

S. von Schoultz: "Loominguline paus."

V. Tormis: "Teie abikaasa Erik Bergmani viimane teos, ooper "Laulev puu" tekitas minus tunde, et see on loodud mälestusmärgina pikale ühisele eluteele. Kahtlemata on see üks romantilisemaid armastusteemalisi oopereid, mida tean, ja ma olen kindel, et see on pühendatud Solveig von Schoultzile."

PEETER KÜNSTLER

P.S. S. von Schoultzi loomingust on seni eesti keeles avaldatud üks novell "Loomingu Raamatukogus" 1976.a. Ü.Aaloe tõlkes ja väike valik luulet V. Beekmani tõlkes "Loomingus", samas on peagi oodata kaht novelli Anu Saluääre tõlkes, millest ühte, pealkirjaga "Hommikukohv", Ü. Kaljuste ettekandes koosviibimisel nauditi.

"Loomingu Raamatukogu" aasta 1993

(Algus eelmises "Kultuurilehes")

Viimasel ajal on LR-is hakanud tavaks saama, et igal aastal tutvustatakse ühte teost juudi (s.t. jidiši- või heebreakeelset algupära) originaalkirjandusest ning teine kaantevahe on pärit ühelt Vahemere idaosa maalt. Seni on esitletud kreeka ja nüüd ka albaania kirjandust, ent ma ei piiraks seda valikut sugugi nendega, sest pole ju teada, kas sel või järgmisel aastal ei saa me tutvuda mõne tekstinäitega türgi, küprose, malta, egiptuse vmt. kirjandusest. Iisraeli kirjandusest on seekord **Amos Ozi** tõlge, kaks lugu pealkirja all **"Kurja nõu mägi"** (nr. 25/26, tlk. K. Kasemaa). Lugedes tekkis mulje, et Ozi saab paljuski võrrelda Jaan Krossiga, eriti kui võtta ette tema kogu "Silmade avamise tund". Mõlemad kirjutavad keeruliste aegade lihtsast tegelikkusest ja tavalistest inimestest, kel on küll olemas oma rahvuslikud ideaalid, kuid kes siiski ei tiku iga hinna eest sõtta, kelle ülim soov on rasked ajad võimalikult väheste isiklike kahjudega üle elada ning sealjuures oma ideaalidestki mitte taganeda. Ka novellide ülesehitus, ent samuti ajastut iseloomustavate olustikudetailide täpne kujutamine on mõlemale üsna ühine. Ja eks ole (reservatsioonidega muidugi) võrreldav ka taust: oma riigiga seotud paleused, ümbruse võõristus ning vastuseis. **Ismail Kadare "Loorikaravan"** (nr. 9/10, tlk. saksa k. S. Rutiku ja K. Kasemaa) on tähtis eelkõige seepärast, et on esimene albaania kirjanduse eestindus üldse. Mõlemad jutud on huvitavad sissevaated tolle Euroopa islamiriigi ellu ja ajalukku. Paraku, üldise konteksti puudumine, ja see kimbutab vist enamikku lugejaid, taandab Kadare valimiku möödapääsmatult mingiks uudseks eksootikakogemuseks. See on paratamatus, ent paratamatus, millest saab üle ainult järgnevate kogemustega.

Tänu küllalt agarale tõlkimisele oleme kirjandusega maailma teisest otsast — Lõuna-Ameerikast — hoopis paremini tuttavad. Argentinlase **Manuel Puigi "Mingitud musikesed"** (nr. 29—32, tlk. M. Mõttus) on kollaaž ja euroopa modernismi mitme võtte edasiarendus. Samal ajal on see retroromaan: autor püüab taastada ja mõtestada oma lapsepõlveaegset maailma, selle ühiskonda ja inimesi. Erisugused kujutamisviisid vahendavad eri elulõike isemoodi, tervikpilt sündinust, tegelikult mitte millegagi üllatavast tundeloost ja selle kõrval toimunud eksistentsialistlikult mõtetust roimast kujuneb korrapäratult, kuid saab lõppkokkuvõttes mitmekülgseks tervikuks. Inimsaatused, mis aja möödudes täiesti tühiseks muutuksid, ülejäänutega kokku ühetaoliseks massiks sulaksid, saavad tähendusrikkaks, muutuvad märkideks, mille tagant kumavad inimolu igavesti kättesaamatud tähendused. Tõsi, laias laastus võttes pole selles mehhanismis midagi uut, nii on tehtud palju kordi varemgi, teisel viisil. Aga just teose omapära on see, mis ta vaieldamatult suure kirjanduse hulka tõstab.

Tšiillase **José Donoso "Chattanooga choochoo"** (nr. 24, tlk. R.Lias) esindab hoopis teisetüübilist kirjandust. Ma vist ei utreeri väga, kui ütlen, et see põhineb stiilil. Kohe meenub F. Scott Fitzgerald, nn. džässiajastu tuntuim kujutaja. Mainitud asjastu on ka Donoso teose tagaplaaniks, ent džässiga on sel novellil veel teisigi seoseid, pareminija raskemini hoomatavaid, alates pealkirjast, mis on ju juhtstroof ühest džässiklassikasse kuuluvast palast. Üldiselt mulle isiklikult ei istu jutud, milles reaalelu kujutades äkki irdutakse tegelikkusest. Donoso juures aga vastumeelsus hajus, nii oluliselt konkreetsest sisust määravamad on selles jutus stiil ja laad. Samasugust iseeneslikku mööndust mäletan tekkinuvat ka paari Scott Fitzgeraldi "ulmelise" loo puhul ("Hotell "Ritzi" suurune teemant"). Ning sarnasel kombel võib mõne tüütu helitöö džässitöötlus üllatavalt värske tunduda.

Meie lähemate naabrite juurde tulles tahaks kõigepealt alustada lätlase **Elza Stērste** novellikogust **"Armastusjutt ja teisi jutte"** (nr. 5/6, tlk. I. Saks). Me kipume oma naabreid sageli alahindama, mis meie enam-vähem võrreldavates oludes oleme teinud. Eesti lugeja võib ennast samastada läti lugejaga peaaegu igas suhtes (leedu ja soome omaga juba vähem). Seetõttu mõjub ka E. Sterste nagu päris oma kirjanik ja tema novellide võlu avaldab fastsineerivat muljet just osutatud kontekstis.

Boriss Falkovi "Kolgas" (nr. 40, tlk.I. Ojamaa) on lugu, milles on ühitatud sotsialismi olme ja kafkalikku tüüpi ühiskondlik absurd. Olgugi et võib täheldada vastavasuunalist taotlust, pole autor suutnud luua uut kirjanduslikku tähendamissõna. Mõistukõnel, mida raamatus kahtlemata on, jääb puudu nii toetuspinnast kui ka selgusest. Aga originaalne nägemisnurk on igal juhul tervitatav.

Per Agne Erkeliuse "Päevapiltnik" (nr. 48—50, tlk. A. Saluäär) on teine käsiteldava LR-i aastakäigu retrohõnguline teos. Siin ajab autor jälgi oma sünnieelses ajas, sajandi esimesel ja teisel kümnendil. Nagu ikka niisugusel puhul, pööratakse palju tähelepanu detailidele. Mõningaid paralleele tekib Eyvind Johnsoni teosega "Oli aasta 1914" (LR, 1978), kuid süvenemises jääb Erkelius Nobeli laureaadile alla.

Isak Dineseni ehk Karen Blixeni **"Aafrika äärel"** (nr. 37—39, tlk. R. Jesmin) hõlmab samanimelisest teosest tegelikult ainult kahte jagu. Tõlkes avaldatu põhjal liigitaksin selle teose, hoolimata plastilistest kirjeldustest ja emotsionaalsest lähenemisest, *nonfiction*'i poolele. Usun, et tervikuna passiks ta hästi "Maailm ja mõnda" sarja kõrvuti Hemingway "Aafrika haljaste küngastega". Publitsistika alla arvan ka **Erno Paasilinna "Lugemist kõigile"** (nr. 44/45, tlk. A.Paikre), ehkki seal esineb ka süžeega lugusid ja laaste. Enamasti on aga tegemist avameelsete ajalehemõtisklustega. Selliseid on ju meilgi kirjutatud, ehkki praegune rahutu aeg ei soosi säärast žanri. Puhas publitsistika on **Bernd Nielsen-Stokkeby "Mälestusi Eestimaalt"** (nr. 51/52, tlk. U. Põks), mis peaks avaldatud katkete põhjal "Sirbi"/"Kultuurilehe" lugejale tuttav olema. Ka baltisakslaste mälestusi on LR-is viimati mitmel aastal avaldatud ja küllap leidub midagi paslikku edaspidigi.

Eesti autorite teostest kuulub kaks ilukirjanduse valdkonda, üks neist on aastakäigu ainus luulevalimik, **Liisi Ojamaa "Myyrid & wärawad"** (nr. 13). Usaldan selle vihiku põhjal öelda, et Ojamaa on hakanud luuletajaks arenema. Ühe, isegi hea esikkogu järgi ei saa luuletajaks saamises kuidagi kindel olla. Andekamaid võib luuletajaks tunnistada tavaliselt kolmanda kogu järel. Paraku näen siin ühe takistusena arusaamatut kinnihoidmist kunagisest *punk*-kirjaviisist (w, x, y, & kasutamine). Ma ei vaidlusta seda nähtust tervikuna, ent käesoleva raamatu kohta võib öelda, et sisu ja vormi vastavus on ses suhtes täielikult katkenud. **Herbert Salu** ajalooline romaan **"Surmatrummid ja pajupill"** (nr. 33—36) kuulub nende LR-i numbrite hulka, mida võib nimetada tekstinäideteks. Salu romaan oleks kahtlemata asjalik kodulektüür kooliõpilastele Põhjasõjast rääkiva ajalooõpiku kõrvale, sest ajaloolised stseenid on teoses tõepoolest hästi ja usutavalt edasi antud. Rohkem väärtusi paraku esile tuua ei ole: romaani intriig jääb kaunis lõdvaks, karakterikujutus leigeks. Dissonantse on mujalgi. Nii lahjalt pinnalt ei mõju isegi venevastasus kuigi ergutavalt.

Rein Veidemanni "Mälestuse Golfi hoovusest" (nr. 41—43) kohta on mitmel pool kardinaalselt vastukäivaid arvamusi avaldatud. Koostamisprintsiibilt ilmselgesti "Elu keskpäeva" (LR, 1986) järg, sisaldab see ehk liiga palju alles hiljuti ajakirjanduses avaldatut. Heameelt teeb, et kaasa on haaratud hulk kirjandusteoreetilisi artikleid, sealhulgas mitu esmatrükki. "Elu keskpäeva" läbilehitsemine näitab: kirjandusteooria jääb põhiliselt iseendaks, teised tekstid muutuvad juba paari aasta pärast "ajastudokumentideks". Oma spetsiifiline väärtus on kahtlemata ka neil, R.V. päevikulehtedel igatahes juba täna. **Karl Ristikivi "Mälestusi ja reisikirju"** (nr. 1—3) on kahtlemata oluline üllitis nii kaua, kuni meil pole kirjaniku kogutud teoseid ja seal publitsistikaköiteid. Võib-olla leiame tema reisikirjadest isegi need motiivid, mis tookord tõukasid ühe eesti kirjaniku kirjutama ajas ja ruumis nõnda kaugeid ning Eesti ja eestlusega nii vähe seotud teoseid, nagu on tema ajalooliste romaanide sari.

Eesti algupära on ka teos filosoofia ajaloost. **Elmar Salumaa "Kierkegaard"** (nr. 17/18) on õieti esimene raamat LR-is lääne filosoofiast; ida filosoofiat tutvustati, nagu mäletame, 1970—1980-ndate vahetusel peaaegu igal aastal ühe raamatuga. Poleks paha, kui 1990-ndatel saaks samasuguse tähelepanu osaks lääne filosoofia, eriti selle originaaltekstid. Kas aga keegi soostub LR-i honorari eest tõlkima midagi kas või sellesama Kierkegaardi loomingust, nii nagu L. Mäll omal ajal tõlkis paali ja sanskriti tekste, on kaunis küsitav.

Ja olemegi viimast kätte jäänud LR-i 1993 raamatukest vaadeldes jõudnud raamatusarja üldiste probleemide juurde. LR-i valiku üle arutledes pole ma meelega puudutanud objektiivseid probleeme: tõlkijate olemasolu või puudumist, tõlgete tasustamist, *copyright*'iga seotud asjaolusid. Minu sissejuhatuses esitatud küsimusele orientatsioonidest võiks vahest just sellest puntrast leida enamiku vastuseid. Ent teisest küljest: kui me ei mõtleks kogu aeg sellele, mida me ideaaljuhul tahame, takerduksime päästmatult olmesse ja ületamatutesse objektiivsetesse keerdsõlmedesse. Õnneks pole mitte ainult arvustaja idealist, sest vastasel korral oleks LR-i üldpilt märksa kahvatum, kui see praegu on.

HOLGER KAINTS

Erich Kõlar kadestab Diogenest

18. mail täitus "Vanemuise" teatri teenekal dirigendil Erich Kõlaril 70. eluaasta. Teater tähistab sündmust tänase "Oliveri" etendusega.

Maestro Erich Kõlaril on oma muusikuelu jooksul olnud õnn juhatada ligi sada muusikalist lavateost. Haydni "Apteekrit", Mozarti "Cosi fan tuttet", Beethoveni "Fideliot", Prokofjevi "Kihlust kloostris", Šostakovitši "Katerina Izmailovat", Britteni "Albert Herringit"... Need on ainult mõned nimed, dirigendi sõnutsi kõige magusamad kompvekid tema repertuaarist.

Kohtusime Erich Kõlariga väljaspool tööaega tema kodus Riia tänavas. Külalistetoa seinal ripub Makarova abstraktsionistlik maal. Eri inimesed võivad maestro sõnul maalil kujutatust välja lugeda erisuguseid asju, tema näeb sellel oma unelmate naist.

Mulle meeldivad abstraktsed pildid, sest jätavad ruumi vaataja fantaasiale, möödalaskmise võimalust siin ei olegi.

Teine pilt Kõlarite elutoa seinal on Edgar Valteri sümbolistlik maal: neli noort mänglevat inimest ümber tohutu lille ja taevas mustades frakkides viiuldajad...

Peale nende kahe on maestro kodus kümmekond väiksemat maali ja paksud raamatud. Maestro lemmikraamatud on mahukad perekonnaromaanid: Galsworthy "Forsyte'ide saaga", Roger Martin du Gard'i "Perekond Thibault", Thomas Manni romaanid, Romain Rolland'i "Jean-Christophe", põhjamaade romaanid, vanad "Looduse" romaanid, "Suuri sõnameistreid". Ta loeb naudinguga ka reisiraamatuid, raamatuid, milles on palju mõtteid muusikast.

Ma ei häbene oma vanamoodsust. Need on minu lemmikraamatud olnud ja nendeks ka jäänud. Kõike, mis peale tuleb, loen ma väiksema mõnuga, seda taset ja stiili ei ületa miski.

Kõlar meenutab, et oli vanemate arvates väiksena musikaalne laps. Isa ja ema tahtsid, et ta hakkaks õppima muusikat. Enne kooli ja esimesi klaveritunde armastas väike Erich mängida meloodiaid teeklaasidel, millesse oli valatud vett. Politseinikust isa demonstreeris külalistele seda kui tema esimesi samme muusikas.

Saabusin tookord Erich Kõlari juurde ette teatamata ja maestro ei olnud võib-olla valmis kõigile küsimustele vastama, kuid meie vestlus hakkas laabuma, kui olin tal lasknud ette lugeda oma *curriculum vitae*.

Tulin ilmale 1924. aastal. Sündisin Tallinnas. Isa tööalaste ümberpaigutuste tõttu oleme elanud Viljandis, pikemat aega Pärnus ja siis jälle Tallinnas, kus lõpetasin Westholmi gümnaasiumi.

Järgmised kohtumised juubilariga hakkasid kujunema juba dialoogiks. Kuulsin maestrolt, et Ülo Vilimaal on kavatsus hakata sügisel uuesti "Vanemuises" mängima "Minu veetlevat leedit", võtta seekord Leediks Ülle Tinn.

"Veetleva leedi" menu tugines suures osas tema peategelastele Silvi Vestmannile "Vanemuisest" ja Katrin Karismale "Estoniast".

Henry Higginsi rollis osalesid "Minu veetlevas leedis" Ago-Endrik Kerge, Taisto Noor ja hiljem ka Aivar Tommingas. Kõik Erich Kõlari sõnutsi väga huvitavad isiksused: *Kui Kerge paistis silma rohkem näitlejameisterlikkusega, siis lauljatest oli huvitavaim Taisto Noor.* Viimane on muuseas öelnud, et Higginsi roll on teda väga aidanud kasvada teatrikunstis.

Eesti ballettidest on maestrole kõige südamelähedasemaks saanud Austeri "Tiina" mõlemad lavastused, milles Erich Kõlari abikaasa Jelena Poznjak tantsis peaosa. See oli tema viimaseid suuremaid peaosatäitmisi balletilavastustes.

"Tiina" muusika meeldis mulle pööraselt. See on kirjutatud väga dramaatiliselt ja väga hästi orkestreeritud. "Tiina" on professionaalselt kõrgtasemel looming.

"Olen meelega muutnud mõne noodi, et mõtte selgus ja rõhuasetus muusikas jääksid õigele kohale," ütleb Kõlar. Foto: K. Raud

Hommikused proovid ja õhtused etendused ühenduvad maestro enesehinnangul harmooniliselt koduse eluga. Teosega tutvumise ajal istub Erich Kõlar kodus ja uurib partituuri, analüüsib ja mõtleb: millised tempod, kulminatsioonid... Ta püüab võimalikult lähedalt mõista, mida autor on tahtnud öelda, tema mõtet partituurist välja lugeda.

Vokaalmuusikas on maestro suurimaid püüdlusi viia materjali algkeele muusikalised rõhud kokku tõlkekeelega. Paljud dirigendid hoiavad Erich Kõlari sõnade järgi üliprintsipiaalselt kinni noodipildist, aga kui tahetakse edasi anda täpsemat mõtet, ei ole see alati võimalik.

Sellepärast olen parema meelega muutnud mõne noodi, et mõtte selgus ja rõhuasetus muusikas jääksid õigele kohale.

Niisugustest põhimõtetest lähtudes on tõlgitud laulutekstid viimastele suurtele muusikalidele "Vanemuises", "Minu veetlevale leedile" ja "Oliverile".

Samas lähtuvad paljud dirigendid muusika interpreteerimisel hetkeajendist, intuitsioonist. Minule meeldib väga iga detaili kõik kulminatsioonid läbi mõelda ja need nii asetada, et moodustaksid loogilise terviku teose lõplikus ülesehituses.

Kas Kõlar eitab jumalikku sädet?

Ei, ei eita. Mõnel on seda varrukast raputada, teisel vähem. Ma kuulun viimaste hulka.

Erich Kõlar leiab, et igal orkestril on oma nägu, sest see koosneb isiksustest. Esimene orkester, milles tema mängis, oli perekonnaorkester. Esimese trummikomplekti meisterdas ta koolieelikuna ise, tagudes trummi raadiokasti peal.

Isa harrastas metsasarvemängu. Ema oli kodune, mängis vahel kitarri. Pärnus elades panid vanemad Erichi koos vennaga eraõpetaja juurde klaverit õppima. Klaverimängu õppimine talle varsti enam ei meeldinud ja viie aasta pärast õpingud katkesidki. Seejärel ostis isa raadio ja Erich hakkas kuulama džässi.

Ta püüdis tungida sügavuti džässi saladustesse, mille mõjul kirjutas orkestratsioone. Ta leidis, et muusika, mida tol ajal orkestrid Eestis mängisid — John Pori ja Priit Veebel —, ei olnud tabanud ameerika džässi olemust ja püüdis teha kõik, et likvideerida mahajäämust eesti džässis.

Eakaaslastega tehti orkestreid. Esimene oli neljameheline "Longhairs" (pikad juuksed — nii nimetati Ameerikas džässifanaatikuid). Orkestris mängisid peale Erich Kõlari Udo Mesner klaveril, Jüri Teng klarnetil ja kontrabassimängija, kelle nime Kõlar enam ei mäleta. "Longhairs" esines põhiliselt koolipidudel.

Pärast Nõukogude vägede marssimist Eestisse viidi maestro ema ja vend Harri Venemaale. Isa oli arreteeritud juba 1939. aastal, sest ta oli töötanud Eesti Vabariigi poliitilises politseis. Paar päeva enne repressioone sõitis Erich Kõlar suveorkestriga "Kuldne 7" Narva-Jõesuusse mängima. Nõnda pääses ta 14. juuni suurest küüditamisest üle noatera.

Sakslaste ajal olin täiesti omapead. Õppisin mõne aasta konservatooriumis trompetit.

Džässi Saksa okupatsioonivõimud ei soosinud. Saksa sõjaväes oli avalikes kohtades tantsimine keelatud. Selline elulaad oli Kõlari muusikunatuurile liig, ta ei jäänud saksa eluga Eestimaal rahule ja põgenes mootorpaadiga Soome.

Asi oli juba nii kaugel, et pidin saama restoranis trummilööjaks. Kuid siis selgus, et eetiliselt ei sobinud, et nende mehed sõdivad idarindel, aga põgenikud Eestist tulevad restorani tilulilutama. *Mind saadeti maa-aluse lennukitehase ehitusele Tampere lähedal — tööle kivimurdu.* Kuid ega selleks Soome mindud. *Üritasin edasi Rootsi pääseda...*

Aga mootorpaadi, mille pardal oli Erich Kõlar, kaaperdas Saksa valvelaev. Tagasi Tallinna toimetatud, istus ta kuus kuud eeluurimisvanglas. Seejärel lasksid võimud ta vabaks allkirja vastu eeldusel, et astub vabatahtlikult Saksa sõjaväkke. See jäi tegemata, sest järgmisel päeval olid Nõukogude väed Eestis.

Sellest ajast peale algas minu tõsine muusikaline karjäär tõsises muusikas.

Ta astus 1944. aasta lõpul Eesti Raadio sümfooniaorkestrisse löökriistade mängijaks. Töö sümfooniaorkestris oli väga oluline kujunemisel dirigendiks, sest sümfooniaorkestri juurest käis läbi väga palju dirigente, suuri muusikuid. Samal ajal mängis ta orkestris "Kuldne 7". Et džässorkestri "Kuldne 7" endine liider Hans Speek oli põgenenud Rootsi ja orkester laiali läinud, siis taastasid selle Valter Ojakäär, Ülo ja Lembit Raudmäe ning Erich Kõlar, nüüd viimase juhatusel.

Olin siis populaarsem kui praegu. Mind teati väga hästi. Koolipeod olid minu päralt maa. Kuigi anti ka kontserte. *Nendel kontsertidel tundsin kui abitu ma olen dirigendina. Sellest ajendatuna leidsin, et mul on vaja minna õppima dirigeerimist. Läksingi konservatooriumi.*

Tallinna konservatooriumis õpetas teda algul Valfried Jakobson ja hiljem Roman Matson. Erich Kõlariga õppis kõrvuti dirigendiks ja mängis sümfooniaorkestris löökriistu Vallo Järvi.

Olime nagu paarishärjad kolmel alal — sümfooniaorkestris, "Kuldses 7-s" ja konservatooriumis.

Pärast konservatooriumi lõpetamist suunati Kõlar filharmoonia estraadi- ja puhkpilliorkestri dirigendiks. Pool aastat läks ratastel. Siis tulid NKVD mehed ja võtsid Erich Kõlari ühe kontserdi lõpul kinni ning tegid talle selgeks, et tema koht ei ole siin, vaid Venemaal.

Kahju on kõige rohkem sellest, et minu viljakaim aeg langes perioodi, kui valitses isikuline surutus vanemate pärast.

Väljasaadetuna Venemaal, Belaja Holunitsa töölisasulas Kirovi oblastis, oli Erich Kõlar töölisklubi isetegevuse kunstiline juht, samuti Kirovi muusikakooli õpetaja ja puhkpilliorkestri dirigent tehase klubis.

Kirovi oblastisse väljasaadetute hulgas oli musikaalseid eestlasi, saime luua ansambli, milles oli kaks akordioni, kitarr, bass, minu vend Harri mängis saksofoni, minu tolleaegne abikaasa Leelo klaverit. Tippsündmuseks kujunesid mitmel korral rajooni laulupeod, kus meie ansambli saatel esines 300—400 lauljat.

Viie aasta pärast õnnestus Erich Kõlaril pääseda puhkusele kodumaale. Juhtus, et Kaarel Ird sai ta kätte ning kutsus "Vanemuisesse" dirigeerima.

Ütlesin Irdile, et tulen hea meelega... kui ta mu sealt kätte saab. Boris Kõrver, kellega olin kaua aega koos töötanud "Kuldses 7"-s, oli teinud Irdile ettepaneku, et võiksin tema operetti "Ainult unistus" juhatama tulla.

Erich Kõlari koostöö Kaarel Irdiga sujus maestro sõnutsi alguses hästi, kuid hiljem tekkis arusaamatusi: *Ird nõudis, et ma teeksin ümber temposid, mis olid autoril paika pandud. Mõistsime lõpuks, et niimoodi me enam koos töötada ei saa. Tahtsin peadirigendi kohalt ära minna ja tema oligi nõus. Vahepeal kutsuti mind jälle tagasi ning varsti tuli jälle keegi teine.*

Kõrveri "Ainult unistus" oli Erich Kõlari esimene ülesastumine teatris. Operetti lavastas Epp Kaidu ja liikumisjuht oli Ida Urbel.

Minule oli teatris algul kõik uudne. Enne lavastuse väljatulekut olin tugevasti pabinas. Mõtlesin, ma ei saavuta midagi, mitte midagi ei tule välja, nagu ma tahan. Esietenduseks siiski hirm kadus sedavõrd, et olin huvitatud töö jätkamisest.

Üks ja sama teos, millega vaeva nähtud, võib maestro sõnul mõnel etendusel saavutada taseme, millega on lausa rõõm edasi elada ja töötada, kuid sealsamas läheb teine nii nässu, et tahaks järele jätta.

Ääretult meeldivaid ülesandeid olid Vera Lynni laulud Linnar Priimäe lavastuses. Juba sellepärast, et oli muusika ajast, mil mina olin noor ja me mängisime orkestriga "Kuldne 7". Tundsime kõik Vera Lynni, tema repertuaari ja muusikat.

Erich Kõlar. Foto: Kalju Suur

Katrin Karisma oli toonud Kanadast Vera Lynni kontserdi lindi ja palus, et keegi "Vanemuisest" võtaks kätte ja orkestreeriks terve selle kontserdi. *Et teatri peanäitejuht Ago-Endrik Kerge tahtis neid laule kavva võtta, paluti mul tõlkida tekstid, üles kirjutada muusika ja teha orkestratsioon.*

Erich Kõlaril pole Linnar Priimäe kui teatrijuhiga erinevalt mitmest kolleegist olnud konflikte: *Targad inimesed on olnud need, kelle poole ma alati alt üles vaatan. Kuigi tal teatri alal oli vähe kogemusi, siis ei-tea-kui suuri apse mina ei näe. Ta suutis väga kiiresti ümber orienteeruda. Tema mõistuse ja tarkusega oleks ta võinud areneda väga huvitavaks teatrijuhiks...*

Maestro Erich Kõlarile olid elamuseks kohtumised Dmitri Šostakovitši ja Benjamin Britteniga. "Vanemuise" teater kavatses repertuaari võtta Šostakovitši "Katerina Izmailova". Et teatri orkester ei olnud nii suur, nagu partituur ette nägi, tuli paratamatult instrumentatsiooni muuta ja neid muudatusi Šostakovitšiga kooskõlastada. Nad kohtusid Šostakovitši juures kodus, helilooja oli parandustega nõus, aktsepteeris neid ja lisas oma mõtted.

Benjamin Britteniga saadi kokku Riias. Erich Kõlar ja Udo Väljaots "Vanemuise" teatrist käisid Lätis Britteni "Albert Herringit" vaatamas ja maad kuulamas, et oma teatri lavastusele noodimaterjali muretseda. Materjal jäi saamata, sest kui Britten oleks neile selle andnud, oleks ta ise autorikaitse seadusega pahuksisse läinud.

Me kuulasime koos Udo Väljaotsaga, kes hiljem meil "Albert Herringi" lavastas, Benjamin Britteni proove. Meid vapustas, kuidas näitlejad ja muusikud ennast proovis kokku võtsid: mitte ühtegi lõtva žesti, mitte ühtegi lõtva sõna. Proovid kulgesid samasuguse pingega nagu etendused.

Ja lõpuks nõudis muusikust vestluskaaslane, et temast kirjutamisel tehtaks juttu ka mootorispordiharrastustest, milleta kujutatav poleks tema.

Ega ma suur jutustaja ole. Ma ei tahagi ju palju nendest asjadest rääkida. Muusikat ei ole vaja lahti seletada. Muusikat tuleb interpreteerida. Igaüks loeb sellest oma fantaasiaga välja, mida suudab. Rääkida saab asjadest muusika ümber.

Olen mootorispordi entusiast ja mul on 34-aastasest abielust Jelena Poznjak-Kõlariga poeg Margo, kellega me tema 13.—14. eluaastast peale hakkasime tegelema kardispordiga.

Helilooja ja ansambli "Linnamuusikud" liige Margo Kõlar oli mitmel korral NSV Liidu meister kardisõidus ja tema isal on Liidu parima mehaaniku diplom. Nüüdki jälgib ta regulaarselt auto-moto ja ka lennunduse uudiseid.

Kuidas sobivad kokku mootorid ja muusika?

Ei oska öelda, võib-olla ei sobigi. Ehk sellepärast olengi keskpärane muusik ja natuke üle keskmise mehaanik.

Sel hooajal maestrol enam palju etendusi pole jäänud. Suvi tuleb kätte ja nüüd on rohkem aega ka mõtisklemiseks.

Kahju, et tänapäeval tünnis mõtisklemisest ära ei ela. Ma olen natuke kade Diogenese peale.

ILLAR LUHT

TALVO PABUT

Miniatuurtraktaadid

VÄIKESTEST INIMESTEST, KUNSTIST JA SONIMÜTSIST

Kes meist ei peaks ennast kultuurseks ja kunsti mõistvaks inimeseks, kui ta on lugenud Guy de Maupassant'i, Friedrich Dürrenmatti, Herman Hesset. Vaadanud Chaplini ja Fellini filme, kuulanud George Gershwini kuulsat rapsoodiat või imetlenud Vincent van Goghi päevalilli. Ah, kullakesed, kõik see meeldib ka väikestele inimestele, eriti lillepildid.

Muidugi võib väita, et kunstnikuhing ei vaata loomingut samamoodi nagu väike inimene...

Aga, hoia paraku, tulemus on üks — mõlemale meeldib. Mis sest, et ühed hindavad stiili ja kompositsiooni ning suurepärast harmooniat ning teised loevad raamatuid, lähevad kinno või kuulavad muusikat selleks, et üles leida, kas mitte juhtumisi seal nendest juttu ei ole. Ja hea on, kui on. Ega väike inimene ole nii rumal, et ta aru ei saa, et tema elus ei juhtu mitte midagi. Et suurim sündmus on naabri koera õnnetu vähktõppe lõppemine. Teab, teab. Ja teab ka seda, et kui kunstiinimesed vaid kõrgkunstiliselt kunsti teeksid ja kunstist räägiksid, siis tapaksid nad üksteist igavusega ära. Teab, teab.

Ka tema on kuulnud, et elukutselisi filosoofe on väga vähe... Ja ei saagi rohkem olla. Enne elukutseliseks saamist sureb enamik neist üksteist kuulates totaalsesse igavusse. Järele jäävad ainult üksiklased. Aga nood teavad, et nad on üksi. Et nad ei pea enam kedagi kuulama. Sellepärast vaidlevad ja suhtlevad nad surnud filosoofidega. Kuulavad ainult neid. Kaasaegsed ei saa neist ju niikuinii aru.

Kunstnikke, pagan võtaks, on aga ikkagi kuratlikult palju. Ka kunstiinimene tahab üllatada. Ja üllatuseks vajab ta uusi impulsse. Ja impulssideks vajab ta uusi elamusi. Teravaid elamusi aga pakub talle ainult väike inimene.

Sedasi.

Ja siis tema üllatabki kolleege sellega, et teeb kunstiteose väikesest inimesest. Ja nii võib iga väike ja vaevatud inimene unistada, et ükskord tehakse ka tema elust või potist või pannist või lehmalüpsmisest kunstiteos. Unistada võivad ju kõik. Unistavad targad ja kunstnikudki. Ja ega väike inimene rumal ole. Ta teab väga hästi, et ise paraku ta oma elust kunstiteost teha ei suuda. Sestap tema vaid unistabki. Ja kunstnik teeb, sest teab, et väike ei suuda. Ja sestap nad nii julgesti väikese inimese tagant varastavadki. Ah, et mis puutub kõige selle juurde sonimüts?... Sama palju kui teksasedki. Kõige kiiremini paistab väikese inimese tagant varastamine silma ikka nn. moekunstis. Kõigest, mis väikesele inimesele tähendab praktilist mugavust või paratamatust, tehakse kallis fetiš. Jumal tänatud, et väike inimene pole veel päris paljaks jäänud, kuigi põllutöölistelt võeti nende teksased ja Saksa koonduslaagrite naistelt võeti puukingad ja tehti platvormkingadeks ning prillikandjatelt võeti nende odavad nokatsid ja sonid. Prillikandjad ja sonid.

Iga prillikandja teab, et ilma vihmavarjuta vihma all käies on ainus võimalus selgesti näha vaid siis, kui vetevoolu eest kaitseb prille varikatus.

Jah, pole midagi parata. Kõik suur on võlgu väikesele.

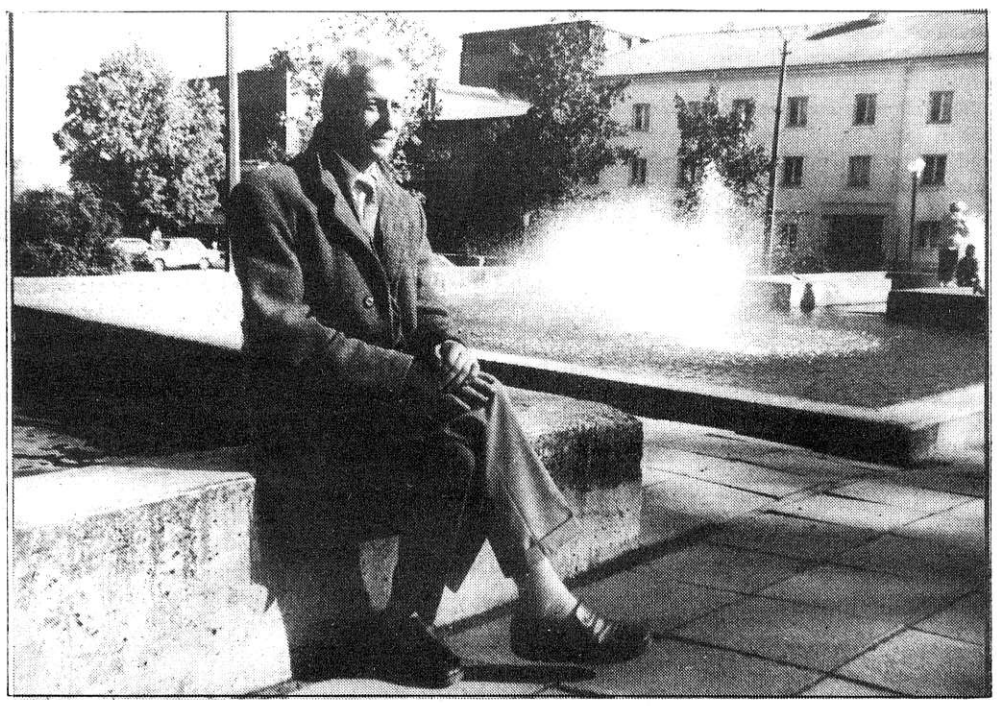

Vabaliteraat ja lokaalse õudusteatri praktik Talvo Pabut.

Foto: Jaak Nilson

PAREMATEST-HALVEMATEST AEGADEST, VANAPOISTEST JA LOTERIIST

"Kõik hea, mis kunagi on olnud, on olnud enne meid." Kuulus lause, kas pole? Sama uhkelt kõlab ka see, et kõik hea tuleb pärast meid.

Ei ole mingit kahtlust, et mõlemad pärinevad paadunud vanapoistelt.

Miks siis?

Ei hakka teile näiteid tooma kirjandusklassikast, kus just vanapoisid või siis piisava vanuse puudumisel lihtlabased poissmehed armastavad elule tagasi vaadata ja nostalgiliselt veeretada mõtteid olnud aegadest. Ja ei uuri nemad mitte üksnes oma lapsepõlve, vaid puurivad oluliselt sügavamale aegade hämarusse. Ja järeldused? Järeldused kiidavad üksmeelselt eelnenud aastate ilu. Ilu, see ongi võti mõistmaks, miks nad oma aja suhtes hämarusega löödud on. Ent kust saab alguse ilu? Meeste jaoks alati naistest. Nii et prantslastel on õigus kahtlustada kõiges naist. Ja miks ka mitte, kui mõelda, kui palju igasugust suppi keetsid kokku Kreeka jumalannad ja siis veel see Ilus Helena, kes on olnud väga paljudele naistele tõsiseks eeskujuks ja ideaaliks peaaegu igale mehele, kes just Trooja sõja ajal ei elanud. Keegi hiljem sündinutest pole teda ju kunagi näinud. Ja meestele on mõjunud see eriti rängalt.

Võib-olla on seda kõigil lugudel raske mõista. Tõepoolest, kuidas on võimalik siduda ilusat naist ja häid-halbu aegu ning vanapoisid mõistavad mind ilmtingimata.

Tuletagu nad meelde vaid oma lapsepõlve. Eks ole, kõige paremad ja ilusamad naised olid lasteaiakasvatajad, naabripoiste ja -tüdrukute emad, kaugel võõrsil, kättesaamatus kauguses viibivad filmidiivad...

Ja edasi... Kaaspõlvkonna kaasiastest neidised omasid tähendust pelgalt kiusamisobjektidena. Ja siis muutusid nad ülbeks ja see tõi kaasa tülgastuse kogu naissoo vastu ja teie kui tõsine mees ei võinud silmaotsaski kanade munemiskaagutamist kannatada.

Ja siis ei olnud teil korraga oma tõsidust kuhugi paigutada ja te nägite äkki naist. Ilusat, ma mõtlen. Aga, oh häda, tema oli juba hõivatud. Ja nii iga järgmine. Ja lapsepõlveunistuste naised olid selleks ajaks juba surnud, kuigi nemad, just nemad oleks teid kindlasti mõistnud. Seega, kõik hea oli juba olnud. Ja ei jäänudki muud üle, kui hakata teaduslikuks vanapoisiks, kuni ühel päeval... Ühel päeval piisavalt kõrges vanaduses nägite paadunud vanapoisina teismelisi plikatirtse itsitamas. Üks ilus, teine ilus, kolmas kõige ilusam. Ent ei midagi enam teie jaoks.

Kas pole mõtlemapanev? Ja mõtted hakkasidki peas keerlema, kuni neist vormus ilus lause: "Kõik ilus-hea on olnud enne meid ja tuleb pärast meid..." Vanapoiss on kõigest ilma.

Kõike eelnevat arvestades on mõistetav, miks paadunud vanapoistel ka loteriis ei vea. Kõik võidud on saadud kas enne neid või saadakse pärast neid. Ehk siis on nad valmis mängima vaid peavõidule, visates minema mitte ainult tühjad loosid, vaid ka väikesed võidud. Ent see on ka mõistetav. Vähese raha omamine on sama häbiväärne kui inetu naine.

Ainult naised ja ilusate naiste mehed võivad uhke paatosega lausuda: "Ei ole paremaid-halvemaid aegu, on ainult hetk, kus viibime praegu."

KIRJAMEESTEST, TEHNIKAIMEDEST JA ROTTIDEST

Kes on öelnud, et iga kirjamees unistab surematusest ja klassikuks saamisest? Vastupidi. Enamik kirjanikke ihkab, eriti elu lõpuaastatel, mitte ainult füüsilist lõppu, vaid ka vaimupärandi surma. Et keegi nende teostest mitte kunagi midagi ei teaks, sest eluajal ihkasid nemad ainult elu.

Kes siis ei teaks, et surematust, kullakesed, hea eluga ei saavuta. Banaalne tõde. Selleks peab ikka nälgima ja depressioone läbi elama ja hullumeelsuse äärel olema ja jooma ja... Selleks peab kirjutama inimlikest vaevadest, kannatustest, suurtest kiusatustest või teisi sääraseid tõsiloolisi muinasjutte.

Tavainimene sellist suurt traagikat ei loe. Normaalne paberimäärija sellest ei kirjuta. Kas ta teeb seda teadlikult? Mine tea? Võibolla on lihtsalt loll. Või tema äkki ongi inimkonna teener, kes valgustab tavainimest uutest ehitussaavutustest, tehnikaimedest ja nende abil mõttes konstrueeritud UFO-dest.

Ka seda on ju vaja, kuigi rotilegi on selge, et kahe, kolme või paarikümne aasta pärast on see kõik nii neetult igapäevane, et ei tasu surragi. Kõik harjuvad kõigega. Rotidki harjuvad täiesti enneolematult uudselt konstrueeritud lõksudega. Elektronlõksust vapustava uudise loonud kirjamees on sunnitud õige pea kogema, et uus lõks tekitab rottide hulgas elevust vaid esimese paari aasta jooksul, siis on paraku põnevus otsas ning kunagise sensatsioonilise uudise üle uhkust tundnu võib ise häbi pärast kõrvad pea alla panna.

Sellist häbi on tunda saanud isegi maailmakuulus muinasjutuvestja H. Ch. Andersen, kes ühe ajalehe tarvis poolteaduslikke artikleid refereerides nimetas seal auruveduri inimese mõtlemisvõime tipuks, millest midagi hiilgavamat enam kunagi keegi luua ei suuda.

Jah, aga H. Chr. Andersen oli kaval. Lugege tema muinasjutte. Ei mingeid märke tehnikaimedest ega utoopiatest, mis vananevad vaid pisut aeglasemalt kui hetkel ülistatud üle-mõistuse-saavutused. Ikka kirjutas ta leivast ja lilledest ja inimestest... Kõik ei ole nii kavalad, et kirjutavad elu jaoks, mis elule tarvis, ja surematuse jaoks, mis klassikule kohane. Kõik ei taha, kõik ei suuda ja mõned ei taipa nagu lõksu langenud rotid.

Seepärast jagunevadki kirjanikud nendeks, kes ei taha elada, vaid surematuks saada, ning nendeks, kes lepivad eluga, et lõplikult surra.

Rottide elu on mõnevõrra lihtsam. Surematust ei paku neile keegi. Neil ei ole valikuvõimalust. Kui on elada antud, siis nad ka elavad, ja uued lõksud lendavad järjest prügimäele koos nende valmistajate ja neile kiidulaulu lauljatega.

Kes on ikkagi öelnud, et iga kirjamees unistab surematusest? Vastupidi.

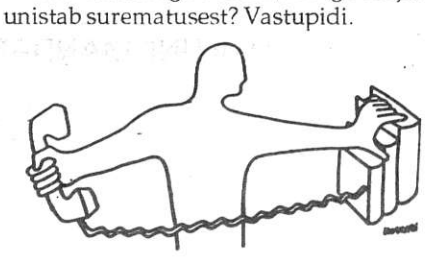

Joonistused: Mark Kostabi

ETENDUS

ESTONIA TEATER

Pühap., 22. V kl. 19 **VIII Georg Otsa muusikapäevade galakontsert**, dirigendid **Ulf Söderblom** (Soome) ja **Arvo Volmer**; esmasp., 23. V kl. 19 C. Porteri muusikal **"Can-can"**; kolmap., 25. V kl. 19 **"Can-can"**; neljap., 26. V kl. 19 A. Adami ballett **"Giselle"**; reedel, 27. V kl. 19 R.Northi balletid **"Blues", "Tütarlaps ja surm", "Elu kui unistus"**; laup., 28. V kl. 19 J. Straussi operett **"Mustlasparun"** (viimaseid kordi!); pühap., 29. V kl. 19 G. Rossini koomiline ooper **"Sevilla habemeajaja"**.

ESTONIA TEATRI TALVEAED

Kolmap., 25. V kl. 18.30 **laulab ja mängib Chris Cilluffo** (USA); neljap., 26. V kl. 20 **Kärt Tomingas** loeb **Doris Kareva luulet** ja **laulab oma laule**; reedel, 27. V kl. 18.30 G. Paisiello koomiline ooper **"Sevilla habemeajaja"**; esmasp., 30. V kl. 18.30 **Palmide sugu-võsa õhtu**. Vestlevad-musitseerivad **Juhan Palm-Peipmann** (Austraalia), **Tiina Palm, Jüri Palm,Mati Palm**. Õhtut juhib **Ene Pilliroog**.

EESTI DRAAMATEATER

Reedel, 20. V kl. 19 **"Lulu"** (soodusetendus: pilet 4.- ja 6.-); laup., 21.V kl. 19 **"Laenake tenorit"**; pühap., 22. V kl. 19 **"Naiste kool"**; teisip., 24. V kl. 19 **"Laenake tenorit"**; kolmap., 25. V kl. 19 **"Mõrtsukas Freddy"**; neljap., 26. V kl. 19 **"Lulu"** (soodusetendus: piletid 4.- ja 6.-); reedel, 27. V kl. 19 **"Naiste kool"**.

Kassa avatud iga päev kl. 9—19. Info ja piletite tellimine tel. 44 33 78.

TEATER "VANALINNASTUUDIO"

Külalisetendused Pärnu teatris "Endla":

reedel, 20. V, pühap., 22.V ja kolmap., 25. V kl. 19 **"Kui kass on kodunt ära, siis..."**; laup., 21.V, esmasp., 23. V ja teisip., 24. V kl. 19 **"Prügikast 2 ehk Põhi paistab"**; neljap., 26. V kl. 19 **"Saame kokku veebruaris"**.

EESTI NOORSOOTEATER

Teisip., 24. V kl. 19 E. Albee **"Kes kardab Virginia Woolfi?"** ("Vanemuise" väikeses majas).

VON KRAHLI TEATER

TEATRISAALIS

Reedel, 27. V, laup., 28. V ja pühap., 29. V kl. 19 Sergei Vaineri (Teater 4) monoetendus **"Vot sellised lood..."** (tavaline lugu finaaliga); teisip., 31. V, kolmap., 1. VI ja neljap., 2. VI kl. 19 Enar Tarmo etendus **"Samueli maja"**.

TEATRI BAARIS

Reedel, 20. V kl. 21 ***Sulliwan Unplugged*** — 20.-; laup., 21. V kl. 21 ***Compromise blue*** — 20.-; pühap., 22. V kl. 13 **perehommik**: VAT-teatri etendus **"Kolm karu"** — 5.-, kl. 21 **BDÖ** — 10.-; teisip., 24. V kl. 21 **Remmel—Soo—Rull** — 10.-; kolmap., 25. V kl. 21 ***Hitty Bitty*** — 10.-; neljap., 26. V kl. 21 **"Ultima Thule"** — 10.-; reedel, 27. V kl. 21 ***Folkmill*** — 20.-; laup., 28. V kl. 21 ***L'dorado EB*** — 20.-; pühap., 29. V kl. 13 **perehommik** — 5.-, kl. 21 **"Justament"** — 10.-; teisip., 31. V kl. 18 ***Talkshow*** **"Isiklikke jutte 500 kõrvale": Jüri Aarma — Peeter Urbla** — 15.-, kl. 21 **Jazzkvartett** — 10.-.

RAT "VANEMUINE"

SUURES MAJAS: reedel, 20. V kl. 18 **"Oliver!"**; laup., 21. V kl. 12 **"Sabajant"**; esmasp., 23. V kl. 18 **"Oi, Johnny!"**; teisip., 24. V kl. 18 **"Oliver!"**; neljap., 26. V kl. 18 **"Hulkur Rasmus"**; reedel, 27. V kl. 18 **"Pajatsid"** (etendus poole hinnaga).

VÄIKESES MAJAS: reedel, 20. V kl. 18 **"Iwona, Burgundia printsess"**; laup., 21. V kl. 19 **"Kaunimad aastad su elus"** (ovaalsaalis); pühap., 22. V kl. 18 **"Tuhalabida valitsus"**; esmasp., 23. V kl. 18 **"Telefon", "Imeline mandariin"**; neljap., 26. V kl. 20 **"Mehele-minekueas tütar"** (ovaalsaalis).

VILJANDI DRAAMATEATER "UGALA"

Esmasp., 23. V kl. 19 **"Suvi ja suits"** (Eesti Draamateatris); teisip., 24. V kl. 19 **"Helisev muusika"**.

KONTSERT

"EESTI KONTSERT"

RAEKOJAS: reedel, 20. V kl. 19 **kitarriõhtu. Peter Finger** (akustiline kitarr, Saksamaa). Üks juhtivamaid akustilise kitarri mängijaid.

ESTONIA KONTSERDISAALIS: teisip., 24. V kl. 19 **Oleg Volkov** (klaver, USA). Kavas Beethoveni 32 variatsiooni, Schuberti "Eksprompt" As-duur, Sonaat a-moll, Skrjabini "Kuus prelüüdi", Prokofjevi "Sarkasmid", Kreisleri-Rahmaninovi "Armupiinad" ja "Armuröömud".

MUSTPEADE MAJA VALGES SAALIS: teisip., 24. V kl. 19 **Villu Valdmaa** (bariton), **Martti Raide** (klaver). Kavas Schumann, Kilpinen, Rangström, Mägi.

MUSTPEADE MAJA OLAVI SAALIS: teisip., 31. V kl. 19 **Lemmo Erendy** (viiul), **Olli Hautala** (klaver, Soome). Kavas Sibelius, Franck, Haydn.

EESTI MUUSIKAAKADEEMIA

NIGULISTES: laup., 21. V kl. 11.30 esineb **Andres Paas** (orel), kaastegev **Villu Valdmaa** (bariton). Kavas Bach, Dvorak, Franck.

KAARLI KIRIKUS: pühap., 22. V kl. 18 **prof. Alfred Papmehli mälestuskontsert**. Esineb **Toomas Nestor** (viiul), kaastegev **Urmas Vulp** (viiul), orelil **Toomas Trass**. Kavas Bach, Telemann, Händel.

OLAVI SAALIS: neljap., 26. V kl. 18 magistrand **Kristel Eeroja** (viiul), klaveril **Lea Leiten**. Kavas Schubert, Prokofjev.

TALLINNA MUUSIKAKESKKOOL

AJALOOMUUSEUMIS: laup., 21. V kl. 16 esinevad **Toivo** ja **Anu Nahkuri klaveriõpilased** ning **külalised Soomest.**

Algupäraste puhkpillimuusikateoste võistlus

Vabariigi Orkestrijuhtide Puhkpilliorkestri (VOP)
30. aastapäeva tähistamiseks (1995. a. veebruaris)
kuulutab Eesti Kooriühing välja
algupäraste puhkpillimuusikateoste võistluse.

Tingimused. Esitatavate teoste pikkus on 3—7 minutit, kusjuures on võimalikud kõik puhkpillimuusika vormid (marsist avamänguni) eeldusel, et neid teoseid ei ole varem avaldatud ega ette kantud.

Võistlustööd tuleb esitada orkestri häälte, partituuri ja in C klaviiri näol Eesti Kooriühingusse hiljemalt 1. oktoobriks 1994.a., lisades märgusõna all kinnises ümbrikus autori andmed.

Žüriil (selle moodustab Kooriühing) on õigus nõutava taseme puudumisel preemiaid ümber jaotada või välja andmata jätta.

I preemia — 3000 krooni;
II preemia — 2500 krooni;
III preemia — 2000 krooni.

Auhinnatud teosed tulevad esiettekandele VOP-i aastapäeva kontserdil.

Orkestri koosseis: pikolo, flööt I, II, oboe, klarnet I, II, III, alt-sax I, II, tenor-sax, bariton-sax, fagott, corno in Es I, II, III, IV, trompet I, II, tromboon I, II, III, löökriistad (v. trumm, s.trumm-plaadid), trummikomplekt, kornet I, II, tenor, bariton, bass I, II.

Võistlust toetavad rahaliselt Eesti Kultuuri- ja Haridusministeerium ning Eesti Üldlaulupeo Peakomisjon.

Infot saab Eesti Kooriühingust, Tallinn, EE0090, Suur-Karja 23, tel. 44 91 47, Heldur Saade.

EESTI KOORIÜHING

"VANEMUISE" KÜLALISETENDUS EESTI DRAAMATEATRIS esmaspäeval, 30. mail kell 19

"TELEFON",

G. C. Menotti koomiline ooper ühes vaatuses.
LAVASTAJA **Taisto Noor.**
DIRIGENT **Lauri Sirp.**
KUJUNDAJA **Mare Tommingas.**
OSADES **Eve Randkivi ja Jaan Willem Sibul.**

"IMELINE MANDARIIN",

tantsuetendus B. Bartóki muusikale ühes vaatuses.
KOREOGRAAF ja KUJUNDAJA **Mare Tommingas.**
OSADES **Rita Dolgihh, Oleg Titov, Sergei Vassilevski, Juri Petrov, Aivar Kallaste, Marika Aidla.**

Tellimine tel. 44 33 78.

Pääsmed müügil Eesti Draamateatri kassas.

Tütarlastekoori "Ellerhein" ja ettevalmistuskooride KEVADKONTSERT

25. mail kell 18 Estonia Kontserdisaalis.

DIRIGENDID Tiia-Ester Loitme, Anneli Mäeots, Ingrid Kõrvits, Anu Tali, Kadri Tali.
KAASTEGEVAD Kersti Žile (harf, õp. Zvenika Sillamaa klassist, TMKK), Tatjana Lepnurm (harf), Piret Aidulo (orel), Urmas Sisask (šamaanitrumm).
KAVAS Gustav Holst, Carl Maria von Weber, Urmas Sisask, René Eespere.

■ LINNAMUUSEUMIS (Vene tn. 17) on vaadata **püsiekspositsioon "Tallinn 1700—1918"**, ja näitus **"Midagi uut, midagi vana..."** (Soome pulmakleidid).

■ RAEKOJA KELDRISAALIS **Aapo Puki portreede näitus.**

■ RAEVANGLAS (Raekoja tn. 4/6) **Vidar Lindqvisti fotod Saaremaast.** Avatud N—T kl. 10.30—17.30.

■ RAEVANGLA FOTOKELDRIS "LEE" (Raekoja tn. 4/6) **Madis Proso ja Boris Grimitlicht "Hologrammid loomadest".**

■ EESTI TA AJALOO INSTITUUDI ARHEOLOOGIAMUUSEUMIS (Rüütli tn. 10) näitus **"Eesti muinasaeg"**. Avatud N ja R kl. 12—16 ekskursioonidele, ettetellimine tel. 44 48 05.

■ TA RAAMATUKOGUS (Rävala pst. 9) **Johann Voldemar Jannseni 175. sünniaastapäevale pühendatud näitus.** Avatud E—R kl. 9—20, L kl. 9—17.

■ LOODUSMUUSEUMIS (Lai tn. 29) näitus **"Taimedega värvimine"**; näitus **"Kevadlilled"**. Avatud 20.—22. maini kl. 10—17.30. Avatud K—P kl. 10—17.30.

■ MEREMUUSEUMIS (Pikk tn. 70) näitus **"Sadamalinn Tartu"** (maalid EKM-i ja TKM-i kogudest) kuni 22. V.

■ KIEK IN DE KÖKIS (Komandandi tee 2) **Tartu rahvusvaheline fotonäitus NF'94** ning **Pille Kängsepa, Mall Metsa, Katrin Sasi ja Jane Rannametsa nahkehistööd** (ostuvõimalus). Avatud T—R kl. 12—17.30, L ja P kl. 12—16.30.

■ TAMMSAARE MEMORIAALMUUSEUMIS (Kadriorus, Koidula tn. 12a) näitus **""Tallinnfilmi" joonis- ja nukufilmide armastatud kangelasi".**

■ TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUMIS (Müürivahe tn. 12) **püsinäitus muuseumi pillikogust.** Avatud K—P kl. 10—18.

■ "KULLO" LASTEGALERIIS (Kuninga tn. 6) **Tallinna Huvikeskuse "Kullo" õpilastööde näitus.** Avatud K—E kl. 11—17.

■ DOMINIIKLASTE KLOOSTRIS (Vene tn. 16) **keskaegse raidkunsti näitus.** Avatud eelregistreerimisega tel. 44 46 06.

■ EESTI RAHVA MUUSEUMI NÄITUSE MAJAS (Tartu, Kuperjanovi tn. 9) **näitus "Eesti. Maa, rahvas, kultuur".** Avatud K—P kl. 11—18. Püsiekspositsioon on 20.—22. maini suletud.

■ MAARJAMÄE LOSSIS (Pirita tee 56) **"Muutuvate piiridega maailm"** (näitus vanadest maakaartidest ja näitus **"Kust see Mats need laulud sai?"** (Vabaõhumuuseumi kogudest.

■ TARTU KUNSTIMUUSEUMIS **Elmar Kitse teoste näitus.** 20. mail viimast päeva. Tasuta.

■ O. LUTSU MAJAMUUSEUMIS (Tartu, Riia tn. 38) näitus **"Oskar Luts, Juhan Simm, Richard Ritsing ja laulupeod".** Avatud K—E kl. 11—17.

■ EESTI KUNSTIMUUSEUMI JÕHVI FILIAALIS (Jõhvi Kultuurikeskuses) **näitus "Eesti Televisiooni nukud läbi aegade"** ja **FK "Viru" fotoväljapanek "Virulane tantsib".**

■ NARVA KUNSTIGALERIIS (Kommunaari tee 2) näitus **Lavretsovide muuseumi kogudest, Rutt Tulvingu** (Kanada) **graafika** ja näitus **"Visiit"** (Rootsi tekstiil), **Aleksandr Morejevi maalid** ning **Narva kunstnike tööd** (fondinäitused).

■ NARVA LINNUSES **püsiekspositsioon "Narva ajalugu",** näitused **"Möödunud aja romantika", "Meremehe mälestused", Vitali Kuznetsovi maalid, Peeter Puide fotonäitus "Eestimaalasi 1988—93" ja fotonäitus "Raimond Valgre".**

■ "CHAPLINI" KUNSTIKESKUSES (Pärnus) näitus **"Eesti pere. 100 aastat kunstis".** Avatud iga päev kl. 10—18.

■ PÕLEVKIVIMUUSEUMIS (K-Järve, Järveküla tee 13) **koolinoorte loomingu kevadnäitus '94;** VALGES SAALIS (Tuuslari tn 18) **K-Järve Kunstiklubi 20. aastapäeva näitus.** Avatud E, K, N, R kl. 10—17, L ja P kl. 10—16.

■ SAAREMAA MUUSEUMIS (Kuressaare linnuses) **ERM-i fotonäitus "Tuhande sammuga...", Tiit Ilvese maalid** ja **Piret Lepiksaare nahkehistööd.** Avatud K—P kl. 11—17.30

■ TERVISHOIUMUUSEUMIS (Lai tn. 30) avatakse 17. V kl. 16 **Aksel Eisti Norra maalide näitus** ja **eesti õpilaste terviseteemaliste plakatite näitus.** Avatud T—L kl. 11—17.

■ TALLINNA BOTAANIKAAIA (Kloostrimetsa tee 52) kasvuhooned ja K. Pätsi muuseum ekskursioonidele lahti T, K, N, L. Vajalik eelregistreerimine tel. 23 90 03 kl. 10—15. (Bussid 34, 38.)

■ EESTI VABAÕHUMUUSEUM on avatud iga päev kella 10—20, hooned kl. 10—18. Töötab kõrts. Buss nr. 21 Balti jaamast.

■ TALLINNA LOOMAAED (Veskimetsas) avatud iga päev kl. 9—19. (Trollid 6, 7 ja 8.)

RAHVUSRAAMATUKOGU NÄITUSED
Tallinn, EE0100 Tõnismägi 2

21. IV—21. V **P. Ulase eksliibrised, originaalillustratsioonid** (6. korruse trepigaleriis ja 8. korruse näitusesaalis);
9.—14. V **Poola raamatu väljapanek** (Raamatukogu fondist, 7. korruse lugemissaalis);
10.—21. V **Jaan Pärna ehted** (3. korruse peanäitusesaalis);
21. V—21. VI **Eesti Eksliibrise Ühingu näitus** (Abel Lee eksliibrised, 8. korruse näitusesaalis);
27. V—25. VI **Ameerika fotonäitus "The American West"** (5. korruse trepigaleriis);
26. V—18. VI **Eve Pärnaste maalid** (3. korruse) peanäitusesaalis.

Eesti Noorsooteatri väljakuulutatud Tallinna Linnateatri sümboli ideekavandi võistlusele laekus 20 tööd.

ŽÜRII HINDAS PREEMIAVÄÄRILISEKS töö märgusõnaga **"D.G."**, autor **HEINO KIVIHALL**, millest koostöös kunstnikuga valmibki Tallinna Linnateatri sümboolika ja kaks tööd märgusõnaga **"Pilk"** ja **"Mask"**, autor **JURI TŠASOV.**

MÄRKIMIST VÄÄRISID kaks Kunstiülikooli tudengit: **KARMO MENDE**, töö märgusõnaga **"Wilfrid Otis"**, ja **PIRET VALK**, töö märgusõnaga **"Loss".**

Noorsooteater tänab kõiki konkursist osavõtjaid. Soovi korral saab tööd kätte Noorsooteatrist, Lai tn. 23.

GALERIIS "G"
(Narva mnt. 2)
Epp Maltise
NAHAST VAIBAD ja
NAHKEHISTÖÖD.
Avatud T—R kl. 11—18 ja
L kl. 10—17.

GALERIIS "TOKKO & ARRAK"
(Raekoja pl. 14)
Kersti Rattuse
MAALIDE NÄITUSMÜÜK
"Kes aias..."
Avatud E—L kl. 10—18.
Salongimüük.

GALERIIS "VAAL"
(V. Karja tn. 12)
ROOTSI KUNSTNIKE
TÖÖDE NÄITUS.
Avatud T—R kl. 11—18 ja
L kl. 11—16.

LÜHIKESE JALA GALERII
(Lühike jalg 6)
TARBEKUNSTI
NÄITUSMÜÜK.
Avatud iga päev kl. 10—20.

GALERIIS "SAMMAS"
(Vabaduse väljak 6)
18.—24. V
East Carolina University (USA)
ja **Tallinna Kunstiülikooli**
KERAAMIKA
ÜHISNÄITUS.
Avatud K—E kl. 11—18.

A-GALERIIS
(Hobusepea tn. 8) müügil
kunstnike valmistatud
AUTORIEHTED.
Avatud E—P kl. 10—20.

DIELE GALERIIS
(Vanaturu kael 3)
EESTI GRAAFIKA
NÄITUSMÜÜK.
Samas ka raamatud,
postkaardid, kunstitarbed.
Avatud E—L kl. 18, kl. 10—15.

KUNSTIHOONES
(Vabaduse väljak 6)
USA GRAAFIKA
NÄITUS.
Avatud K—E kl. 12—18.

GALERIIS "MOLEN"
(Viru tn. 19)
SALONGIMÜÜK.
Kellad. Autoriehted.
Avatud T—R kl. 10—18
L kl. 11—15.

TKM

TARTU KUNSTIMUUSEUM
(Vallikraavi tn. 14)
suletud kuni 1. VI.
KIVISILLA GALERII
(Raekoja pl. 18
Elmar Kitse
TEOSTE NÄITUS
20. mail viimast päeva. Tasuta.

LIIVAKELL
GALERIIS "LIIVAKELL"
(Liivalaia tn. 12)
maali, graafika, klaasi ja metalli
NÄITUSMÜÜK.
Avatud E—R kl. 10—18.

RÜÜTLI GALERIIS
(Tartu, Raekoja pl. 8/Rüütli tn. 1)
Matti Kurki (Soome)
MAALID.
Avatud E—L kl. 11—18.

KUNSTIHOONE GALERII

KUNSTIHOONE GALERIIS
(Vabaduse väljak 8)
Valev Seina
MAALID.
Avatud K—E kl. 12—18.

VÕLVISALONG

VÕLVISALONGIS
(Rahvusraamatukogus)
TARBEKUNSTI
NÄITUSMÜÜK.
Avatud E—R kl. 10—17.

DRAAKONI GALERII

DRAAKONI GALERIIS
(Pikk tn. 18)
GRAAFIKA ja **AKVARELLI**
NÄITUSMÜÜK.
Avatud T—R kl. 10—18,
L kl. 11—16.
Müügil graafikatarbed.

"DECO"-GALERIIS
(Koidula tn. 11)
Jüri Okase GRAAFIKA.
Avatud T—R kl. 12—18.
Tel. 43 08 89.

GALERIIS "ARTMAIDEN"
(Rüütli tn. 10) avatakse 25. V
grupi OKO näitus "Poezo Art".
N. Kormašov, A. Strahhov,
V. Staniševski ja V. Staniševskaja,
V. Sinjukajev, V. Semirjakov,
L. Nesterova, V. Batšu.
Avatud E—R kl. 10—18, L kl. 10—16.

AJALOO INSTITUUDI GALERII
(Rüütli tn. 10)
Ilmar Malin. "Organon".
Avatud T—L kl. 12—18,
P kl. 12—16

EESTI KUNSTIMUUSEUM

EESTI KUNSTIMUUSEUMIS RUUTELKONNA HOONES (Kiriku plats 1)
näitus **"Ado Lille maalid".** Avatud K—E kl. 11—18.
Restoran "Juta" avatud iga päev kl. 11—18.
TARBEKUNSTIMUUSEUMIS (Lai tn. 17) **näitus "Kaks mina",**
"Ehalill Halliste ja Made Evalo keraamika" kuni 29. VI ja
eesti tarbekunsti püsiekspositsioon. Avatud K—P kl. 11—18.
KR. RAUA MAJAMUUSEUMIS (Nõmmel, Raua tn. 8) **Oskar Raunami maalid**
ja **püsiekspositsioon Kristjan Raua loomingust.** Avatud K—P kl. 11-18.
NIGULISTE MUUSEUMIS (Niguliste tn. 13) **"Vana kunst".**
Avatud K kl. 14—18 ja N—P kl. 11—18.
ADAMSON-ERICU MUUSEUMIS (Lühike jalg 3)
näitus **"Aleksander Krims ja Roman Haavamägi"** kuni 22. V, alates 26. V
näitus "Võnge" ja **püsiekspositsioon Adamson-Ericu loomingust.**
Avatud K—P kl. 11—18.
Tasuta külastuspäev iga kuu viimane reede.

MAARJA GALERIIS
(Põlva, Kesk tn. 15)
näitus "Järv".
Avatud 23. maist
kuni 5. juunini.

VÄLISRIIKIDE KULTUUR

Briti Nõukogu
Vana-Posti 7, EE0001 Tallinn, tel. 44 15 50

Prantsuse Kultuurikeskus
Kuninga 4, EE0001 Tallinn, tel. 44 95 05
2.—31. maini Mustpeade Maja Olavi saali galeriis **Adolfo Fiori fotonäitus "Lillede sõda".**

Põhjamaade Ministrite Nõukogu Infobüroo
Tolli 3, EE0001 Tallinn, tel. 60 12 38
Agricultural University of Norway offer studies for students from East Europe countries (1994—95). Actual candidates can be both people already graduated from higher educational establishments in order to recieve supplemental (of at least one-year period) education and or regular fourth or fifth-year students at agricultural universities. Restrictions to the Scandinavian languages Norwegian, Danish and Swedish; mastering English is desirable. If you are interested, please contact immidiately the East-Europe Office at the Agricultural University of Norway either by phone +4774948760, fax +4764948810 or E-mail: Lars.sjoflot@itf.nlh.no. Please, report your main interests for thems to be studied.

Saksa Kultuuriinstituut
Tolli 6, EE0001 Tallinn, tel. 69 18 69
Mare Vindi näitus "Eesti maastikud. Litod".

Soome Instituut
Harju 1, EE0001 Tallinn, 31 39 17, faks 31 39 52.
Vanemuise 19, EE2400 Tartu, tel. 8 272 413 19
Kolmapäeval, 25. V algusega kl. 17 toimub **salongiõhtu.**
Kavas **E. Niidu** äsja Soomes ilmunud luulekogu
"Maailman pysyvyys" tutvustamine. Kohal autor.

Taani Kultuuriinstituut
Müürivahe 11, EE0001 Tallinn, tel. 44 68 36

Ungari Kultuuriesindus
Roosikrantsi 6, Tallinn, tel. 44 07 18

TERE TULEMAST!

Eesti Humanitaarinstituudi Kolleegium
KUULUTAB VÄLJA
KONKURSI
EHI AJALOOTEADUSKONNA KURAATORI
ametikoha täitmiseks.

Tööülesannete hulka kuuluvad õpetuse üldine korraldamine ja teaduskonna arendamine, õppetöö ja juhendamise võimalus.

Huvilistel palume 3. VI 94 esitada vabas vormis avaldus ja *curriculum vitae*. EE0001 Tallinn, Sakala 3—13, tel. 44 38 20.

Firma pakub tööd
RAAMATUSALONGI PERENAISELE,
töö sobib ka pensionärile.
Töötasu kokkuleppel.
Tel. 43 31 23.

"KU-KU" KLUBI LIIKMED!
Liikmemaks palutakse tasuda maikuu jooksul. Kellel on maks tasumata, selle kaart lülitatakse välja magnetkaardi lukustussüsteemist.

Kultuurileht

Peatoimetaja	441 416	Tiina Tammer
Ärijuht	601 703	Pelle Liive
Tegevtoimetaja	601 703	Ruth Nõmm
Kirjandus	601 905	Peeter Künstler
Teater ja film	601 246	Maris Balbat
Kunst	601 905	Katrin Kivimaa
Muusika	601 822	Tiina Mattisen
Uudised	601 703	Marju Veikat
Tartu toimetus	349 84	Aivo Lõhmus
Keeletoimetaja	601 924	Taima Kiisverk
Kunstnik	601 703	Tõnu Soo
Reklaam	601 924	Age Pärtelpoeg
Küljendus	602 793	Gädvi Kuklase
Korrektorid	601 246	Tiina Kivikas
		Lea Malvik
Masinakiri	602 793	Aili Siren
		Maarika Kaljulaid

EE0031 Tallinn, Toompuiestee 30, faks 601 883
EE0090 Tallinn, Peapostkontor, postkast 388
Väljaandja kirjastus "Perioodika" Tallinn, Pärnu mnt. 8
Trükk dE PrinTall Pärnu mnt. 67a. Tellimine nr. 2299.
Toimetus käsikirju ei retsenseeri ega tagasta.
Praakeksemplaride korral helistada 681 411 INDEKS 69786

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU AR